

SZTAB GENERALNY WOJSKA POLSKIEGO

INSPEKTORAT SZKOLENIA

Szkol. 784/96

Leszek Jaworski
Artur Karbowiński

**NAUCZANIE REGULAMINU OGÓLNEGO
I MUSZTRY**

PORADNIK METODYCZNY

WARSZAWA 1996

ROZDZIAŁ I

Ogólne założenia metodyczne

Zasady nauczania stosowane w szkoleniu ogólnowojskowym

Jeżeli nauczanie regulaminów ma przynieść dobre efekty, muszą zostać spełnione pewne wymogi postępowania pedagogicznego, wynikające ze znajomości praw rządzących procesem dydaktyczno-wychowawczym. Działania związane z procesem nauczania powinny być podporządkowane ogólnym normom metodycznie poprawnej pracy dowódcy (instruktora) ze szkolonymi, które noszą nazwę **zasad nauczania**.

W nauczaniu regulaminów należy przestrzegać następujących zasad:

- 1) świadomego i aktywnego udziału żołnierzy w procesie nauczania;
- 2) pogładowości;
- 3) postępującej złożoności i stopniowania trudności;
- 4) systematyczności;
- 5) jedności szkolenia indywidualnego i zespołowego;
- 6) trwałości przyswajania wiedzy, umiejętności i nawyków;
- 7) łączenia teorii z praktyką.

Zasady nauczania są ściśle ze sobą powiązane. Będąc ogólnymi normami skutecznego szkolenia, zasady te są przewodnikiem określającym najskuteczniejsze sposoby przekazywania przez przełożonego wiadomości i opanowania przez szkolonych przewidzianego programem materiału.

1. Zasada świadomego i aktywnego udziału żołnierzy w procesie nauczania.

Właściwie pojmowana aktywność, szczególnie intelektualna, jest zdeterminowana świadomością, która urzeczywistnia się poprzez aktywne uczestnictwo w zajęciach dydaktycznych.

Na tę zasadę składają się następujące czynniki: świadomość celów i zadań w zakresie uczenia się; świadomy i aktywny udział w zdobywaniu i przyswajaniu wiadomości, umiejętności i nawyków oraz kontroli osiągniętych przez siebie wyników.

Aby przestrzegać tej zasady, **należy**:

- zapoznać żołnierzy z celami i zadaniami każdego zajęcia, czyli udzielać odpowiedzi na pytanie: czego i po co się trzeba uczyć;
- wytwarzać u żołnierzy takie motywy uczenia się, jak przydatność wiedzy, zaspokojenie ciekawości, potrzeba społeczna itp., a nie takie, jak strach przed karą, ocena, nadzieja nagrody;
- zapoznawać żołnierzy ze sposobami i warunkami sprzyjającymi efektom uczenia się;
- dostrzegać postępy żołnierzy i pozytywnie je oceniać;
- zachować takt i kulturę krytyki, nie ośmieszać szkolonych.

2. Zasada pogładowości w nauczaniu regulaminów odnosi się głównie do wyraźnego, wzorowego pokazania czynności dotychczas nieznannej przez szkolonych, objaśnienia jej (jeśli czynność jest złożona – pokazania jej fragmentu), a następnie praktycznego, indywidualnego szkolenia. W nauczaniu regulaminów należy posługiwać się naturalnymi przedmiotami lub ich atrapami w taki sposób, aby ułatwić szkolonym zrozumienie i poprawne wykonywanie określonych czynności.

Aby zapewnić pogładowość, **należy**:

- dokładnie przemyśleć – podczas przygotowania się do wystąpienia w roli instruktora – sposób (sposoby) pokazania i objaśnienia nowej czynności;
- nie objaśniać od razu wszystkich szczegółów czynności, lecz czynić to stopniowo (po nauczeniu wykonywania jej pierwszego tempa – pokazać, objaśnić i uczyć następnego, itd.);
- unikać pokazywania nieprawidłowo wykonanej czynności, jeśli jednak zajdzie taka konieczność, omówienie zawsze kończyć wzorowym pokazem;
- szeroko wykorzystywać pomoce szkoleniowe.

3. Zasada postępującej złożoności i stopniowania trudności.

W prawidłowo organizowanym procesie dydaktycznym szkolony jest ustawicznie stawiany w sytuacjach wymagających angażowania jego dyspozycji umysłowych. Powinien być stawiany w sytuacjach nieco przerastających jego aktualne możliwości umysłowe, ale nie wykraczające ponad to, na

co go stać przy maksymalnym wysiłku. Stwarzanie sytuacji zarówno zbyt łatwych, jak też zbyt trudnych nie może przynosić pożądaných efektów szkoleniowych.

Aby nie dopuścić do naruszenia tej zasady, **należy**:

- dbać o przystępność pokazów i objaśnień;
- stosować staranne, poprawne wysławianie się (zdania krótkie, proste i jednoznacznie zrozumiałe);
- stopniować trudność – przechodzić od łatwego do trudniejszego, od prostego do złożonego, od znanego do nieznanego;
- indywidualnie traktować żołnierzy: najzdolniejszym, najbardziej zaawansowanym stawiać dodatkowe zadania (np. wykorzystywać ich jako instruktorów), najsłabszym organizować dodatkowe treningi, itp.;
- nie przeładowywać zajęć zbyt wieloma zagadnieniami, planować tyle, aby osiągnąć maksymalny efekt szkoleniowy;
- analizować powstałe trudności i wyciągać wnioski szkoleniowe.

4. Zasada systematyczności polega na przestrzeganiu logicznego porządku w procesie nauczania regulaminów i konsekwentnym kierowaniu działalnością poznawczą żołnierzy, aby opanowali oni określone wiadomości, umiejętności i nawyki.

Zasadę systematyczności urzeczywistniamy:

- podając materiał we właściwej, logicznej kolejności i określonym porządku;
- łącząc nowe – nieznanne żołnierzom – treści z tymi, które już znają;
- stale podkreślając to, co jest najbardziej istotne i powodując, aby właśnie to było gruntownie przyswajane i utrwalone;
- ciągle i systematycznie przekazując i utrwalając wiedzę i umiejętności;
- systematycznie kontrolując i oceniając postępy podwładnych.

5. Zasada jedności szkolenia indywidualnego i zespołowego nakazuje tak organizować nauczanie regulaminów, by umożliwiło ono indywidualne traktowanie żołnierzy, zapewniło im warunki aktywnej pracy oraz zespałało ich umiejętności i wysiłki w zbiorowe działanie pododdziału.

Indywidualne szkolenie żołnierzy stanowi podstawę nauczania grupowego: stopień wyszkolenia drużyn, załóg, obsłóg, plutonów itd. jest uzależniony od dobrego przygotowania i indywidualnych cech poszczególnych żołnierzy.

Aby właściwie kierować nauczaniem regulaminów, należy brać pod uwagę różnice, jakie występują wśród szkolonych pod względem intelektualnym, psychicznym, fizycznym oraz pod względem doświadczenia życiowego itp., gdyż wszystkie te czynniki warunkują ich potrzeby, reakcje, postępowanie i postawy.

Oddziaływanie na każdego żołnierza powinno zatem być inne, zawsze natomiast musi mu towarzyszyć takt, wyrozumiałość i cierpliwość oraz poszanowanie godności osobistej.

6. Zasada trwałości przyswajania wiedzy, umiejętności i nawyków – w związku ze specyfiką wojska musi być rygorystycznie przestrzegana, zwłaszcza w nauczaniu regulaminów.

Zgodnie z tą zasadą należy stosować takie metody, które zapewniają nie tylko gruntowne opanowanie treści regulaminów, ale jednocześnie gwarantują trwałość wiedzy szkolonych oraz możliwość jej odtwarzania i bezbłędnego posługiwania się nią w dowolnym czasie. Zasada ta wymaga takiego wyrabiania w żołnierzach umiejętności i nawyków, które zapewnią efektywne działanie na polu walki. Ma ona zatem szczególne znaczenie w nauczaniu regulaminów wówczas, gdy podstawowym celem zajęć jest wyrobienie nawyków.

W związku z tym, że wszystkie nowo nabyte wiadomości i umiejętności są na ogół nietrwałe i łatwo ulegają zapomnieniu – informacje najważniejsze, niezbędne do dalszej nauki należy utrzymywać poprzez powtarzanie, kontrolowanie i ocenianie. Dokonuje się tego podczas każdego zajęcia, a także po omówieniu określonej treści materiału.

Aby szkoleni lepiej przyswajali wiedzę, należy uczyć ich zapamiętywania świadomego i zamierzonego, które może być uwarunkowane zarówno względami emocjonalnymi, jak i racjonalnymi. W nauczaniu regulaminów istotną rolę odgrywa także zapamiętywanie mimowolne (niezamierzone). W taki sposób zapamiętuje się tylko to, co jest celem działania, ośrodkiem działalności oraz to, co jest wynikiem zainteresowania i znaczenia przypisywanego przyswajalnym informacjom. Dlatego zapobieganie zapomnieniu trzeba już w trakcie szkolenia.

W tym celu **należy**:

- wzbudzać szczególne zainteresowanie materiałem, który żołnierze powinni trwale opanować, przez wskazywanie np.: jego użyteczności;
- wytwarzać silne motywy do zapamiętania materiału zasadniczego: najważniejszych praw i obowiązków, zasad żołnierskiego zachowania się, postępowanie służbowego oraz działalności służbowej w jednostce wojskowej i garnizonie;
- nastawić żołnierzy na aktywny udział w szkoleniu, na praktyczne wykorzystanie zdobytej wiedzy;
- powtarzać materiał, zanim zostanie zapomniany: na zajęciach, w czasie których materiał został opanowany, poprzez naukę własną, na zajęciach odbywających się w najbliższych dniach;
- utrwać materiał dobrze zrozumiany, gdyż jedynie taki może zostać dołączony do wiedzy już posiadanej (przed utrwaleniem należy zatem sprawdzić stopień jego zrozumienia);
- stosować w praktyce systematycznie nabyte wiadomości i umiejętności;
- regularnie kontrolować wyniki szkolenia.

Warto podkreślić, że trwałość wiedzy należy traktować względnie. Wiele zdobytych informacji może wkrótce okazać się zbędnymi, dlatego zapamiętywanie „na zawsze” powinno dotyczyć jedynie faktów nieprzemijających.

Niezbędna jest pewna elastyczność w decydowaniu o tym, co i jak trwale powinno zostać zapamiętane.

7. Zasada łączenia teorii z praktyką realizuje się wspólnie z podstawowym celem szkolenia wojskowego, którym jest wyposażenie żołnierzy w umiejętność praktycznego wykorzystania nabytej wiedzy. Nie może ona ograniczać się jedynie do przyswojenych teoretycznych wiadomości związanych z określoną sytuacją i mających zastosowanie tylko do znanych okoliczności. Opanowanie umiejętności i nawyki nie powinny sprowadzać się do sztywnych, stereotypowych czynności wykonywanych w sytuacjach, w jakich zostały wyćwiczone.

Służba wojskowa bardzo często stawia żołnierza w sytuacjach niepowtarzalnych, w których wybór właściwego działania lub trafne wykorzystanie posiadanych informacji wymagają od niego dużej operatywności, zastosowania w nowych okolicznościach tego, co jest mu znane. Dlatego nauczanie regulaminów nie może prowadzić jedynie do zdolności kopiowania przez niego wiedzy lub umiejętności. Żołnierz musi umieć wykorzystywać je w różnych sytuacjach życiowych. Jednocześnie trzeba stanowczo i konsekwentnie zwalczać wszelką niezgodność między nabytymi umiejętnościami a praktycznym postępowaniem w życiu codziennym w koszarach i poza nimi.

Należy podkreślić, że w nauczaniu wszelkie zasady muszą być stosowane łącznie i pozostawać w ścisłej wzajemnej zależności, każda z nich nabiera bowiem istotnego znaczenia tylko w związku z pozostałymi.

Na przykład zasada świadomego i aktywnego udziału wymaga wsparcia przez zasady pogłębienia, łączenia teorii z praktyką oraz systematyczności, a także stopniowania trudności.

Wymienione zasady, stosowane w nauczaniu regulaminów mają charakter ogólny i powszechny, dotyczą bowiem całego procesu dydaktyczno-wychowawczego w wojsku.

Przestrzeganie ich ułatwia i usprawnia dowodzenie, szkolenie i wychowanie.

Formy i metody nauczania regulaminów

Regulaminowy to specyficzny przedmiot szkolenia wojskowego. O ile zdobywanie wiedzy i umiejętności z innych dziedzin jest rozłożone na cały okres służby, o tyle **regulaminów** (w zasadzie) **należy nauczyć się w okresie szkolenia podstawowego**. Większość bowiem zajęć w następnych okresach szkolenia to zajęcia doskonalące – prowadzone w celu przypomnienia wiedzy i utrzymania umiejętności na wysokim poziomie. Podstawowym warunkiem szybkiego nauczenia się przepisów regulaminów jest uświadomienie żołnierzom znaczenia ich opanowania.

Specyfika regulaminów przejawia się także w tym, że ich nauczanie przebiega jakby dwutorowo: w formie zorganizowanej i w sposób naturalny.

Żołnierze przez sam fakt, że przebywają w warunkach koszarowych 24 godziny na dobę, nie biorąc nawet regulaminu do ręki – poznają tok życia wojskowego i porządek dnia. Na przykład obserwując postępowanie służby dyżurnej kompanii, poznają jej obowiązki i prawa. Widząc zachowanie starszych żołnierzy w stosunku do przełożonych i podwładnych, uczą się zasad żołnierskiego zachowania się itp.

Wynika stąd wniosek, że regulaminów uczą wszyscy żołnierze, zatem na wszystkich spoczywa obowiązek regulaminowego i żołnierskiego zachowania się w każdej sytuacji.

Szkolenie, jako działalność zorganizowana, jest prowadzone przez specjalnie do tego powołanych instruktorów-dowódców. Spośród wielu systemów organizacji nauczania w omawianym wypadku znalazł zastosowanie system zajęć (lekcji). W ogólnych zarysach polega on na tym, że w ściśle określonym czasie instruktor-dowódca realizuje przewidzianą partię materiału nauczania jednocześnie z wieloma żołnierzami w przybliżeniu w tym samym wieku, o podobnym poziomie rozwoju umysłowego oraz zasobie wiadomości, umiejętności i nawyków.

Podstawową **formą nauczania** regulaminów są **zajęcia-lekcja**. Mogą one być prowadzone w sali wykładowej, pomieszczeniach pododdziału, w wartowni szkolnej lub na placu koszarowym. Zajęcia trwają zazwyczaj godzinę. Zależnie od nauczanych treści mogą być prowadzone z całością grupy (plutonu, kompanii) bądź w zespołach po dokonaniu jej podziału. W takiej formie należy prowadzić zajęcia, np.: na temat zasad żołnierskiego zachowania się, czy przygotowania do pełnienia służby wartowniczej. Czas tych zajęć może wynosić 2 godziny lekcyjne.

Inną formą są **instruktaże** prowadzone przed każdymi zajęciami z dowódcami plutonów i drużyn (instruktorami), jak również instruktaże do służb i wart prowadzone według odrębnych przepisów.

Jedną z form przygotowania do służby jest **Dublowanie** osoby pełniącej służbę, co stosuje się głównie w szkołach i akademiach wojskowych.

Częstą formą nauczania – uczenia się regulaminów jest **samokształcenie** (nauka własna). Stosuje się ją najczęściej, aby opanować teoretycznie pewne partie materiału.

Chcąc dokonać oceny stopnia ich przyswojenia oraz właściwej interpretacji przepisów regulaminów, można przeprowadzić **zajęcia seminaryjne**, bądź (co jest, np.: jednym z warunków dopuszczenia do pełnienia służby wewnętrznej i wartowniczej) sprawdzian.

Organizując zajęcia z regulaminów, **należy**:

- pamiętać, że zróżnicowanie form szkolenia sprzyja kontaktom między szkolonymi oraz stwarza wiele nowych sytuacji dydaktyczno-wychowawczych sprzyjających rozwojowi osobowości;
- dostrzegać istotne walory nauczania w warunkach naturalnych, możliwie najbardziej zbliżonych do realiów życia wojskowego.

W nauczaniu regulaminów (jeśli pozwala na to baza filmowa, filmoteka, wideoteka) można także wykorzystywać filmy. Prowadzący zajęcia musi wcześniej sam zapoznać się z ich treścią. Wskazane jest, by szkoleni wcześniej przygotowali się do zajęć pod względem teoretycznym. Umożliwi im to aktywny odbiór materiału, co z kolei utrwali zdobytą wiedzę.

Zasady dydaktyczne (jako pewne reguły) i formy (jako określone struktury organizacyjne) realizowane są w procesie nauczania regulaminów za pomocą odpowiednich **metod nauczania**. Rozumiemy je jako przemyślany i zaplanowany, systematycznie stosowany sposób pracy instruktora-dowódcy ze szkolonymi, umożliwiający im opanowanie wiedzy oraz umiejętności stosowania jej w praktyce, jak również rozwijanie zdolności i zainteresowań.

Wybór metod zależy od: celów i treści nauczania, specyfiki tematu, poziomu intelektualnego szkolonych, czasu przeznaczanego na poszczególne zagadnienia, warunków dydaktycznych (baza i środki dydaktyczne) oraz od doświadczenia szkolącego. Żołnierze powinni opanować w czasie zajęć maksymalną porcję wiedzy i umiejętności – to najistotniejsza sprawa dla instruktora. Dlatego też powinien on znaleźć najskuteczniejszy sposób prowadzenia zajęć. Zapewnić to może jedynie stosowanie różnych metod i umiejętne ich łączenie.

Nieoczekiwana zmiana metody w czasie zajęć wprowadza ożywienie, wpływa na koncentrację uwagi szkolonych, zmusza do myślenia.

Stosowanie różnych metod podczas jednych zajęć, nie tylko uatrakcyjnia je, ale przede wszystkim zwiększa ich efektywność (przy tym samym wysiłku szkolącego i szkolonych daje lepsze wyniki).

W nauczaniu regulaminów stosujemy przede wszystkim następujące metody:

1) **podczas zajęć teoretycznych**: wykład, opowiadanie, pogadanka, dyskusja, pokaz obrazów, praca z tekstem;

2) **w czasie zajęć praktycznych**: opis, pokaz, wyjaśnienie, ćwiczenie, metoda sytuacyjna, metoda inscenizacji.

Wkład – to podanie faktu o charakterze teoretycznym, treści, definicji lub pojęcia nie znanego żołnierzom. Do posługiwania się tą metodą skłania zwykle sam materiał nauczania. Charakterystyczne dla wykładu elementy systematyczności i logicznej konsekwencji – w przeciwieństwie do opowiadania,

w którym występują elementy narracyjne ułatwiające słuchanie i rozumienie – wymagają od żołnierzy dużej koncentracji uwagi i dojrzałości intelektualnej.

W nauczaniu regulaminów wykład stosowany jest rzadko. Zwykle podczas zajęć na takie tematy, jak: „Władze i służby garnizonowe”, „Zasady zależności żołnierzy”, „Władza dyscyplinarna” bądź podczas omawiania istoty i znaczenia musztry itp. Wykład podobnie jak inne metody słowne, a zwłaszcza opis i opowiadanie, wymaga od prowadzącego zajęcia umiejętności posługiwania się językiem mówionym. Jest to o tyle ważne, że funkcję środka, za pomocą którego żołnierz ma poznawać treści i pojęcia, spełnia tu słowo.

Opowiadanie polega na barwnym i emocjonalnym przedstawieniu przebiegu określonych wydarzeń, uwzględnia zróżnicowane tempo i natężenie głosu. Bywa wspomagane ruchem i mimiką. Najbardziej nadaje się do zapoznania ze zdarzeniami mającymi miejsce w określonym miejscu i czasie. Opowiadanie stosujemy wówczas, gdy treści nauczania są zbyt trudne dla żołnierzy, a także w formie przerywnika – w celu rozładowania napięcia, czy aktywizowania słuchaczy.

Krótkie, ciekawe opowiadanie pozwala żołnierzom na pełniejsze uczuciowe zaangażowanie się.

W nauczaniu regulaminów opowiadanie można stosować, przytaczając odpowiednie przykłady działań regulaminowych lub pozaregulaminowych.

Istotą **pogadanki** jest zaplanowana i starannie prowadzona rozmowa za pomocą pytań i odpowiedzi, które najczęściej opierają się na przyswojonych już wiadomościach. Pogadankę stosujemy wówczas, gdy przerabiane zagadnienia są zbyt złożone i żołnierze nie mogą ich zrozumieć podczas wykładu lub w czasie samodzielnego czytania regulaminów.

Dyskusja, uważana za wyższą formę pogadanki, w odróżnieniu od niej bywa ukierunkowana jedynie pewnymi tezami lub pytaniami ogólnymi.

Opowiadanie i dyskusja mogą być stosowane podczas każdych zajęć; zarówno praktycznych, jak i teoretycznych. Te metody nauczania są stosowane często w sposób naturalny, nie tylko podczas zajęć, ale także w czasie przerw między nimi oraz w innych sytuacjach. Problem zawarty w jednej tezie lub pytaniu może stać się przedmiotem wypowiedzi wielu żołnierzy. Bywają wśród nich sądy sprzeczne, może występować ścieranie się poglądów. W związku z tym i pogadanka, i dyskusja powinny kończyć się uporządkowaniem wypowiedzi oraz podsumowaniem najbardziej istotnych informacji i opinii, jakie zostały wypowiedziane. Pogadanki i dyskusje mają bardzo szerokie zastosowanie, mogą być wykorzystywane jako metody zapoznawania z nowymi treściami programowymi. Szczególnie przydatne okazują się jednak do utrwalania poprzednio wyłożonego materiału oraz zorientowania się przez dowódcę w stopniu jego opanowania.

Pokaz obrazów, stosowany podczas zajęć teoretycznych, w wypadku omawiania regulaminów w zasadzie nie występuje nigdy samodzielnie. Towarzyszy bowiem opowiadaniu, wykładowi czy pogadance. Polega na wykorzystaniu tablic poglądowych, przeźroczy, filmów, fotografii, czy nawet odręcznych rysunków na tablicy. Niektóre plansze - w miarę potrzeb i możliwości - eksponuje się w rejonie pododdziału, bloku wyszkolenia, na placu koszarowym oraz w ośrodku szkolenia regulaminów. Pokaz obrazów umożliwia zapoznanie szkolonych z nowymi zagadnieniami w znacznie krótszym czasie, a także łatwiejsze utrwalenie opanowanych już treści.

Praca z tekstem (regulaminem) jest stosowana najczęściej jako metoda uczenia się, a nie nauczania. Żołnierze otrzymują zadanie: samodzielnie zapoznać się z tekstem (określoną partią materiału), przeanalizować go, wyodrębnić najistotniejsze fakty, zanotować je i zapamiętać. Często muszą odtworzyć poznane treści własnymi słowami.

Ten sposób zdobywania wiadomości ma dużą wartość kształcącą. Pozwala bowiem na wzbogacenie słownictwa oraz doskonalenie umiejętności wypowiedzania się.

Przede wszystkim zapoznaje z techniką samodzielnej pracy umysłowej, co ma duże znaczenie dla późniejszego procesu samokształcenia. Nie wszyscy żołnierze posiadają taki poziom wykształcenia, który pozwala im na samodzielną pracę z regulaminami. Dlatego też tę metodę należy stosować także podczas zajęć, w ich pewnych momentach - zamiast wykładu. Szkoleni będą mieli do czynienia ze słowem pisanym a nie żywym, przez co ich udział w lekcji będzie bardziej aktywny, gdyż koncentrować się będą jednocześnie na samodzielnym przyswajaniu treści nauczania lub rozwiązywaniu problemu, a czasem także samodzielnej wypowiedzi. Praca z tekstem podczas zajęć przygotowuje żołnierzy do coraz bardziej sprawnego posługiwania się tekstem w kolejnych okresach szkolenia, kiedy to coraz częściej będą zdobywali lub utrwalali wiadomości z pomocą instrukcji i podręczników.

Opis należy do najprostszych metod szkolenia. Polega na zapoznaniu szkolonych z nowymi dla nich czynnościami wynikającymi z postanowień regulaminów oraz wyszczególnieniu ich części składowych w logicznym porządku. W nauczaniu regulaminów jest to metoda pomocnicza, towarzysząca zazwyczaj pokazowi.

Pokaz Jest jedną z podstawowych metod prowadzenia zajęć praktycznych. Jest stosowany:

- jako samodzielna metoda; **wzorowy pokaz** to - ideał, do którego osiągnięcia powinni dążyć szkoleni;
- łącznie z opisem, tzw. **pokaz z omówieniem**, który umożliwia odbieranie wrażeń przez kilka zmysłów;
- łącznie z **wyjaśnieniem**, co ma na celu ukierunkowanie działań szkolonych, aby właściwie opanowali czynności. Pokaz stosowany w nauczaniu regulaminów ma szczególną wartość dzięki temu, że odbywa się w naturalnym środowisku, a więc w pełni odpowiada zasadzie realizmu. Metoda ta polega na:
  - ukierunkowaniu spostrzegania szkolonych przez wcześniejsze ustalenie, co należy obserwować;
  - wykonaniu wzorowego pokazu czynności w możliwie najbardziej dostępnym dla szkolonych sposób;
  - **wykonaniu pokazu z omówieniem**;
  - wykonaniu, jeżeli uznamy to za potrzebne, pokazu „na tempa” lub fragmentami - czynności złożonych, których zapamiętanie i późniejsze praktyczne ćwiczenie w całości byłoby niemożliwe do zrealizowania. Zarówno wzorowy pokaz, jak i pokaz z omówieniem należy tak zorganizować, aby umożliwić szkolonym dokładną obserwację demonstrowanych czynności oraz wyodrębnienie ich najistotniejszych cech i elementów.

Podstawową cechą wzorowego pokazu jest normalne tempo oraz naturalne wykonanie czynności. Natomiast pokaz z omówieniem wykonany jest niezwykle dokładnie - niemal do przesady - w znacznie wolniejszym, dostosowanym do omawiania tempie. Niekiedy w trakcie omawiania dochodzi do chwilowego zatrzymania (nie przerwania) pokazu.

Wyjaśnienie - to zwięzłe i przystępne określenie zabiegów, jakich należy dokonać (co i jak zrobić), aby osiągnąć zamierzony cel (osiągnąć określoną umiejętność). Wyjaśnieniu powinien towarzyszyć pokaz. Ułatwia to instruktorowi przekazywanie wskazówek, a szkolonym, zrozumienie ich istoty oraz szybsze zorientowanie się, od czego zależy prawidłowe wykonywanie pokazywanych czynności. Połączenie wyjaśnienia z pokazem zbliża szkolonych do celu, dzięki czemu mogą szybciej i dokładniej zrozumieć, czego się od nich wymaga. Wyjaśnienie odgrywa istotną rolę w nauczaniu mniej zdolnych żołnierzy.

Ćwiczenie jest podstawową metodą wyrabiania niezbędnych żołnierzowi umiejętności i nawyków, które wynikają z postanowień regulaminów. Zaangażowanie szkolonych w ćwiczeniu jest większe, gdy rozumieją jego sens oraz znaczenie wykonywanych czynności.

Szczególnie aktywizujące wpływają spostrzeżenia, że nauczane czynności rzeczywiście są stosowane w praktyce. Dlatego w każdym pododdziale, w każdej jednostce należy stworzyć atmosferę sprzyjającą regulaminowemu postępowaniu.

Nauczanie umiejętności i kształtowanie nawyków polega na ćwiczeniu na tempa (zwłaszcza podczas musztry) określonych czynności - do ich poprawnego opanowania, po czym przechodzi się do kolejnego tempa lub fragmentu czynności itd.

Po opanowaniu wszystkich temp lub fragmentów czynności przechodzi się do ćwiczenia bez temp. Początkowo czynności mogą być wykonywane w wolniejszym tempie, regulowanym przez szkolonego. Końcowym etapem ćwiczenia jest wykonywanie czynności w normalnym tempie.

W nauczaniu musztry, stosuje się niekiedy następującą kolejność:

- ćwiczenia indywidualne;
- ćwiczenia parami;
- ćwiczenia zespołowe.

W każdej fazie ćwiczenia instruktor powinien uważnie wykrywać i wskazywać ćwiczącym popełniane przez nich błędy.

Kolejne metody, choć bardzo rzadko stosowane, zasługują na omówienie, gdyż są atrakcyjne dla ćwiczących oraz przynoszą bardzo wysokie efekty szkoleniowe.

Metoda sytuacyjna, stosowana przede wszystkim w przygotowaniu żołnierzy do pełnienia służby wartowniczej i wewnętrznej, polega na zrelacjonowaniu żołnierzom oraz przedyskutowaniu z nimi pewnych sytuacji z życia poszczególnych żołnierzy czy pododdziału. Owe autentyczne sytuacje muszą oni ocenić, ujawnić występujące w nich nieprawidłowości oraz zaproponować właściwe rozwiązanie. Rola dowódcy polega na:

- doborze problemu;
- kierowaniu dyskusją bez narzucania własnego zdania;
- ocenie rozumowania szkolonych;
- podsumowaniu wyników dyskusji. **Metoda inscenizacji** charakteryzuje się tym, że szkolonym przydziela się określone funkcje, które mają spełniać. Wszyscy zostają zapoznani z sytuacją wyjściową. Twórcą inscenizacji może być dowódca, mogą też być sami szkoleni. W inscenizacji bierze udział kilku szkolonych, pozostali zaś występują w roli obserwatorów. Po jej zakończeniu następuje dyskusja, w której zabierają głos wszyscy szkoleni.

Niekiedy w inscenizacji biorą udział wszyscy uczestnicy szkolenia. W takiej sytuacji funkcje, jakie pełnią, powinny doprowadzić do rozwiązania problemu dydaktycznego. Wadą omawianych metod - sytuacyjnej i inscenizacji - jest to, iż wymagają od organizatora zajęć dużego nakładu pracy oraz pochłaniają wiele czasu na ich przygotowanie. Jednak efekty, jakie przynoszą, są warte pokuszenia się o zaprojektowanie choćby krótkich, kilkuminutowych sytuacji, które mogą uatrakcyjnić każde zajęcia.

Znajomość metod nauczania jest ważnym czynnikiem osiągnięcia dobrych wyników, lecz nie stanowi jedyne warunki powodzenia w działalności dydaktyczno-wychowawczej. Dowódca (instruktor), którego cechuje twórczy niepokój, będzie dążył do doskonalenia stosowanych przez siebie metod, dostosowując je do poziomu umysłowego żołnierzy.

Bez względu na to, jaką metodę zastosuje, powinien pamiętać, że duży wpływ na aktywizację szkolonych ma zaangażowanie uczuciowe prowadzącego zajęcia.

SPOSOBY PRZYGOTOWANIA ZAJĘĆ Z REGULAMINÓW

Tylko ciągłe i systematyczne nauczanie regulaminów może przynieść dobre efekty. Wszelka działalność przypadkowa, chaotyczna bez ustalonej hierarchii celów i bez przewidywania skutków, nie przyniesie korzyści podwładnym i nie da zadowolenia dowódcy.

Dowódcy nie mają narzuconego sposobu przygotowania się do prowadzenia zajęć. Jest to sprawa indywidualna, uzależniona od doświadczenia pedagogicznego i stopnia przygotowania do zawodu. Dlatego też praca ich powinna być oceniana nie na podstawie dokumentów ilustrujących, jak zamierzał ją realizować, lecz na podstawie uzyskanych wyników, tzn. poziomu wyszkolenia podwładnych żołnierzy, ich stosunku do służby wojskowej, przełożonych i kolegów, umiejętności samodzielnego wywiązywania się ze swoich obowiązków oraz stopniu przygotowania do wykonywania zadań w czasie pokoju i działania na polu walki.

O Jakości pracy dowódcy świadczy także znajomość programu i jego interpretacja, umiejętność korzystania z pomocy dydaktycznych, znajomość podwładnych oraz uwzględnianie ich indywidualnych potrzeb. Nauczanie regulaminowego postępowania, a zwłaszcza wyrabianie pożądanego nawyków i karność powinno być realizowane systematycznie i konsekwentnie podczas wszelkich zajęć i czynności wykonywanych w ciągu całego dnia.

Dlatego też działania wszystkich żołnierzy zawodowych, wykonujących także inne zadania w tzw. życiu codziennym, powinny być skorelowane z pracą dowódców. Ułatwi to realizację programu, a efekty będą uzyskiwane mniejszym wysiłkiem i szybciej, a także będą trwalsze.

Zapoznanie podwładnych z regulaminami wojskowymi, nauczenie ich praktycznego stosowania postanowień tych dokumentów spoczywa jednak - przede wszystkim - na dowódcach realizujących programowe zajęcia. Z tego względu każdy z nich powinien się odpowiednio przygotować do tych zajęć.

Przygotowanie to obejmuje kilka etapów:

a) wstępny:

- gruntowne przestudiowanie wytycznych i programu szkolenia;
- teoretyczne i praktyczne opanowanie regulaminów;
- wnikliwe przyswojenie sobie treści poradnika metodycznego;

- zapoznanie się z treścią publikacji poświęconych regulaminom;
- uczestniczenie w zajęciach pokazowych, itp.;

b) pierwszy:

- zapoznanie się z tygodniowym planem szkolenia oraz przestudiowanie materiałów na konkretny temat;
- udział w instruktażu, zajęciach instruktażowo-metodycznych itp.;

c) drugi:

- przypomnienie i uzupełnienie wiadomości oraz doskonalenie praktycznych umiejętności dotyczących zagadnień, które będą realizowane oraz możliwość zastosowania po-mocy szkoleniowych;
- osobisty trening w wykonywaniu czynności, które będą przedmiotem nauczania;
- przypomnienie metod i doskonalenie umiejętności ich stosowania. Trening osobisty może być przeprowadzony zarówno przed instruktążem, jak i bezpośrednio przed zajęciami. Zaleca się prowadzenie treningu wspólnie z innymi instruktorami, co pomoże im wzajemnie poprawić się, uzupełnić wiedzę i podzielić się doświadczeniami. Jeżeli nie można prowadzić **treningu z kolegami**, to warto niektóre **czynności przećwiczyć przed lustrem**.

Udział w instruktążu (w pierwszym etapie przygotowania do zajęć), a także doskonalenie analizy zagadnień oraz możliwości wykorzystania pomocy szkoleniowych pozwala na wyciągnięcie wniosków co do formy zajęć oraz metod nauczania, jakie mogą być stosowane. Wnioski te są podstawą do opracowania planu zajęć.

Podsumowaniem przygotowania do zajęć jest opracowanie planu - konspektu. Ułatwia on prowadzenie zajęć, ustala kolejność i czas nauczania podstawowych zagadnień, zapobiega „odbieganiu” od tematu. Ujmuje także ważniejsze definicje pojęć oraz czynności i komendy.

W planie - konspekcie należy zawsze podawać: temat, datę i cel szkolenia oraz metodę prowadzenia zajęć, a także ich ogólny czas, miejsce, pomoce szkoleniowe, wskazówki organizacyjno -metodyczne, schemat organizacyjny zajęcia, warunki bezpieczeństwa (zależne od realizowanego tematu zajęć), pytania kontrolne, zagadnienia szkoleniowe z określeniem czasu, pytania sprawdzające oraz wskazówki do nauki własnej.

Sposób opracowania oraz treść zawarta w planie - konspekcie mogą być różne. Konspekt musi jednak być wystarczającą pomocą merytoryczną, ułatwiającą wzorowe prowadzenie zajęć.

Przedstawiony cykl przygotowania do zajęć dotyczy zarówno dowódców plutonów (kompanii), Jak i dowódców drużyn. Podczas przygotowania zajęć z regulaminów (oprócz osobistego przygotowania dowódcy) **należy**:

- przygotować instruktorów, udzielając im wytycznych do zapoznania się z problematyką planowanych w przyszłym tygodniu zajęć oraz organizując i prowadząc instruktąż. *W instruktążu prowadzonym przez dowódcę kompanii, obok dowódców plutonów, mogą również uczestniczyć dowódcy drużyn - instruktorzy. W ten sposób zapewnia się jednolitą interpretację regulaminów oraz wykonywanie nakazanych nimi czynności. Jeśli instruktorzy nie uczestniczyli w instruktążu prowadzonym przez dowódcę kompanii, obowiązek jego przeprowadzenia spływa na dowódców plutonów;*

- skompletować materiały poglądowe, ustalając potrzeby na podstawie analizy i wyznaczyć osoby odpowiedzialne za ich przygotowanie oraz skontrolować zabezpieczenie materiałowe przed zajęciami;

- przygotować uczestników szkolenia - pobudzając w nich zainteresowanie się regulaminami oraz kolejnymi zajęciami praktycznymi; *skutecznym bodźcem jest uświadomienie podwładnym skutków, jakie przynosi nieznanomość i nieprzestrzeganie regulaminów \v służbie i poza nią.*

SPRAWDZENIE STOPNIA OPANOWANIA REGULAMINÓW

Jeżeli proces nauczania - uczenia się ma przynieść określone korzyści, musi podlegać kontroli i ocenie.

Systematyczna, metodyczna kontrola i ocena zdobywanych przez żołnierzy wiadomości, wyrabianych umiejętności i nawyków oraz kształtowania pożądanych postaw jest bardzo ważnym czynnikiem w procesie nauczania i uczenia się regulaminów.

Pojęcia „kontrola” i „ocena” są niekiedy utożsamiane i używane zamiennie, jednak należy traktować je rozdzielnie.

Kontrola - to czynność umożliwiająca przełożonemu uzyskanie informacji o przygotowaniu podwładnych do wykonania przewidzianych dla nich zadań oraz o poziomie działalności szkoleniowo-wychowawczej. Zapobiega ona niepożądanym działaniom oraz umożliwia udzielanie niezbędnej pomocy i motywuje podwładnych do działania. Działalność kontrolna obejmuje następujące funkcje:

1) informacyjną - dostarczając przełożonemu danych o stanie i sposobie realizowanych zadań;

2) instruktążową - udzielając pomocy w likwidowaniu nieprawidłowości, błędów i odstępstw od przyjętego wzoru postępowania oraz propagując (przez demonstrowanie, pokaz) rozwiązania sprzyjające osiągnięciu lepszych wyników;

3) inspirową - motywując podwładnych do skutecznego działania;

4) **korygującą** - zmieniając niepożądaną stan.

Kontrola ma zbadać stan faktyczny oraz porównać go ze stanem wymaganym, określić przyczyny zaistniałej sytuacji oraz sposoby postępowania dla jej poprawy. Kontrolować można indywidualne postępy podwładnych lub stan wyszkolenia pododdziału.

Tak jak nauczanie regulaminów, również sprawdzanie stopnia ich opanowania ma swoją specyfikę.

Regulaminy normują życie wojskowe - każde działanie żołnierza (pododdziału) musi być z nimi zgodne. Nawet najdrobniejsze wykroczenie nie może pozostać bez reakcji przełożonego (starszego). Zatem każdy żołnierz powinien reagować na wszelkie nieprawidłowości. Jest to pierwsza forma kontroli regulaminów, którą można by nazwać **kontrolą sytuacyjną**.

Może ona sprowadzać się jedynie do zwrócenia uwagi na niewłaściwe postępowanie, do polecenia powtórnego (prawidłowego) wykonania czynności, bądź też - w wypadku poważniejszych naruszeń przepisów - do powiadomienia przełożonego żołnierza lub doprowadzenia do oficera dyżurnego jednostki. Kontrola ta, w przeciwieństwie do wszelkich innych, nie jest zamierzona i planowana. Powinna wynikać z wewnętrznej potrzeby przełożonego (starszego), który, kierując się dobrem służby - niejako podświadomie kontroluje wszystkich mijających go lub przebywających obok niego podwładnych i młodszych. Reakcja ta musi być wyważona. Obowiązkiem kontrolującego jest nie tylko piętnować niedociągnięcia, lecz także ukazywać ich źródła, sposoby likwidacji i przede wszystkim podkreślać osiągnięcia.

Inną formą kontroli stopnia opanowania postanowień regulaminów jest kontrola **przygotowania do pełnienia służby**, dokonywana przez osoby udzielające instruktażu do służby (dowódcy, szefowie pododdziałów) oraz oficera dyżurnego (pomocnika) podczas odprawy wart i służb. Obejmuje ona podstawowe żołnierskie obowiązki i umiejętności z zakresu musztry indywidualnej, zasad żołnierskiego zachowania się i wyglądu oraz znajomość obowiązków służbowych wynikających z postanowień regulaminu ogólnego. Ta forma kontroli spełnia podstawowy wymóg - jest prowadzona świadomie, celowo i planowo.

Przystępując do niej, pamiętając „jak być powinno”, należy ustalić „jak jest”, znaleźć tego przyczynę, określić „czy może być lepiej” oraz „co i jak” należy zrobić, aby tak było.

Poza wymienionymi formami, w nauczaniu regulaminów stosujemy podobne sposoby sprawdzania stopnia opanowania wiadomości i umiejętności, jak w innych przedmiotach.

Ogólnie kontrolę można podzielić na:

1) **wstępną** - prowadzoną z żołnierzami przybyłymi do pododdziału po okresie szkolenia podstawowego i z dowódcami drużyn po ukończeniu przez nich szkół podoficerskich, aby zorientować się - w jakim stopniu znają oni postanowienia regulaminów;

2) **bieżącą** - poddajemy jej żołnierzy lub pododdziały w toku „oddziaływania pedagogicznego”, aby określić Juki w opanowaniu materiału oraz zastosować właściwe środki do ich usunięcia;

3) **okresową** - służącą podsumowaniu pewnego cyklu szkolenia;

4) **kończącą** - prowadzoną po to, aby zbadać stopień realizacji zadań dydaktyczno - wychowawczych sformułowanych w rozkazach szkoleniowych oraz w programach.

Zależnie od specyfiki Jednostki i rodzaju grupy szkoleniowej kontrole mogą być realizowane w różnym czasie oraz w różnych formach. I tak np.: w szkołach oficerskich, ośrodkach szkolenia itp. główne kontrole będą prowadzone na zakończenie semestru i lat nauki; w jednostkach wojskowych - po każdym okresie szkolenia; z żołnierzami zawodowymi - raz w roku.

Wiedzę teoretyczną można sprawdzać w formie ustnej lub pisemnej. Sposób przeprowadzenia sprawdzianu zależy od wielu czynników, między innymi: jego celu; przedmiotu (wiadomości teoretyczne, umiejętności praktyczne); liczebności grupy; czasu, jakim się dysponuje; liczby osób kontrolujących oraz ich wiedzy i umiejętności.

Jeżeli przedmiotem kontroli mają być tylko wiadomości teoretyczne, a liczba kontrolowanych żołnierzy jest niewielka, sprawdzian może przybrać formę **odpytywania indywidualnego**.

Gdy nie dysponuje się dużą ilością czasu, a grupa jest liczna, najczęściej przeprowadza się **sprawdzian pisemny**, który może przyjąć formę:

- **pytań problemowych** — po zanotowaniu pytania (pytań) szkoleni otrzymują wystarczająco dużo czasu na udzielenie wyczerpujących odpowiedzi;

- **testu luk** - szkoleni otrzymują tekst zawierający pewne tezy, w których są pozostawione wolne

miejsca (Jedno lub kilka) na wpisanie odpowiedniego wyrazu lub zdania;

- **testu wyboru** - szkoleni otrzymują tekst, w którym spośród kilku odpowiedzi, muszą wybrać właściwą;

- **testu wymagającego odpowiedzi „tak - nie”** - próbę tę stosuje się wówczas, gdy instruktor dysponuje niewielką ilością czasu, a zamierza sprawdzić rozległy zakres wiadomości. Instruktor czyta pytanie, a słuchacze piszą natychmiast odpowiedź „tak” lub „nie”.

Często stosowaną metodą kontroli wiedzy i umiejętności (służącą określeniu stopnia przygotowania żołnierzy do pełnienia służby wartowniczej lub sprawdzenia znajomości zasad żołnierskiego zachowania itp.) jest **metoda kaskadowa**. Polega ona na zdawaniu egzaminu u kolejnych przełożonych od dowódcy drużyny do dowódcy

kompanii. Żołnierze, po zaliczeniu egzaminu u swego dowódcy drużyny, są kierowani przez niego do dowódcy plutonu, który z kolei dopuszcza do egzaminu zdawanego u dowódcy kompanii. W wypadku niezaliczenia egzaminu na którymkolwiek etapie kontroli, żołnierz nie może przejść do następnego.

Metoda ta pozwala na bardzo szczegółowe sprawdzenie wiedzy i umiejętności szkolonych, jednocześnie wpływa na ich utrwalenie.

Dla sprawdzenia umiejętności i nawyków przeprowadza się **egzamin praktyczny**, organizując najczęściej punkty kontrolne, w których ćwiczący żołnierze wykonują nakazane czynności. Liczba tych punktów zależy od sprawdzanych elementów oraz instruktorów, którzy mogą brać udział w sprawdzianach. Pododdział dzieli się na podgrupy, które przechodzą kolejno przez wszystkie punkty kontrolne. Zmianą grup kieruje prowadzący sprawdzian.

Dobrze zaplanowana i poprawnie przeprowadzona kontrola stopnia opanowania postanowień regulaminu, bez względu na stosowaną formę, wywiera zawsze duży wpływ na rezultaty szkolenia i wychowania podwładnych. Dzieje się tak, między innymi, dlatego, że materiały uzyskane z kontroli wykorzystuje się najczęściej do ustalania ocen, które w znacznym stopniu aktywizują szkolonych i pobudzają do wzmożonego wysiłku.

Ocena - to ustosunkowanie się przełożonego do wyników pracy podwładnego, wyrażone gestem, słowem, w formie nagrody, kary, opinii ustnej lub sporządzonej pisemnie czy poprzez wystawienie stopnia.

Ocena daje zatem przełożonemu możliwość wyrażenia własnego stosunku do osiągnięć lub niepowodzeń podwładnego. Sprowadzanie oceny do samego wystawiania stopnia jest uproszczeniem. Każdy bowiem człowiek pragnie poznać swoje zalety i wady, określone przez innych. Ocena spełnia również funkcję dydaktyczno-wychowawczą - tylko wówczas jednak, gdy jest obiektywna, sprawiedliwa, bezpośrednia i jasna.

Ocena pozbawiona tych cech, a zwłaszcza ocena „tajna” jest oczywistym nonsensem. Skoro ma być wskaźnikiem poziomu wiadomości, ostrzeżeniem dla żołnierzy leniwych i zachętą dla pilnych, powinni ją znać wszyscy, zwłaszcza zainteresowani.

52 Poziom wyszkolenia z regulaminów ocenia się według czterostopniowej skali ocen wyrażonej cyfrowo i słownie: bardzo dobra - (5); dobra - (4); dostateczna - (3); niedostateczna - (2).

Ocenę ogólną określa się na podstawie średniej arytmetycznej:

- **bardzo dobra** - od 4,51 do 5,00;

- **dobra** - od 3,51 do 4,50;

- **dostateczna** - od 2,66 do 3,50;

- **niedostateczna** - do 2,65. Ocena indywidualna jest wystawiana żołnierzowi na podstawie wyników wyrażonych w liczbach całkowitych za co najmniej 3 odpowiedzi lub wykonanie zespołu czynności ustalonych np. w programach. **Ocenę** indywidualną, stanowiącą średnią arytmetyczną, zaokrągla się do liczby całkowitej.

Oceniając odpowiedzi lub wykonane czynności ocenę ustala się według następujących zasad:

- ocenę **bardzo dobrą** - wystawia się wówczas, gdy odpowiedź na pytanie była wyczerpująca lub nakazana czynność została wykonana bez zastrzeżeń;

- ocenę **dobłą** - gdy na pytanie udzielono dość wyczerpującej odpowiedzi, nie popełniając istotnych pomyłek, lub nakazaną czynność wykonano poprawnie;

- ocenę **dostateczną** - gdy udzielono właściwej odpowiedzi na pytanie, lecz nie potrafiono jej uzasadnić, lub nakazaną czynność wykonano bez większych błędów;

- ocenę **niedostateczną** - gdy nie udzielono poprawnej odpowiedzi lub nakazaną czynność wykonano

niewłaściwie.

Na ocenę ogólną z regulaminów składają się oceny z:

- egzaminu teoretycznego i praktycznego;
- praktycznego pełnienia wart i służb;
- praktycznego przestrzegania regulaminów w życiu codziennym;
- stopnia zdyscyplinowania określonego na

podstawie liczby wyróżnień i kar. Celem kontroli i oceny jest obiektywne ustalenie, w jakim stopniu żołnierze poszerzają swoją wiedzę, doskonałą umiejętności, wyrabiają nawyki oraz jak kształcą zdolności do samodzielnego myślenia i działania w różnych, często nieunormowanych przepisami regulaminów sytuacjach. Kontrola i ocena pozwalają jednocześnie określić skuteczność stosowanych metod nauczania oraz sprawdzić, które z form działalności dydaktycznej są najbardziej ekonomiczne i przystosowane do poziomu szkolenych żołnierzy. Ułatwiają również wykrycie własnych błędów popełnianych podczas szkolenia podwładnych.

Kontrola i ocena przyczyniają się do doskonalenia procesu szkolenia i wychowania wojskowego.

ROZDZIAŁ 2

NAUCZANIE REGULAMINU OGÓLNEGO

ORGANIZACJA I PRZEBIEG ZAJĘĆ

Planowanie zajęć z regulaminów odbywa się na podstawie programu szkolenia w powiązaniu z innymi przedmiotami szkolenia ogólnowojskowego. Podstawowym pododdziałem w planowaniu i organizowaniu zajęć w pierwszym okresie szkolenia jest pluton, a w późniejszym kompania. Organizatorem zajęć jest zatem dowódca plutonu lub kompanii (w czasie nieobecności kadry dowódczej również szef kompanii).

Zajęcia teoretyczne najkorzystniej jest planować jako lekcje jednogodzinne, natomiast praktyczne, jako jedno lub dwugodzinne. Planując zajęcia z regulaminów, należy zachować ich odpowiednią częstotliwość. Zbyt długie przerwy sprzyjają bowiem zapominaniu opanowanych treści oraz osłabiają kształtowanie nawyków, przez co negatywnie wpływają na poziom nauczania, a w konsekwencji na przestrzeganie regulaminów w życiu codziennym.

W czasie planowania i organizowania zajęć należy kierować się następującymi wskazówkami:

1) Szczególnie dokładnie przygotowywać i prowadzić pierwsze tematy realizowane podczas szkolenia zapoznawczego.

W praktyce często zdarza się tak, że dowódca zaleca, aby zajęcia te prowadzili żołnierze starszego rocznika, uznając te tematy za tak łatwe, iż nie musi ich realizować oficer. Jest to bardzo poważny błąd. Właśnie ten pierwszy kontakt z dowódcą jest szczególnie istotny dla podwładnych. Zapoznając się z tokiem życia w pododdziale i jednostce, poznają oni wymagania swego dowódcy, jego styl dowodzenia, kompetencje itp. Korzysta także dowódca, który zdobywa pierwsze informacje o swoich podwładnych. Dobrze przygotowane, ciekawie i sprawnie przeprowadzone zajęcia pozwalają nowoprzybyłym żołnierzom w miarę łagodnie pokonać stres spowodowany zmianą trybu życia oraz szybko zaaklimatyzować się w nowych, specyficznych warunkach, jakimi są koszary oraz wszelkie ograniczenia i wyrzeczenia związane z pełnieniem służby wojskowej;

2) Zajęcia teoretyczne prowadzić w salach wykładowych, świetlicach. Aby zwiększyć zainteresowanie i ułatwić przyswajanie przekazywanych treści, należy wykorzystać wszelkiego rodzaju środki nauczania: tablice poglądowe, makiety, przezrocza, filmy itp.;

3) Zajęcia praktyczne prowadzić w ośrodku nauczania regulaminów oraz tam, gdzie można demonstrować warunki codziennego życia. Planując zajęcia praktyczne, należy ustalić niezbędną liczbę instruktorów, udzielić im wytycznych do zajęć oraz przeprowadzić instruktaż;

4) Tematy nie muszą być planowane i prowadzone w kolejności ustalonej programem szkolenia. Ich kolejność ustala dowódca pododdziału, uwzględniając bieżące potrzeby, poziom wyszkolenia i wykryte niedociągnięcia.

Każde zajęcia z regulaminów składa się z 3 części: wstępnej, głównej i końcowej, przy czym na część główną należy przeznaczyć około 80 - 85% czasu szkoleniowego, na pozostałe zaś odpowiednio około 10 i 5% czasu.

Zarówno część wstępna, jak i końcowa (bez względu na to, czy są to zajęcia teoretyczne, czy praktyczne - prowadzone w sali wykładowej, w korytarzu pododdziału lub na placu koszarowym) muszą

zawierać pewne stałe elementy (czynności). Natomiast zasadniczo różnią się między sobą części główne zajęć teoretycznych i praktycznych.

Organizując zajęcia z regulaminów należy uwzględnić:

1) **W części wstępnej:** a) czynności organizacyjne: przyjęcie meldunku, przegląd pododdziału, kontrola zabezpieczenia materiałowego zajęć, sprawdzenie (odnotowanie) obecności;

b) sprawdzenie opanowania umiejętności (wiadomości) **nabytych** podczas **poprzednich** zajęć;

c) **zapoznanie** z tematem, celem i planem zajęć;

d) zapoznanie z organizacją zajęcia, podział szkolonych na grupy oraz na punkty nauczania (podczas zajęć praktycznych);

2) W części głównej:

a) podanie nowego materiału;

b) powiązanie nowego materiału z posiadaną wiedzą i wcześniej nabytymi umiejętnościami;

c) doskonalenie nabytych umiejętności, kształtowanie nawyków;

d) kontrolę i ocenę osiągniętych rezultatów;

3) W części końcowej:

a) ocenę osiągnięcia celu zajęć i stopnia opanowania zagadnień;

b) postawienie zadań związanych z doskonaleniem wiedzy i umiejętności;

c) podanie ocen i wskazanie niedociągnięć.

Zależnie od potrzeb przedstawione czynności można realizować w innym niż proponowany układzie, z pewnych można zrezygnować, a jeszcze inne - zastosować. Nie należy ich sztywno utożsamiać z częścią zajęć, przy której zostały ujęte. Przygotowując zajęcia teoretyczne **należy**:

1) Środki pomocnicze (podręczniki, plansze, tablice, foliogramy itp.) ułożyć w takiej kolejności, w jakiej będą stosowane. Ułatwi to korzystanie z nich w sposób płynny i bezbłędny, pozwoli uniknąć niepotrzebnych przerw. Jednocześnie należy wystrzegać się wcześniejszego, niż jest to konieczne, wywieszania plansz, aby nie rozpraszać uwagi szkolonych;

2) Napisać na tablicy temat zajęć, **a przed rozpoczęciem każdego zagadnienia również** jego temat.

Zajęcia rozpoczyna się od przyjęcia meldunku. Można tego dokonać przed salą wykładową (wejście do sali i zajęcie miejsc, pochłanianie nieco czasu), bądź też w sali wykładowej (w tym przypadku należy zwracać uwagę na to, aby słuchacze

podczas składania meldunku frontowali, a nie stali bokiem czy tyłem do wykładowcy).

Ważnym, choć nie zawsze dostrzeganym i wykorzystywanym elementem kształcącym żołnierskie nawyki, może stać się sprawdzanie obecności.

Odczytanie listy obecności zajmuje nieco czasu, lecz efekty, jakie przynosi, są tego warte. Nie chodzi tu jednak o szybkie odczytanie nazwisk i odnotowanie obecności w dzienniku, lecz o stworzenie właściwej atmosfery (niejako ceremonii). Polega ona na tym, że przed każdym nazwiskiem należy obowiązkowo podać stopień wyczytanego, do czego zresztą obligują regulaminy.

Pomijanie stopnia w kontaktach służbowych narusza dyscyplinę oraz negatywnie wpływa na uktad podwładny-przełożony. Regulaminowe zwracanie si(ma szczególne znaczenie w stosunku do młodych ludzi, którzy dopiero wkraczają w „dorosłe życie”, Dowartościowuje ich, pozwala im odczuć, że są pełnoprawnymi obywatelami państwa, powoduje. ze poważniej traktują obowiązki żołnierskie oraz ułatwia rozwijanie poczucia odpowiedzialności za wywiązywanie się z nich.

Po odczytaniu stopnia i nazwiska podczas pierwszych kilku zajęć, należy dać czas na powstanie, przyjęcie postawy zasadniczej i udzielenie odpowiedzi - „**Jestem**”. W tym momencie dowódca (wykładowca) ma możliwość poznania żołnierza, zapamiętania twarzy i utożsamienie Jej z nazwiskiem. Jest to także doskonała okazja do kształtowania umiejętności prawidłowego przyjmowania postawy zasadniczej oraz wyrabiania i utrwalania właściwych nawyków.

Właśnie w pierwszych dniach służby wojskowej, w każdej sytuacji od „Pobudki” do „Capstrzyku” (nie tylko podczas zajęć z regulaminów) należy drobiazgowo zwracać uwagę na błahę nawet z pozoru nieprawidłowości. Jeśli bowiem od początku dopuści się do ukształtowania nieprawidłowych nawyków, późniejsze ich wyeliminowanie będzie znacznie trudniejsze i bardziej czasochłonne. Często zdarza się, że nie zostają one poprawione już do końca służby. Przykładem może tu być zachowanie się podczas

wspomnianego sprawdzania obecności. Bardzo często w tym momencie (oraz w wielu podobnych sytuacjach) popełniany jest błąd, który polega na tym, że zamiast natychmiastowego przyjęcia postawy zasadniczej, wycytany żołnierz bardzo powoli wstaje, poprawia mundur, pas itp. i dopiero po chwili przyjmuje właściwą postawę. Takie postępowanie świadczy o braku karności. Zdając sobie sprawę z tego, że jest to oczywiście drobiazg, trzeba mieć świadomość, że zgodnie z zasadą stopniowania trudności, także kształtowanie karności rozpoczynamy od rzeczy prostych, wydawałoby się mało istotnych a nawet błahych, po to, by później łatwiej można było osiągnąć zamierzony cel w poważniejszych sytuacjach. Dlatego w tym wypadku należy wymagać natychmiastowego przyjmowania postawy zasadniczej, nawet jeśli np. mundur miałby pozostać „nieobciążony”. Należy przy tym wpajać podwładnym, że jeśli niedociągnięcia będą poważne, dowódca z pewnością je zauważy i poda komendę „**SPOCZNIJ**”, dając podwładnemu tym samym sygnał i czas do poprawienia wyglądu.

Sprawdzać obecność w proponowanej formie należy zwłaszcza podczas zajęć z młodymi żołnierzami oraz z tymi, których nie znamy. W późniejszym okresie szkolenia można zezwolić na udzielanie odpowiedzi w postawie siedzącej.

Po czynnościach organizacyjnych wykład rozpoczyna się najczęściej od krótkiego nawiązania do poprzednich tematów, względnie przykładu z żyda oddziału, pododdziału lub poszczególnych żołnierzy. Nawiązanie do znanych treści ma wzbudzić zainteresowania żołnierzy, a tym samym przygotować ich do bardziej aktywnego odbioru nowych wiadomości.

Rozpoczynając zagadnienie, warto zapowiedzieć, o czym będzie mowa oraz co będzie jego treścią. Każde omówione zagadnienie powinno być podsumowane. Zajęcie będzie ciekawe, jeśli podsumowując potrafimy jednocześnie wprowadzić w kolejne zagadnienie. Taki sposób przekazywania materiału ułatwia jego opanowanie, pozwala uszeregować nowe wiadomości w pewną logiczną całość, umożliwia wyciągnięcie wniosków.

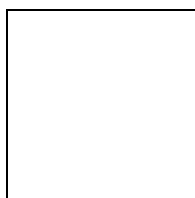
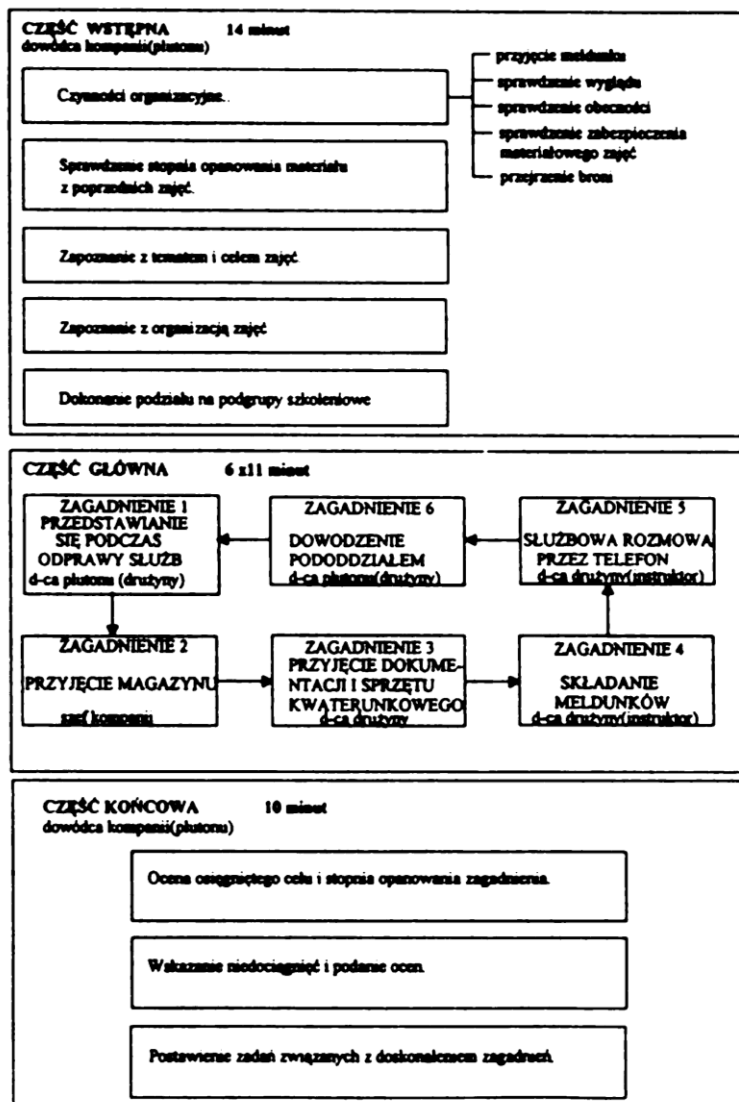
Zajęcia teoretyczne, z pozoru łatwiejsze do przeprowadzenia niż zajęcia praktyczne, obok wiedzy wojskowej, wymagają od prowadzącego dużego zasobu wiedzy ogólnej. **Lecz** i sama wiedza **nie gwarantuje** osiągnięcia celu, jeśli nie potrafi się wyrazić jej w prosty, przekonywający i zrozumiały dla szkolonych sposób. Wielu wykładowców, zamiast **przekazać** treść zagadnień „swoimi” słowami, odczytuje notatki lub fragmenty **regulaminów**. **Wynika to** najczęściej z obawy, że **nie przekaze się wszystkiego, nie wyczerpie tematu. To poważny błąd. Skoro wiadomo, że żywe słowo łatwiej dociera do słuchaczy, a czytanie szybko ich nuży i usypia, oczywistym jest wniosek, że więcej przekaze swoim słuchaczom ten wykładowca, który mówił ciekawie własnymi słowami (nawet jeśli pewne sprawy pominie, o czymś zapomni) niż ten, który czytał regulaminy (choć odczytał wszystko, przekazał treść, często niezrozumiałą, a słuchacze byli przez to znużeni i nieobecni myślami).**

Nie znaczy to, że w ogóle nie można czytać. Nawet należy - rzadko i celowo, dobitnie i wyraźnie - cytować najważniejsze postanowienia regulaminów, o ile są związane. Długie fragmenty lepiej streszczać. W czasie zajęć należy pamiętać o niezwykle istotnej roli, jaką odgrywa dykcja, sposób mówienia, intonacja głosu i gestykulacja. Główne myśli należy wyraźnie akcentować a niekiedy nawet powtarzać.

Omówiwszy wszystkie zagadnienia, należy krótko podsumować zajęcia i wyciągnąć wnioski końcowe, które stawiałyby żołnierzom konkretne zadania. Opracowując zajęcia praktyczne, **należy:**

- uwzględnić możliwą do wykorzystania liczbę instruktorów;
- znać oraz w pełni wykorzystać bazę dydaktyczną, jaką dysponuje jednostka wojskowa;
- udzielić instruktorom wytycznych do przygotowania się do prowadzenia określonych zagadnień i przeprowadzić instruktaż. Zajęcia praktyczne mogą niekiedy łączyć w sobie elementy zajęć teoretycznych.

Przykładową organizację zajęć przedstawiono na schematach.

Organizując zajęcia praktyczne, należy wystrzegać się zbyt dużej liczby punktów nauczania i dobrać zagadnienia tak, aby podczas jednych zajęć nie nauczać czynności podobnych. Ułatwi to szkolonym prawidłowe opanowanie nauczanych czynności oraz pozwoli w przyszłości unikać błędów. Np. ucząc podczas tych samych zajęć wchodzenia do pomieszczenia służbowego w różnych nakryciach głowy i bez nakrycia głowy, z bronią i bez broni, często doprowadza się do takiej sytuacji, że jeszcze przez wiele miesięcy żołnierze nie potrafią wykonać tej prostej czynności.

Każde zajęcie rozpoczyna się przyjęciem meldunku oraz przeglądem szkolonych. Jednak przede wszystkim, właśnie podczas zajęć praktycznych, należy dokonywać szczególnie drobiazgowego przeglądu ćwiczących. Wszelkie uchybienia dotyczące wyglądu, przestrzegania przepisów ubiorczych, zasad musztry itp. usuwać natychmiast. Każde nawet najdrobniejsze uchybienie musi być dostrzeżone. Przyzwyczajają to podwładnych do dbałości o swój wygląd oraz stałego przestrzegania zasad żołnierskiego zachowania. Podczas przeglądu należy także skontrolować przygotowanie pomocy szkoleniowych

niezbędnych do zrealizowania zajęcia. Kontrola ta, jeżeli stwierdzi braki, pozwoli usunąć niedociągnięcia zawczasu, nie powodując zbędnych przestojów w części głównej.

Ostatnim elementem części wstępnej jest zapoznanie szkolonych z organizacją zajęć. Jeżeli liczba punktów nauczania jest inna niż liczba drużyn, należy dokonać podziału na podgrupy szkoleniowe.

Po zapoznaniu ćwiczących z organizacją zajęć instruktorzy prowadzą grupy na miejsca ćwiczeń i rozpoczynają nauczanie. Gdy upłynie czas przewidywany na naukę zagadnienia, dowódca plutonu (kompanii) poleca instruktorom przerwać ćwiczenia oraz wykonać zbiórki w podgrupach. Dopiero teraz zapoznaje z organizacją zmiany grup, po czym podaje komendę do jej wykonania.

*Niektórzy dowódcy zapoznają z organizacją zmiany grup w części **wstępnej**; jednak gdy po kilkunastu minutach ćwiczenia należy tego dokonać» wielu żołnierzy zapomina, **gdzie** mają się prze-mieścić, co bardzo często jest przyczyną zamieszania. Aby tego uniknąć, lepiej zapoznać szkolonych z organizacją zmiany grup dopiero po przeliczeniu pierwszego zagadnienia. Zmiana z pewnością będzie dokonana właściwie, co z kolei ułatwia szkolonym zapoznanie z kierunkiem kolejnych zmian.*

Jeżeli szkolenie ma się odbywać w drużynach, instruktorem na kolejnych punktach nauczania powinien być etatowy dowódca drużyny. Zatem na kolejny punkt nauczania udaje się i drużyna, i instruktor. Jeśli natomiast planuje się zorganizowanie większej liczby punktów nauczania, grupę szkoleniową dzieli się na dowolnie dobrane podgrupy, a instruktorów przypisuje się do konkretnego zagadnienia przez cały czas zajęcia. Prowadząc to samo zagadnienie z kolejnymi grupami, instruktor nabywa wprawę i czyni to coraz skuteczniej. Poza tym może lepiej przygotować się do zajęć, poświęcając na samokształcenie mniej czasu. Aby instruktorzy nie wpadli w rutynę oraz doskonalili się, organizując kolejne zajęcia, należy pamiętać, by każdy z nich prowadził inne zagadnienie niż poprzednio. W części głównej praktyczne nauczanie regulaminów odbywa się najczęściej tzw. **modelem podstawowym**, według którego należy:

- **podać treść zagadnienia (nazwać czynności, które są przedmiotem nauczania);**
- **podać komendę, na którą wykonuje się tę czynność (podać sytuację kiedy daną czynność się wykonuje) oraz zapoznać z celem nauczania tej czynności;**
- **wzorowo pokazać wykonywanie nowej czynności;**
- **pokazać i wyjaśnić zasady i sposoby wykonywania (Jeśli jest potrzeba - także pokaz czynności fragmentami „lub na tempa99);**
- **ćwiczyć praktycznie czynności (początkowo „na tempa" lub fragmentami, później w całości);**
- **doskonalić szkolonych w prawidłowym i dokładnym wykonywaniu czynności;**
- **omówić zagadnienie (wskazać najczęściej popełniane błędy i niedociągnięcia).**

Na komendę kierownika zajęć instruktor rozpoczyna naukę od poinformowania szkolonych, jakiej czynności będzie nauczał. Bardzo często można spotkać sytuację, w której instruktor zawsze, **bez** względu na przedmiot i tematykę, **rozpoczyna od zwrotu:**

„Uczył was będę...”, przez co już po kilku zajęciach zniechęca szkolonych do nauki, a także naraża się na drwiny. A przecież treść zagadnienia można podać wieloma sposobami, używając dowolnych sfów, w taki sposób, aby szkoleni wiedzieli, jakie czynności będą przedmiotem nauczania i by od samego początku chcieli się tego nauczyć. Podobnie rzecz ma się z kolejnymi etapami nauczania. Zawsze należy starać się o to, aby - nie uchybiając w niczym treściom regulaminowym, ani ich nie spływając - przekazywać je w atrakcyjnej formie, interesująco i dowcipnie, co aktywizuje słuchaczy.

Wykonując pokazy, należy pamiętać o dwóch zasadach:

1) wzorowy pokaz - to przede wszystkim pokaz w „naturalnym tempie" (wszystko inne - choć ważne - jest drugorzędne);

2) pokaz z wyjaśnieniem - to przede wszystkim dokładność w każdym szczególe.

Zajęcia praktyczne nie mają zapoznawać z określonymi czynnościami, ale nauczyć ich. Instruktorzy powinni zatem maksymalnie wykorzystać czas szkoleniowy. Nawet jeśli czynność wykonywana jest dobrze, a zostało *Jeszcze* trochę czasu, należy do samego końca doskonalić żołnierzy w prawidłowym, dokładnym wykonywaniu czynności. Szkolenie wolno instruktorowi zakończyć dopiero na komendę kierownika ćwiczenia.

Przechodząc do części końcowej zajęć dowódca plutonu (kompanii) wykonuje zbiórkę pododdziału,

ocenia zajęcia, wskazuje najczęściej popełniane błędy i stawia zadania na naukę własną. Ważnym elementem jest zapoznanie szkolonych z ocenami, przy czym warto pamiętać, że ocena to nie tylko nota, to także wyrażona opinia; podwładni lubią, gdy zauważa się i docenia ich wysiłek. Jeśli zatem jest w pododdziale żołnierz, który znacznie odstawia od pozostałych, też czyni choćby niewielkie postępy, to i on powinien być zauważony i pochwalony.

NAUCZANIE WYBRANYCH ZAGADNIEŃ Z REGULAMINU OGÓLNEGO

Zasady żołnierskiego zachowania się

Nauczanie regulaminów (zbioru zasad normujących tryb życia wojskowego oraz określających obowiązki żołnierskie) wymaga szczególnej troski dowódców wszystkich szczebli, zwłaszcza w pierwszym okresie szkolenia. Z doświadczeń wiadomo bowiem, że postawa moralna, karność i porządek wojskowy w pododdziale w dużej mierze zależy od tego, jak młodzi żołnierze są wdrażani do służby wojskowej.

Zatem - poznawanie regulaminów (w tym szczególnie zasad żołnierskiego zachowania się) nie może być traktowane jedynie jako jeden z przedmiotów nauczania. Będąc ściśle związane z życiem pododdziału i pracą wychowawczą, musi być realizowane podczas wszelkich przedsięwzięć określonych w porządku dnia. Godziny szkoleniowe nie wystarczą do wzorowego poznania i opanowania zawartych w regulaminach treści. Nie mniej jednak zapoznanie się z nimi, a szczególnie z zasadami żołnierskiego zachowania, odbywa się głównie podczas zajęć programowych. Obliguje to zatem do dobrego ich przygotowania i właściwego przeprowadzenia. Ułatwia to szkolonym zrozumienie problematyki oraz nie pozwala na powstanie i utrwalanie błędnych nawyków, co może się zdarzyć w przypadku indywidualnych prób interpretacji regulaminów.

Organizując zajęcia z zasad żołnierskiego zachowania się, należy wiedzieć, że będą one przebiegać „dwutorowo”. Z jednej strony bowiem należy umożliwić podwładnym zdobycie pewnego zasobu wiedzy teoretycznej; z drugiej wyposażyć ich w umiejętności praktyczne.

Dobrze zatem jest postawić zadanie na dzień, dwa przed zajęciami, aby podczas nauki własnej, podwładni zapoznali się z całym rozdziałem dotyczącym tematu, oraz by szczególnie zwrócili uwagę na przypadki, w których żołnierz jest obowiązany oddawać honory oraz kiedy takiego obowiązku nie ma.

Wcześniejsze zapoznanie się szkolonych z treścią tematu ułatwi dowódcy prowadzenie zajęcia oraz nawiązanie kontaktu z grupą. Część główną zajęć, która może być podzielona na teoretyczną (prowadzoną z całym pododdziałem) i praktyczną (realizowaną w podgrupach), powinno się rozpocząć (choć niekoniecznie) od sprawdzenia teoretycznego przygotowania słuchaczy do zajęć (sprawdzian), po czym należy przejść do krótkiego wykładu, polegającego na wyjaśnieniu, czym jest i skąd wziął się zwyczaj oddawania honorów. Warto przy tym poinformować szkolonych, że oddawanie honorów jest przywilejem, z którego korzystają zarówno młodszy jak i starsi; zabronione jest natomiast oddawanie honorów przez aresztowanych i aresztowanym.

Salutowanie ma wielkie znaczenie dla dyscypliny wojskowej, ponieważ młodszy - oddając honory jako pierwsi - potwierdzają, że podlegają władzy starszych. Duża rola spoczywa tu na żołnierzach zawodowych, którzy powinni być szczególnie dokładni w oddawaniu honorów - także między sobą, dając w ten sposób przykład żołnierzom służby zasadniczej. Nie może być tak, że starszy zwraca uwagę młodszemu za niewłaściwe oddawanie honorów, a sam odpowiada na nie niedbałym i roztargnionym gestem, bądź też nie odpowiada w ogóle. Oddawanie honorów oraz sposób, w jaki się je wykonuje, jest jednym z najbardziej oczywistych aspektów dyscypliny. Członkowie dobrze wyszkolonej, sprawnej organizacji wojskowej zawsze będą salutować dziarsko i z godnością, z żołnierskim fasonem.

Kontynuując wykład należy kolejno omówić najistotniejsze postanowienia rozdziału, dążąc do jednoznacznego zrozumienia oraz właściwej interpretacji regulaminu przez szkolonych.

1) Omawiając postępowanie żołnierzy podczas grania hasła Wojska Polskiego oraz sygnału „SŁUŻBA WARTOWNICZA” powinno się odtworzyć te utwory z taśmy magnetofonowej (a jeszcze lepiej z magnetowidu), by szkoleni mogli je dobrze poznać.

2) Omawiając sytuacje, w których żołnierze nie mają obowiązku oddawania honorów, należy podkreślić, że w regulaminie użyto zwrotu: „nie mają obowiązku”, a nie - „nie oddają honorów”, co jest o tyle istotne, że w pewnych sytuacjach powinno się zachować takt, kulturę i szacunek - i mimo wszystko

honory oddać. Np. jeśli w poczekalni teatru w dużym tłoku zauważymy przełożonego w odległości nawet kilku kroków, nie powinno się narzucać i oddawać honory, co być może nie zostanie zauważone. Jeśli natomiast przełożony (starszy) podejdzie do nas, wtedy honory należy oddać. Jeżeli podwładny (młodszy) siedzi, powinien wstać. Podobnie należy postępować podczas wykonywania prac porządkowych. Jeżeli żołnierz wykonuje je, będąc rozebrany np. do dresu czy podkoszulka - nie powinien oddawać honorów. Jeśli natomiast jest w pełni umundurowany i nie wykonuje pracy wymagającej szczególnej koncentracji, lecz np. jedynie zamiata izbę w momencie wejścia przełożonego, wypada pracę przerwać i honory oddać.

Jeżeli w trakcie wykładu padają pytania, odpowiadać na nie należy (w miarę możliwości) natychmiast, gdyż odkładanie odpowiedzi na zakończenie zniechęca do zadawania pytań oraz pozbawia szkolonych aktywności. Po teoretycznym wprowadzeniu należy przystąpić do nauczania praktycznego w grupach, organizując w trakcie jednych zajęć 4-6 punktów nauczania (w zależności od potrzeb i możliwości). Przygotowując kolejne zajęcia można przewidzieć na część teoretyczną np. wykład na temat: „Zachowanie się żołnierzy w podróży i na urlopie”; „Opuszczanie koszar i garnizonu, przepustki”. Natomiast w części praktycznej zrealizować kilka kolejnych zagadnień, tak by w całym cyklu żołnierze mogli zapoznać się z następującymi problemami:

- 1) oddawanie honorów fladze państwowej, banderze wojennej (flagom rodzajów Sił Zbrojnych);
- 2) oddawanie honorów sztandarom wojskowym i pogrzebom z wojskową asystą honorową;
- 3) oddawanie honorów przed Grobem Nieznanego Żołnierza oraz symbolom i miejscom upamiętniającym bohaterską walkę i męczeństwo Narodu Polskiego i innych Narodów;
- 4) oddawanie honorów w miejscach pracy (pomieszczeniach służbowych);
- 5) oddawanie honorów w czasie zajęć;
- 6) wzajemne zwracanie się żołnierzy, otrzymywanie rozkazów;
- 7) zwracanie się do przełożonego przebywającego w obecności starszego;
- 8) składanie meldunków i służbowe przedstawianie się;
- 9) służbowa rozmowa telefoniczna;
- 10) wchodzenie do pomieszczenia służbowego bez broni i z bronią;
- 11) zachowanie się żołnierzy w wąskich przejściach.

Przystępując do nauczania **oddawania honorów fladze państwowej oraz banderze wojennej** (flagom rodzajów Sił Zbrojnych) podczas wystąpień indywidualnych, po wyjaśnieniu sytuacji, w których się honory oddaje, należy rozgraniczyć naukę oddawania honorów w czasie podnoszenia i opuszczania flagi czy bandery od nauki oddawania honorów banderze podczas wchodzenia na okręt i schodzenia z niego.

W pierwszym przypadku, stojąc frontem do masztu w postawie zasadniczej, oddaje się honory przez cały czas podnoszenia (opuszczania) flagi czy bandery; w drugim - natychmiast po wejściu na pokład okrętu i tuż przed zejściem z niego należy zatrzymać się, zwrócić frontem w kierunku bandery i oddać honory przez salutowanie na ogólnych zasadach (w ciągu sekundy). Po wyjaśnieniu i pokazie przystępuje się do praktycznego ćwiczenia stwarzając różne sytuacje, preferując jednak te, z którymi szkoleni mogą spotykać się najczęściej.

Kolejne zagadnienie (może być ono połączone z poprzednim) to **oddawanie honorów sztandarom wojskowym i pogrzebom z wojskową asystą honorową**. Zagadnienie to należy rozdzielić na dwie części. W pierwszej (na którą powinno się przeznaczyć więcej czasu) dotyczącej oddawania honorów sztandarom należy omówić (podkreślając, że sztandarom honory zawsze oddaje się po zatrzymaniu i sfrontowaniu) i ćwiczyć dwa możliwe warianty:

- **pierwszy** (gdy poczet sztandarowy znajduje się w miejscu) - z chwilą dojścia na wysokość sztandaru należy się zatrzymać i sfrontować, po czym oddać honory przez salutowanie;
- **drugi** (gdy poczet maszeruje) - kiedy się zbliża, należy stanąć i sfrontować w takim momencie, aby można było rozpocząć salutowanie (wraz ze zwrotem głowy w kierunku sztandaru) w chwili, gdy poczet znajduje się w odległości trzech kroków. Salutowanie kończy się po przejściu sztandaru.

Po praktycznym przećwiczeniu omawianych sytuacji instruktor powinien podkreślić, że sztandarom wojskowym z reguły towarzyszy kompania honorowa, na której czele maszeruje dowódca. Jeśli jest on starszy od oddającego honory, salutowanie należy rozpocząć, gdy zbliży się on

na odległość trzech kroków, a kończy jak poprzednio - w chwili przejścia sztandaru.

W dalszej części zagadnienia, po opanowaniu dotychczas omawianych treści, należy omówić postępowanie żołnierza podczas napotkania konduktu pogrzebowego z wojskową asystą honorową, zaznaczając, że jest ono niemal identyczne jak poprzednio.

Żołnierz również powinien zatrzymać się, sfrontować i w chwili, gdy dowódca asysty (jeśli dowódca asysty jest młodszy stopniem - poczet sztandarowy) zbliży się na odległość trzech kroków, oddaje honory z jednoczesnym zwrotem głowy w kierunku konduktu. Zakończyć salutowanie należy jednak dopiero wtedy, gdy trumna ze zwłokami zmarłego minie oddającego honory. Podsumować zagadnienie należy jak zwykle przez praktyczne ćwiczenie omawianych sytuacji.

Nauczając oddawania honorów przed Grobem Nieznanego Żołnierza oraz symbolom i miejscem upamiętniającym bohaterską walkę i męczeństwo

Narodu Polskiego i innych Narodów, również należy wyjaśnić i pokazać dwa możliwe sposoby zachowania się:

- **pierwszy** - jeżeli żołnierz przechodzi obok wspomnianych miejsc - oddaje honory na ogólnych zasadach, bez zatrzymywania się, rozpoczynając salutowanie 3 kroki przed środkiem symbolu (honory oddaje się symbolom, a nie wartownikom), a kończy z chwilą jego minięcia (środką);

- **drugi** - gdy żołnierz zamierza podejść i zatrzymać się na chwilę, by np. dożyć wiązanek kwiatów, zwiedzić obiekt itp. W tej sytuacji, po zbliżeniu się do symbolu, należy zatrzymać się przed jego frontem, oddać honory na ogólnych zasadach w ciągu sekundy (nawet jeśli pragnie się przez dłuższy czas poddać zadumie, uczcić pamięć bohaterów - czyni się to w postawie zasadniczej). Po czym można podejść, np. aby złożyć kwiaty. Odchodząc od obiektów, należy ponownie oddać honory.

Oddawanie honorów w miejscach pracy (pomieszczeniach służbowych) jest stosunkowo proste i jednoznaczne. Zagadnienie to można realizować w jednym punkcie nauczania łącznie z kolejnym: **oddawaniem honorów w czasie zajęć**. Najkorzystniej jest prowadzić je w świetlicy. Po omówieniu zasad oddawania honorów w miejscach pracy należy zapoznać szkolonych z treścią zagadnienia określając szczegółowo, które pomieszczenia pododdziału są pomieszczeniami służbowymi.

Następnie dokonuje się wzorowego pokazu, a po nim przystępuje do praktycznego ćwiczenia, stwarzając szkolonym różnorodne sytuacje. Podsumowując tę część zagadnienia, należy poinformować szkolonych, że zgodnie z regulaminem żołnierze przebywający w pomieszczeniach innych niż służbowe, powinni zachować się stosownie do sytuacji, kierując się poczuciem karności, godności i taktu.

Następnie **instruktor omawia i demonstrowuje** wszystkie **określone w regulaminie sposoby** oddawania **honorów** w czasie zajęć. W trakcie nauczania praktycznego skupia uwagę szkolonych tylko na tych wariantach, które ich dotyczą. I tak, jeśli szkolonymi są **żołnierze** zasadniczej służby wojskowej, należy ćwiczyć czynności podając komendy: „**WSTAĆ**”, „**BACZNOŚĆ**” i „**PROSZĘ WSTAĆ**” oraz „**SPOCZNIJ**” i „**PROSZĘ SIADAC**”. Jeżeli zaś szkoleni są np. podchorążowie, do wyżej wymienionych komend dołącza się także „**PANOWIE PODCHORAŻOWIE**”. Instruktor, choć naucza tylko oddawania honorów, nie może zapominać o poinformowaniu, że bezpośrednio po podaniu odpowiedniej komendy składa się meldunek (którego jednak nie naucza praktycznie, gdyż będzie on ćwiczony na innym punkcie nauczania). Na zakończenie omawia się i ćwiczy postępowanie, gdy przełożony opuszcza pomieszczenie lub zajęcia. Komendę „**BACZNOŚĆ**” podaje się w chwili, gdy przełożony już opuszcza pomieszczenie; wcześniejsze podanie komendy może być odebrane jako wyproszenie, a w najlepszym wypadku „nietakt”. Należy także pamiętać, że po wyjściu przełożonego, podaje się komendę „**SPOCZNIJ**”.

Kolejne zagadnienie to **wzajemne zwracanie się żołnierzy, otrzymywanie rozkazów**. Zapoznawszy szkolonych z postanowieniami regulaminu dotyczącymi zagadnienia, należy skontrolować ich zrozumienie, stwarzając problemy np.: „Rozmawiacie z porucznikiem (podpułkownikiem, starszym sierżantem sztabowym, starszym szeregowym, komandorem podporucznikiem itp.)” - jak będziecie się do niego zwracać?” Kiedy wszyscy szkoleni zrozumieją zagadnienie, podobnie omawia się zwracanie się do kapelanów wojskowych. Po czym należy stwarzać takie sytuacje, aby szkoleni mogli dobrze opanować zwracanie się do różnych przełożonych i starszych. W trakcie ćwiczenia doskonalić właściwe przyjmowanie postawy zasadniczej i oddawanie honorów. Po opanowaniu dotychczas ćwiczonych elementów instruktor omawia i pokazuje sposób witania się oraz żegnania z przełożonym (starszym) oraz przystępuje do praktycznego ćwiczenia.

W dalszej części zagadnienia omawia ze szkolonymi zasady prowadzenia rozmowy z przełożonym,

zwracając uwagę na godne, taktowne i uprzejme zachowanie się, dbałość o kulturę słowa; przypominając także, iż nie należy przełożonemu przerywać wypowiedzi. Swoje poglądy należy wygłaszać otwarcie, zawsze zachowując spokój i opanowanie. Zapoznaje szkolonych z odpowiedziami, jakich należy używać, odpowiadając na pytania, po czym prowadzi ze szkolonymi rozmowę, zadając różnorodne, dowolne pytania i oczekując właściwych odpowiedzi.

Następnie przystępuje do nauki postępowania po otrzymaniu rozkazu. Rozpoczyna od zadania pytań, aby sprawdzić wiedzę z tego zakresu (zagadnienie dotyczące wydawania i wykonywania rozkazów - zgodnie z planem - powinno być zrealizowane w formie wykładu z pokazem wcześniej wraz z tematem „Zasady zależności żołnierskiej”). Po czym instruktor omawia i demonstrowuje postępowanie żołnierza po otrzymaniu rozkazu, zwracając szczególną uwagę na fakt, że po słowie „**ROZKAZ**” żołnierz natychmiast go wykonuje nie oddając honoru. Jeżeli po otrzymaniu rozkazu dla jego wykonania, musi opuścić pomieszczenie wtedy oczywiście honory oddaje, lecz nie należy tego utożsamiać z otrzymaniem rozkazu, a z opuszczeniem pomieszczenia. Podobnie postępuje w czasie oddalania się od przełożonego (wtedy również honory oddaje tak, jak podczas odchodzenia od przełożonego na komendę „**WSTĄP**”).

Przystępując do praktycznego ćwiczenia, można stawiać dowolne rozkazy, **nie należy** jednak łączyć tej czynności z wchodzeniem przełożonego do pododdziału i składaniem mu meldunku, gdyż zgodnie z regulaminem ogólnym - po przyjęciu meldunku - przełożony słowem **DZIĘKUJĘ**” zezwala przyjąć postawę swobodną. (Przykład: podwładny - „**BACZNOŚĆ**” przełożony - „**DZIĘKUJĘ**”; podwładny - „**SPOCZNIJ**”. Nie pada tu słowo „**ROZKAZ**”).

Podobnie sytuacja przedstawia się podczas składania meldunku, gdy pododdział znajduje się na placu musztry. I tym razem, po zezwoleniu Podania komendy „**SPOCZNIJ**”, składający meldunek nie odpowiada - „**ROZKAZ**”, a podaje Jedynie komendy „**BACZNOŚĆ**”, „**SPOCZNIJ**”

Przećwiczywszy postępowanie po otrzymaniu rozkazu, instruktor przypomina szkolonym, że są zobowiązani meldować o wykonaniu rozkazu oraz zapoznaje z zasadami postępowania (przypomina je) po otrzymaniu rozkazu:

- bezpośrednio od przełożonego wyższego szczebla;
- podczas wykonywania innego rozkazu;
- którego wykonanie byłoby sprzeczne z obowiązującymi przepisami itd.

Następne zagadnienie: **zwracanie się do przełożonego przebywającego w obecności starszego** - ćwiczone może być na kolejnym punkcie nauczania, może też być kontynuacją poprzedniego. Podczas nauczania praktycznego należy zwracać uwagę na właściwą formę zwrotu, gdyż szkoleni często używają niewłaściwych słów, przez co ich prośba staje się bezsensowna, np.: „Panie majorze proszę o zwrócenie się do...” zamiast „...proszę o pozwolenie zwrócenia się...”

Zdarza się, że pomijają występujące po raz drugi w zwrocie słowo „pań” przed podaniem stopnia, co z kolei może być odebrane jako „spoufalanie”, np.: „...proszę o pozwolenie zwrócenia się do chorążego” zamiast „...do pana chorążego”. Na zakończenie ćwiczenia należy zapoznać szkolonych z przypadkami, w których nie obowiązuje przestrzeganie tej zasady.

Składanie meldunków i służbowe przedstawianie się - to zagadnienie wymagające szczególnej troski dowódców, zatem najkorzystniej, gdy prowadzi je osobiście szef pododdziału, gdyż to właśnie on głównie odpowiada za przygotowanie i pełnienie służby dyżurnej w pododdziale, a złożenie meldunku przełożonemu (osobie kontrolującej), będąc jego (Jej) pierwszym kontaktem z pododdziałem, często może mieć istotne znaczenie w ogólnej ocenie pododdziału.

Po podaniu zagadnienia oraz celu jego nauczania należy zapoznać żołnierzy z sytuacjami, w których najczęściej składa się meldunek. Następnie powinno się złożyć kilka przykładowych, różniących się między sobą meldunków, za każdym razem szczegółowo omawiając stwarzane sytuacje. W trakcie pierwszych zajęć należy nauczać składania meldunku tylko w pełnym brzmieniu (powiadomić szkolonych o tym, że w trakcie składania meldunku można niekiedy pominąć swoje stanowisko, stopień i nazwisko - lecz dopiero wtedy, gdy przełożeni dobrze poznają swoich podwładnych).

Po opanowaniu przez szkolonych umiejętności składania meldunków, należy zapoznać ich z sytuacjami, w których składanie meldunku nie obowiązuje, a następnie z zasadami służbowego przedstawiania się. W związku z tym, że służbowe przedstawianie się jest częścią składową meldunku, na ten element zagadnienia należy przeznaczyć znacznie mniej czasu niż na naukę składania meldunków.

Przygotowując się do nauczania zagadnienia nt.: **służbowa rozmowa telefoniczna** należy dokładnie przemyśleć problemy, jakie będą stwarzane szkolonym w toku ćwiczenia praktycznego. Chodzi o to, by przygotować takie tematy rozmów, które rzeczywiście mogą się zdarzyć. Prowadzenie niepoważnych, bezsensownych rozmów rozprasza, czasem także rozbawia szkolonych, przez co nie potrafią skupić uwagi na rzeczach istotnych.

Instruktor osobiście występuje w roli rozmówcy, omawiając jednocześnie działania szkolonych.

Nauczanie czynności obowiązujących podczas **wchodzenia do pomieszczeń służbowych** bez broni rozpoczyna się od wyjaśnienia i zademonstrowania wszelkich możliwych wariantów: a) bez nakrycia głowy; w czapce; w berecie; w hełmie; b) po wezwaniu przez przełożonego (na rozkaz); z własnej inicjatywy (np.: z powiadomieniem, z prośbą); c) nie będąc na służbie; pełniąc służbę.

Każdy pokazywany wariant należy zakończyć właściwym opuszczeniem pomieszczenia. Instruktor powinien także poinformować szkolonych, że dobrze jest zostawiać nakrycia głowy przed wejściem do pomieszczenia. Pozwoli to (zwłaszcza na początku służby wojskowej, gdy nawyki jeszcze nie w pełni są ukształtowane) uniknąć błędów w postępowaniu. Aby praktyczne ćwiczenie przynosiło dobre efekty, należy przestrzegać zasad nauczania. Rozpoczynać trzeba zatem od wariantów najprostszych, a kończyć najbardziej złożonymi; najpierw ćwiczyć tylko wchodzenie do pomieszczenia, a następnie wychodzenie (doskonalać jednocześnie to pierwsze). Przed ćwiczeniem kolejnego wariantu instruktor powinien ponownie wykonać jego wzorowy pokaz. Do kolejnego etapu ćwiczenia można przejść dopiero po dobrym opanowaniu poprzedniego.

Podobnie należy uczyć **wchodzenia z bronią do pomieszczenia służbowego**. I tym razem trzeba przemyśleć i ćwiczyć wszelkie wymienione poprzednio warianty w sytuacjach, gdy wchodzący żołnierz:

- trzyma bron w położeniu: „na pas”, „przez pierś”, „przez plecy”;
- występuje z bronią noszoną na pasie głównym.

Ostatnie omawiane zagadnienie - **zachowanie się żołnierzy w wąskich przejściach**, podobnie jak większość poprzednich, powinno być rozłożone na kilka elementów:

- zachowanie się grupy żołnierzy wobec zbliżającego się przełożonego (starszego);
- zachowanie się podwładnego (młodsze) podczas mijania się z przełożonym (starszym);
- zachowanie się podwładnego (młodsze) wobec przełożonych (starszych) blokujących mu przejście.

Nauczanie zachowania w pierwszej z wymienionych sytuacji nie powinno stwarzać problemów, gdyż jest to jednoznacznie określone w regulaminie.

Nauczanie postępowania żołnierzy w przypadku, gdyby znaleźli się w jednej z dwóch sytuacji wymienionych w dalszej kolejności, może stwarzać pewne problemy, gdyż regulamin dopuszcza tu dowolność, podkreślając, że zachowanie musi być dostosowane do zasad poszanowania przełożenia (starszeństwa). Poinformowawszy o tym szkolonych, instruktor (jako bardziej doświadczony żołnierz) powinien im jednak zaproponować pewne przykładowe rozwiązania tych problemów. Np. podczas mijania się z przełożonym (starszym) w wąskim przejściu: ~ jeśli przejście na to pozwala - oddać honory w marszu (w nakryciu głowy i bez) na ogólnych zasadach;

- jeżeli nie można tego wykonać - zatrzymać się, sfrontować i oddać honory w miejscu (w nakryciu głowy i bez) na ogólnych zasadach;
- jeżeli będąc w nakryciu głowy nie możemy oddać honorów przez salutowanie, można to czynić w taki sam sposób, jak bez nakrycia głowy.

Podczas napotkania przełożonego (starszego), którego ustawienie uniemożliwia przejście, a nie ma możliwości ominięcia go, podwładny (młodszy) po przyjęciu postawy zasadniczej i oddaniu honorów, może zwrócić się w następujący sposób: „**Panie poruczniku, proszę o pozwolenie przejścia**”. Po uzyskaniu zezwolenia powinien oddać honory i przejść.

Jeżeli przejście blokuje grupka starszych, to należy zwracać się do najstarszego stopniem, a Jeśli w grupie znajduje się żołnierz, który

- choć młodszy od pozostałych (od najstarszego)
- Jest ich (jego) przełożonym, trzeba zwracać się do przełożonego.

Podczas ćwiczenia praktycznego instruktor określa szkolonym sytuacje, wyznacza ćwiczącego, pozostałym przydziela określone role (np.: *jesteście dowódcą kompania, jesteście putkow nikiem*”, itp.). Każdą sytuację ćwiczą kolejno wszyscy szkoleni. Na zakończenie zagadnienia ćwiczyć należy wszystkie możliwe sytuacje do momentu ich właściwego opanowania.

Sposoby nauczania przedstawionych zagadnień zależeć będą od wielu czynników, m.in. od:

doświadczenia dowódcy, stopnia zaawansowania metodycznego i wiedzy merytorycznej instruktorów, możliwości szkolonych, bazy szkoleniowej] itp.

Pewne zagadnienia można ze sobą łączyć, inne rozdzielać, niektóre nawet trzeba prowadzić w toku innego zajęcia. Każdy dowódca sam powinien określić, w jakiej kolejności i w jakiej formie zamierza nauczać.

SŁUŻBA WEWNĘTRZNA

W związku z tym, że służba wewnętrzna zapewnia dowódcom ciągłość dowodzenia, nauczanie obejmującej ją tematyki powinno być przedmiotem ich szczególnej troski.

Naukę regulaminowych postanowień dotyczących służby wewnętrznej należy traktować jako pierwszy, podstawowy etap przygotowania żołnierzy do pełnienia służb. Natomiast cały proces przygotowania przebiega w trzech etapach: V nauka teorii regulaminu; v zapoznanie ze służbami wewnętrznymi jednostki;

v instruktaż do pełnienia konkretnej służby. Organizując pierwsze zajęcia, należy metodą wykładu (z elementami pokazu) zapoznać szkolonych z ideą służby wewnętrznej, ogólnymi zasadami oraz dokumentami będącymi podstawą jej pełnienia. Należy zatem omówić główne funkcje, jakie spełnia służba wewnętrzna, która **powinna:**

- realizować ustalony porządek dnia;
- utrzymywać gotowość alarmową, porządek i dyscyplinę oraz **zapewnić:**
- ciągłość dowodzenia;
- ochronę obiektów i innego mienia;
- przestrzeganie przepisów ubiorczych.

Następnie należy zapoznać szkolonych z wymaganiami, jakie stawiane są żołnierzom wyznaczonym do pełnienia służb wewnętrznych, podkreślając, że powinni wykazywać się bardzo dobrą znajomością regulaminów i obowiązków instrukcyjnych, umiejętnym egzekwowaniem ich oraz inicjatywą.

W dalszej części wykładu należy zapoznać szkolonych z kolejnymi punktami rozdziału dotyczącego pełnienia służby wewnętrznej, zwracając uwagę na sposób przyjmowania służby oraz postępowania w wypadku stwierdzenia usterek. Bardzo ważne jest także poinformowanie szkolonych, kto ma prawo wydawania rozkazów i stawiania zadań podczas pełnienia służby.

Następnie należy zapoznać ze wszystkimi służbami jednostki, ich podległością oraz zakresem działania (podstawowymi obowiązkami). W tym celu warto zaplanować *spacer* do obiektów wszystkich służb jednostki, podczas którego szkoleni mieliby możliwość zapoznania się z ich rozmieszczeniem, wyposażeniem pomieszczeń oraz ogólnymi zadaniami wynikającymi z regulaminu i instrukcji.

W związku z tym, że wśród wszystkich służb (z wyjątkiem oficera dyżurnego) główną rolę w kierowaniu tokiem życia jednostki oraz utrzymaniu porządku i dyscypliny odgrywają służby dyżurne pododdziałów, wydzielona w programach liczba godzin przeznaczona jest wyłącznie na szkolenie tej właśnie służby (nie licząc służby wartowniczej).

Przygotowanie żołnierzy do pełnienia pozostałych służb wewnętrznych w oddziale wymaga zatem dodatkowego szkolenia. Odbywa się ono podczas:

- okresowego (miesięcznego) szkolenia służb dyżurnych;
- codziennych instruktaży poprzedzających objęcie służby.

Jednak bez względu na rodzaj służby pewne czynności wykonywane są zawsze Jednakowo, np.:

- postępowanie podczas odprawy służb;
- obejmowanie służby;
- składanie meldunków i służbowe przedstawianie się;
- wydawanie i wykonywanie rozkazów, stawianie zadań itp.

W związku z tym wszyscy żołnierze powinni być dobrze z nimi zapoznani. Planując zatem zajęcia z regulaminów w pierwszym okresie, dowódcy powinni szczególnie dokładnie przygotować i prowadzić naukę tych elementów.

Postępowanie podczas odprawy służb

Rozpoczynając naukę tego zagadnienia, należy przypomnieć żołnierzom, że odprawa służb odbywa się codziennie, zawsze o tej samej godzinie, określonej porządkiem dnia.

Żołnierze wyznaczeni do pełnienia służb zobowiązani są stawić się w określonym miejscu 5 minut przed odprawą oraz ustawić się w szeregu we właściwej, określonej regulaminem kolejności. Następnie instruktor, wykorzystując czterech wcześniej przygotowanych żołnierzy, wzorowo pokazuje (pokazuje i objaśnia) zachowanie się żołnierzy w czasie odprawy po podejściu oficera dyżurnego. Po pokazie z wyjaśnieniem wykonuje zbiórkę szkolonych w szeregu (oraz informuje ich, że występują w roli podoficerów dyżurnych 1* 2, ... kompanii) oraz przystępuje do ćwiczenia praktycznego (sam występuje w roli oficera dyżurnego), zwracając uwagę na:

- przyjmowanie postawy zasadniczej i swobodnej oraz oddawanie honorów we właściwym momencie;
- wzorowe oddawanie honorów;
- przedstawianie się dopiero po zakończeniu oddawania honorów (po opuszczeniu ręki);
- głośne (zrozumiałe) przedstawianie się, zwracając uwagę na wyraźne wymawianie nazwiska.

Aby przyjmowanie postawy zasadniczej i swobodnej oraz oddawanie honorów odbywało się jednolicie przez wszystkich żołnierzy oraz jednocześnie przez dwóch, najkorzystniej jest wpoić żołnierzom nawyk, by wykonywali je w momencie postawienia przez oficera dyżurnego prawej nogi.

Często zdarza się, że żołnierze oddając honory, zaledwie dotkną palcami daszka czapki (obrzeża hełmu, beretu, furażerki), natychmiast opuszczają rękę, inni zaś przytrzymują dłoń przy daszku, niejednokrotnie nawet kilka sekund, aż do momentu oddawania honoru przez przełożonego - to błąd, honory oddaje się w czasie sekundy.

Ćwiczenie praktyczne można zakończyć dopiero po kilkakrotnym prawidłowym wykonaniu czynności.

Obejmowanie służby

Zagadnienie to można przeprowadzić metodą wykładu i pokazu. Podczas wykładu należy zapoznać szkolonych z postanowieniami regulaminu podkreślając wagę właściwego przyjęcia oraz skutki i konsekwencje wynikające z niedbałego objęcia służby. Następnie praktycznie zademonstrować sposób przyjęcia służby. Szczególną uwagę należy zwrócić na:

- przekazanie magazynu broni;
- sprawdzenie porządku w pododdziale;
- przejęcie dokumentacji;
- przejęcie sprzętu kwaterunkowego;
- sprawdzenie plomb na drzwiach magazynu broni, szafkach hydrantowych, apteczce itp.;
- sprawdzenie oświetlenia awaryjnego.

Składanie meldunków i służbowe przedstawianie się

Sposób nauczania tego zagadnienia opisano już wcześniej. Dotyczył on ogólnego zapoznania się z zasadami składania meldunków oraz praktycznego postępowania w różnych, najbardziej typowych sytuacjach, m.in. także w czasie pełnienia służby.

Tym razem przygotowując żołnierzy do pełnienia służby wewnętrznej należy stwarzać różnorodne problemy po to, by w praktyce umieli oni zawsze zachować się stosownie do sytuacji, kierując się poczuciem karności i taktu.

Praktyczne nauczanie powinno przebiegać od sytuacji najprostszych (oczywistych dla szkolonych), do takich, w których sposób postępowania nie jest jednoznacznie określony. Rola instruktora polega na zaproponowaniu możliwego w danej sytuacji rozwiązania problemu.

Sytuacje, jakie można przewidzieć i zaplanować w trakcie szkolenia oraz sposoby postępowania podoficera dyżurnego:

A) Podoficer dyżurny w miejscu pełnienia służby jest sam.

- 1) Wchodzi dowódca (szef) kompanii lub oficer dyżurny.
  - 2) Wchodzi dowódca (szef) kompanii lub oficer dyżurny w towarzystwie innego oficera (chorążego) w tym samym stopniu wojskowym.
Podoficer podaje komendę „BACZNOŚĆ” i składa meldunek dowódcy (szefom) kompanii lub oficerom dyżurnemu,
  - 3) Wchodzi dowódca (szef) kompanii w towarzystwie starszego. *Podoficer podaje komendę „BACZNOŚĆ” przedstawia się starszemu, a następnie składa meldunek dowódcy (szefom) kompanii, Gdyby starszy przepuścił dowódcę (szefa) kompanii, a sam pozostał z tyłu, podoficer dyżurny składa meldunek dowódcy (szefowi) kompanii; w tym wypadku nie przedstawia się starszemu.*
  - 4) Wchodzi dowódca plutonu. *Podoficer dyżurny oddaje tylko honory.*
  - 5) Wchodzi przełożony dowódcy kompanii w towarzystwie żołnierza zawodowego pododdziału.
Podoficer podaje komendę „BACZNOŚĆ” i składa meldunek,
- B) Podoficer dyżurny znajduje się w obecności dowódcy (szefa) kompanii.
- 1) Wchodzi przełożony dowódcy kompanii. *Komendę „BACZNOŚĆ” podaje i składa meldunek dowódcy (szef) kompanii. Podoficer dyżurny przedstawia się tylko wtedy, gdy przełożony się do niego zwraca. Jeżeli dowódca (szef) kompanii nie zauważy wejścia przełożonego do pododdziału, komendę „Bacznosc” podaje podoficer dyżurny i przyjmuje postawę zasadniczą, a meldunek składa dowódca (szef) kompanii.*
  - 2) Wchodzi oficer dyżurny jednostki. *Komendy „BACZNOŚĆ” nie podaje; dowódca kompanii może się przedstawić, a podoficer dyżurny składa meldunek.*
- C) Podoficer dyżurny znajduje się w obecności dowódcy plutonu.
- 1) Wchodzi dowódca kompanii.
  - 2) Wchodzi przełożony dowódcy kompanii.
Komendę „BACZNOŚĆ” i meldunek o czynności wykonywanej przez pododdział składa dowódca plutonu. Następnie podoficer dyżurny składa meldunek o przebiegu służby; np. „Panie majorze, podoficer dyżurny kompanii kapral Zdun melduje, że w czasie pełnienia służby nic ważnego nie wydarzyło się.”
Albo melduje, co się wydarzyło.
- Gdy szkoleni dobrze opanują nauczone treści, należy przypomnieć, że meldunek w trakcie pełnienia służby składa się tylko w czasie pierwszego przybycia przełożonego w danym dniu oraz dodatkowo w sprawach określonych w instrukcji służby dyżurnej. Następnie należy poinformować szkolonych, że w wypadku składania meldunku przełożonemu, który zna meldującego, można nie podawać stanowiska, stopnia i nazwiska. Po omówieniu i zademonstrowaniu skróconego meldunku, należy przystąpić do jego krótkiego praktycznego przećwiczenia.

Wydawanie i wykonywanie rozkazów, stawianie zadań w trakcie pełnienia służby

Rozpoczynając naukę tego zagadnienia należy przypomnieć zasady zależności żołnierzy. Można tego dokonać przeprowadzając krótki sprawdzian pisemny, zadając pytania czy też prowadząc dyskusję. Następnie należy poinformować szkolonych, kto ma prawo wydawania rozkazów żołnierzom pełniącym służbę oraz jak należy postępować po otrzymaniu polecenia od osoby nieuprawnionej. W części praktycznej należy utrwalać w szkolonych nawyk przyjmowania postawy zasadniczej podczas wydawania i przyjmowania rozkazu.

Prowadząc zajęcia nie można pominąć pozostałych postanowień dotyczących zasad pełnienia służby wewnętrznej, m.in. jej przerywania i przekazywania obowiązków w szczególnych sytuacjach (choroba, alarm, wypadek losowy itp.), czasu i sposobu odpoczynku itp. Bez względu na to, czy prowadzone są zajęcia programowe z całym plutonem, czy instruktaż do konkretnej służby z jednym żołnierzem, wymienione problemy powinny być zawsze realizowane; zależnie od potrzeb w większym lub mniejszym zakresie.

SŁUŻBA WARTOWNICZA

Nauczanie postanowień dotyczących służby wartowniczej przebiega podobnie Jak nauczanie

przepisów dotyczących służby wewnętrznej; jest ich kontynuacją. Już od pierwszych dni szkolenia podstawowego, jeszcze zanim rozpocznie się realizowanie programu zajęć, należy stawiać zadania do stopniowego zapoznania się z treścią regulaminów dotyczących obowiązków i praw wartownika oraz zasad użycia broni w służbie wartowniczej. Opanowanie tych treści poprzez samokształcenie pozwoli w trakcie zajęć skupić się na elementach praktycznych, a także ułatwi wykładowcy kontakt ze szkolonymi oraz wzajemne zrozumienie się.

Nauczanie należy rozpocząć od omówienia ogólnych postanowień dotyczących organizacji służby wartowniczej, jej zadań oraz zapoznania z rodzajami wart, posterunków itp. Następnie omówić skład, uzbrojenie, oporządzenie i ubiór warty oraz porównać ogólne postanowienia regulaminowe z ustaleniami przyjętymi w oddziale. W trakcie nauczania praktycznego można zrealizować następujące zagadnienia:

- postępowanie w czasie odprawy warty;
- ładowanie i rozładowanie broni;
- przekazanie posterunku;
- obsługa środków łączności, sygnalizacji oraz sprzętu pożarniczego;
- postępowanie wobec osób zbliżających się do posterunku;
- wydawanie rozkazów związanych z pełnieniem służby (udzielanie informacji) oraz wymuszanie posłuszeństwa.

Postępowanie w czasie odprawy warty

Nauczanie żołnierzy tego zagadnienia jest czynnością stosunkowo prostą, lecz przez to, że jest elementem bardzo często pomijanym, szkoleni nie zawsze wiedzą, jak należy się zachować. Rozpoczynając zagadnienie należy przypomnieć szkolonym, że wartownik to żołnierz wchodzący w skład warty. W związku z tym, że pododdział staje się wartą dopiero po zaprzysiężeniu, a w trakcie odprawy jeszcze nią nie jest, zatem i żołnierz wyznaczony do pełnienia służby wartowniczej nie jest jeszcze wartownikiem. Stąd wniosek, że żołnierz wyznaczony przez oficera dyżurnego do odpowiedzi (zależnie od tego, w jaki sposób zostanie wywołany - przez wskazanie ręką, czy poprzez podanie numeru posterunku i zmiany) przedstawia się: „**Szeregowy Nowak - posterunek pierwszy, zmiana pierwsza**” lub „**Szeregowy Nowak**” (nie dodając słowa „wartownik”). Jeżeli zaś oficer dyżurny wymieni stopień i nazwisko żołnierza, ten odpowiada (na ogółach zasadach) „**Jestem**”. Przedstawianie się należy ćwiczyć praktycznie, kolejno wywołując w różny sposób wszystkich szkolonych, aż opanują prawidłowe zachowanie się.

W dalszej części pokazać i omówić obowiązujący w jednostce sposób przygotowania broni, maski, dokumentów itp. do kontroli (podkreślając, że na polecenie oficera dyżurnego można - przed zaprzysiężeniem - przekazać mu broń do przeglądu). Po czym przystępuje się do nauczania praktycznego, zwracając także uwagę na doskonalenie czynności wynikających z postanowień regulaminu musztry, dotyczących zachowania się w szyku.

Ładowanie i rozładowanie broni

Ładowania i rozładowania broni naucza się, wykorzystując specjalnie do tego przystosowany stojak. W zagadnieniu tym najistotniejsze jest wyposażenie szkolonych w nawyki bezpiecznego obchodzenia się z bronią. Osiągnięć się to poprzez połączenie czynności wykonywanych z bronią z elementami musztry. Jeżeli instruktorzy w trakcie nauczania będą zawsze wymagali dokładnie takiego samego zachowania się, a więc podejścia do stojaka krokiem sprężystym, przyjęcia prawidłowej postawy zasadniczej, zgodnego z regulaminem zdjęcia broni z położenia „na pas” z jednoczesnym wykreśleniem lewej nogi (tak jak wykonuje się to w pierwszej fazie komendy „**Położ - BRON**”) osiągnięć się to, że żołnierz w każdej sytuacji, nawet będąc zmęczonym, nieskoncentrowanym, podświadomie wykona czynności właściwie, a przez to - bezpiecznie. Ukształtowanie właściwych nawyków jest możliwe tylko wtedy, gdy instruktor zawsze drobniawo będzie przestrzegał dokładnego, identycznego wykonywania czynności.

Jeżeli ładowanie i rozładowanie broni odbywa się bez wykorzystania stojaka, wykonuje się wy-krok lewą nogą, chwytając jednocześnie broń (trzymaną do tej pory w położeniu „na pas”) lewą ręką za przednią część nakładki i opierając trzewik kolby o prawe udo przy biodrze. Lufa powinna być skierowana w górę pod kątem około 45⁰ - 60⁰ od poziomu.

Przekazywanie posterunku

Szczegółnej troski dowódców wymaga nauczenie sposobu przekazania posterunku. Zagadnienie to można podzielić na 3 etapy:

- podejście do posterunku;
- sprawdzenie zabezpieczenia obiektu;
- złożenie meldunku o przyjęciu posterunku pod ochronę oraz odejście zmiany.

Właściwe opanowanie przez szkolonych czynności wykonywanych podczas podejścia do posterunku, złożenia meldunku o przyjęciu go pod ochronę oraz odejścia zmiany od posterunku nie wymaga wielkiego wysiłku i nie jest czasochłonne. Więcej czasu należy przeznaczyć na nauczenie prawidłowego sprawdzenia zamknięcia, oplombowania, stanu ochranianego obiektu, sprawności urządzeń sygnalizacyjnych, łączności i pożarniczych. Na zakończenie należy przestrzec przed konsekwencjami przyjęcia posterunku w wypadku stwierdzenia rażących braków oraz poinformować, że decyzję o przyjęciu posterunku w takich sytuacjach podejmuje oficer dyżurny.

Obsługiwanie środków łączności, sygnalizacji oraz sprzętu pożarniczego

Nauka tych czynności jest istotnym elementem przygotowania do pełnienia służby wartowniczej. Ucząc tego należy mieć świadomość, że choć w trakcie szkolenia programowego z innych przedmiotów żołnierze zapoznają się z obsługą środków łączności czy sprzętu pożarniczego, to jednak najczęściej w niewystarczającym - do właściwego realizowania zadań w służbie wartowniczej - stopniu. Bardzo często wyposażenie posterunków i wartowni niewiele ma wspólnego ze sprzętem występującym na wyposażeniu pododdziałów. Stąd istnieje konieczność nauki obsługiwanego sprzętu stanowiącego wyposażenie wartowni i posterunków. Pominięcie nauki tego zagadnienia może spowodować, że w sytuacjach ekstremalnych, zdenerwowany wartownik nie będzie umiał skutecznie posłużyć się urządzeniem.

Postępowanie wartownika wobec osób zbliżających się do posterunku

Wartownikiem może być każdy żołnierz bez względu na specjalność. W programach szkolenia nie przewiduje się (z wyjątkiem szkół przygotowujących dowódców) tematów obejmujących naukę dowodzenia. Wprawdzie żołnierze wciąż słyszą i wykonują rozkazy i komendy, lecz sami, będąc szeregowymi, często nigdy nie mają okazji ich wydawać. Dlatego ważne jest, by przygotowując żołnierzy do pełnienia służby wartowniczej wyposażyć ich w umiejętność **wydawania rozkazów, komend oraz udzielania informacji**. Naukę tego zagadnienia najkorzystniej jest połączyć z nauczaniem **postępowania wobec osób zbliżających się do posterunku**. Wartownik powinien operować krótkimi poleceniami, bez wdawania się w dyskusje i zbędnego tłumaczenia. Powinien mówić głośno, wyraźnie i zdecydowanie, dzięki czemu osoba postronna uświadamia sobie, że ma do czynienia z żołnierzem wyszkolonym, zdecydowanym podjąć każde działanie w celu wykonania zadania. Głównym celem tego zagadnienia jest nauczenie regulaminowego wydawania rozkazów oraz zgodnego z prawem postępowania w stosunku do zbliżających się do posterunku osób.

Bardzo często zdarza się, że komendy, z formalnego punktu widzenia prawidłowe, w praktyce mogą okazać się nieskuteczne poprzez to, że wydawane są zbyt cicho i mało zdecydowanie. Spotyka się bowiem żołnierzy, którzy nie potrafią mówić głośno. Wynika to z różnych powodów:

- wychowanie - np. w domu rodzinnym zawsze panowała spokojna, cicha atmosfera;
- charakter - osoba z natury bardzo spokojna, lękliwa itp;
- względy zdrowotne - wrodzone wady, choroby strun głosowych itp. Jeżeli w grę nie wchodzi przyczyny zdrowotne, po krótkim treningu żołnierze najczęściej przełamują się i zdobywają tę umiejętność. Trening polegać może na wielokrotnym powtarzaniu pełnym głosem różnych komend. Jednym ze sposobów jest odesłanie żołnierza na odległość kilkudziesięciu metrów z poleceniem wydawania komend w taki sposób, by były słyszalne. Choć nauka głośnego mówienia może wydawać się zabawna, to w praktyce umiejętność ta często okazuje się bardzo przydatna. W kolejnych etapach należy uczyć postępowania wartownika w różnych okolicznościach.

Zachowanie wartownika w sytuacji, gdy do posterunku zbliża się jego przełożony

Tu warto zwrócić uwagę na to, że bardzo często niedoświadczeni żołnierze w wyniku zdenerwowania wydają komendy Jedną po drugiej, nie dając czasu na ich wykonanie. Przez co zatrzymywany, choć zareagował na pierwsze wezwanie, wskutek niewłaściwego postępowania wartownika faktycznie zatrzymał się po kolejnym ostrzeżeniu. Może to czasem być przyczyną powstawania trudnych sytuacji. Aby uniknąć ich podczas pełnienia służb, należy przestrzegać przed nimi już w trakcie szkolenia, wymagając, by po wezwaniu (ostrzeżeniu) zawsze następowała krótka przerwa umożliwiająca jego wykonanie. Kolejna komenda może paść dopiero po jednoznacznym stwierdzeniu braku reakcji na poprzednią. Gdy np. po wezwaniu „**Stój - służba wartownicza - kto idzie?**” zamiast odpowiedzi pada komenda do zatrzymania „**Zmiana – STÓJ**”, wartownik musi umożliwić jej wykonanie i dopiero wtedy oczekiwać odpowiedzi.

Zachowanie wobec osób postronnych

(zatrzymujących się natychmiast bądź po kolejnych ostrzeżeniach) i **wobec osób niewykonujących poleceń wartownika**

Choć sytuacje takie zdarzają się niezwykle rzadko (o czym należy bezwzględnie poinformować szkolonych - w przeciwnym razie będą pełnili służbę w takim napięciu, że najdrobniejszy czynnik zewnętrzny np. szum wiatru, przebiegający kot itp. może spowodować nieobliczalną reakcję, do bezzasadnego użycia broni włącznie), trzeba je przećwiczyć i wciąż doskonalić. Gdyby jednak zaszła taka konieczność, wartownik musi umieć - zachowując spokój - działać skutecznie. Regulaminy, dając wartownikowi szczególne uprawnienia do wymuszania posłuszeństwa poprzez stosowanie wszelkich środków przymusu do bezpośredniego użycia broni włącznie, nie określają sposobów działania wartownika. Aby nie dopuścić się on nadużycia władzy, poprzez stosowanie środków niewspółmiernych do zachowania się osoby postronnej, a więc nie przekroczył tzw. koniecznej potrzeby, przełożeni muszą określić wszelkie sposoby działania zależnie od postępowania „intruza”. Przygotowanie wartownika do tego musi być ściśle skorelowane z wychowaniem fizycznym w zakresie walki wręcz, gdyż w pewnych szczególnych sytuacjach i te umiejętności mogą okazać się niezbędne. Należy jednak przestrzec szkolonych, że wartownik nie może dopuszczać osób postronnych na odległość umożliwiającą bezpośredni z nim kontakt; zatrzymanie musi nastąpić znacznie wcześniej.

Należy przy tym zwrócić uwagę na psychologiczny aspekt przeładowywania broni. Sam szcęk zamka i świadomość, że nastąpiło wprowadzenie naboju do komory naboju powoduje reakcję osoby zbliżającej się do posterunku (m.in. natychmiastowe zatrzymanie się).

Kolejny środek - strzał (ostrzegawczy) w górę daje jeszcze lepszy efekt. Żaden zdrowy psychicznie człowiek nie zrobi następnego kroku.

Omawiając działanie wartownika (szczególnie w warunkach ograniczonej widoczności), należy zwrócić uwagę, aby ustawiał się on w miejscach nieoświetlonych (tak by samemu będąc niewidocznym mógł obserwować postępowanie zbliżającej się osoby) oraz uniemożliwiających skryte podejście od tyłu (np. pod ścianą budynku itp.). W miejsce oświetlone powinien wejść dopiero po upewnieniu się, że zbliżającą osobą jest przełożony.

Przygotowując żołnierzy do pełnienia służby wartowniczej należy bezwzględnie wymagać zgodnego z regulaminem podawania komend, wezwań i ostrzeżeń. O ile w innych rozdziałach regulaminu zezwala się na pewne drobne odstępstwa od proponowanych form meldunków czy komend (poprzez umieszczenie przed proponowanymi zwrotami słowa „na przykład”), o tyle w rozdziale dotyczącym pełnienia służby wartowniczej na takie odstępstwa się nie zezwala. Komendy, wezwania i ostrzeżenia należy podawać zgodnie ze wzorem. Za przykład może posłużyć punkt 436.2 b regulaminu. W stosunku do zbliżającego się przełożonego nakazuje on podać komendę: „**Dowódca warty (pomocnik dowódcy warty, rozprawdzający) zbliżyć się do rozpoznania, pozostałe osoby zostać na miejscu**”, zaś po rozpoznaniu: „**DROGA WOLNA**”. Bardzo często wartownicy podają nieco inne formy tej komendy, np. „Dowódca warty podejść do rozpoznania, reszta pozostać na miejscu” itp. a następnie: „Rozpoznałem - **DROGA WOLNA**”. Aby wyeliminować te błędy i ułatwić żołnierzom zapamiętanie właściwej formy proponuje się zastosować bardzo prostą metodę. W związku z tym, że różnica w komendzie zawarta jest w trzech słowach: „zbliżyć się (podejść), pozostałe (reszta)”, zostać (pozostać), należy polecić słuchaczom zapamiętanie pierwszych liter tych wyrazów: nie „PRP” a „ZPZ”. Warte podkreślenia jest to, że jeżeli

omawiamy jakiegokolwiek błędy, najpierw przedstawiamy formę niewłaściwą a na koniec zawsze właściwą. W innym wypadku, szkoleni utrwalają błędne nawyki i zapamiętują właśnie to, o czym mieli zapomnieć. Po szczegółowym omówieniu z pewnością wszyscy żołnierze zapamiętają regulaminową komendę i zawsze będą używali zwrotu: „... zbliżyć się do rozpoznania, pozostałe osoby zostać na miejscu”.

Przygotowując żołnierzy do pełnienia służby wartowniczej, aby zobrazować właściwe jej pełnienie, należy wyświetlić film szkoleniowy pt: „Służba wartownicza i dyżurna”.

W szkołach i ośrodkach w kolejnych okresach szkolenia przygotowuje się rozprawdzających i dowódców wart. Tematyka ta realizowana jest często, zależnie od potrzeb, także w jednostkach wojskowych. Szkolenie, oprócz przygotowania teoretycznego, powinno także kształtować praktyczne umiejętności dowodzenia wartownikami, właściwego (bezpiecznego) ładowania i rozładowania broni oraz działania w różnych sytuacjach w czasie pełnienia służby wartowniczej.

W pierwszym etapie przygotowania, ściśle powiązanim z musztrą, należy zapoznać szkolonych z komendami, sposobami ich podawania oraz właściwym zachowaniem się przed szykiem. Ważnym, niezbędnym każdemu dowódcy jest nawyk ciągłego kontrolowania i reagowania na nieprawidłowości. Tej umiejętności można nauczyć jedynie przez przykład osobisty i uświadomienie wagi obowiązków, jakie stoją przed rozprawdzającym i dowódcą warty w systemie ochrony jednostki.

W kolejnym etapie szkolenia należy zwrócić uwagę na:

1) Kształtowanie właściwych nawyków podczas wykonywania chwytów bronią.

- *Lufa nigdy nie może być skierowana w stronę osób,*
- *Broń musi być zawsze zabezpieczona.*
- *Wartownicy nie mogą zmieniać położenia broni z wyjątkiem przypadków określonych w regulaminie.*

2) Ochronę broni w wartowni.

- *Pobieranie broni odbywa się tylko na komendę pod nadzorem dowódcy warty,*
- *Broń w stojaku jest zawsze zabezpieczona przedsamowolnym pobraniem.*
- *W izbie ogólnej (jeśli nie ma oddzielnego magazynu broni) zawsze jest co najmniej jeden wartownik ze zmiany czuwającej.*

3) Kontrolę rozładowania broni.

Czynności te należy wykonywać rozważnie i bez pośpiechu. Zwolnienie suwadła, a następnie kurka może nastąpić dopiero po stwierdzeniu dowódcy (rozprawdzającego) „Przejrzałem”. Pospieszne rozładowywanie broni często jest przyczyną pomylenia kolejności wykonywanych czynności, a w konsekwencji - przypadkowych strzałów.

W ostatnim etapie uczy się stawiania zadań podczas wzmacniania ochrony, sposobów odpierania napadu oraz postępowania w wypadku penetracji obiektów.

ROZDZIAŁ 3 NAUCZANIE MUSZTRY

ORGANIZACJA I PRZEBIEG ZAJĘĆ

Aby optymalnie wykorzystać czas przeznaczony na przerobienie zaplanowanych zagadnień, każde zajęcia powinny być wzorowo przygotowane i zorganizowane.

Przed zajęciami na placu musztry dowódca kompanii (w szkolnictwie - dowódca plutonu) prowadzi instruktaż z dowódcami plutonów, a ci z kolei - z dowódcami drużyn (instruktorami). Może także prowadzić instruktaż jednocześnie z dowódcami plutonów i drużyn. W tym wypadku nie powinien w obecności dowódców drużyn sprawdzać wiadomości i umiejętności dowódców plutonów, lecz jedynie omówić z nimi organizacyjną część zajęć.

W czasie instruktażu należy, między innymi, ustalić sposób ustawienia plutonów i drużyn do ćwiczeń, uwzględniając możliwości bazy do szkolenia regulaminów. Jeżeli zajęcia będą prowadzone na dużym placu koszarowym, dowódca może ustawić kompanię w Jednej linii. Na placu o mniejszych rozmiarach

można ustawić np. dwa plutony w jednej linii, a trzeci prostopadle do nich. Zależnie od tematyki zajęć należy omówić i ustalić optymalne formy organizacyjne zajęć. Różne może być bowiem nawet samo ustawienie drużyn lub poszczególnych żołnierzy. Na przykład w czasie zajęć z musztry indywidualnej prowadzonej w miejscu, przed przystąpieniem do nauczania takich czynności, jak: oddawanie honorów przez salutowanie, wykonywanie zwrotów, chwytów bronią itp. - można ustawić szkolonych w odstępach co krok tak, aby mieli swobodę wykonywania ruchów.

W marszu zaś nauczanie takich czynności, jak: niarsz krokiem defiladowym, oddawanie honorów w marszu itp. można prowadzić sposobem tzw. „wymijania”, zamiast powszechnie stosowanego nauczania „po kwadracie”.

Sposób „wymijania” polega na tym, że dowódca drużyny najpierw odpowiednio ustawia żołnierzy, a następnie nakazuje ćwiczenie w marszu.

Aby ustawić żołnierzy do ćwiczenia, podaje następujące komendy:

„Pierwsza drużyna, w szeregu - ZBIÓRKA”, „Do dwóch - ODLICZ”, „Od prawoskrzydłowe-go, krok - ODSTĄP”, „W tył - ZWROT”, „Dwójki 15 kroków na wprost - MARSZ”, „Dwójki w tył - ZWROT”, „SPOCZNIJ”.

Jeżeli zajęcia są prowadzone z nowo wcielonymi żołnierzami, którzy nie umieją jeszcze odstępować, można polecić np.: **„Rozsunąć się na szerokość ramion”**. Po ustawieniu drużyny wyjaśnia, że **jedyńki**, kiedy dojdą na wysokość **dwójek**, zatrzymują się i wykonują - bez komendy - w tył zwrot oraz wracają na swoje miejsce. **Dwójki** natomiast maszerują na wysokość początkowego ustawienia **jedynek**.

Ćwiczenie w marszu trwa do czasu, aż przerwie je dowódca. Po sprawdzeniu umiejętności pierwszego żołnierza dowódca drużyny przechodzi do następnego. W tym czasie pozostali żołnierze nieprzerwanie ćwiczą nakazaną czynność. Taki sposób nauczania gwarantuje efektywne wykorzystanie czasu przeznaczonego na szkolenie i dokładne sprawdzenie przez dowódcę drużyny poprawności wykonywania przez szkolonych poszczególnych czynności.

Po wyjaśnieniu podczas instruktażu wszystkich kwestii można oczekiwać, że zajęcia będą prowadzone na wysokim poziomie.

Każde zajęcia z musztry powinny składać się z trzech części, tj.: **wstępnej, głównej i końcowej**.

Część wstępna i końcowa nie powinny trwać łącznie więcej niż 10 minut. Na nauczanie zaplanowanych zagadnień w ciągu godziny lekcyjnej pozostaje zatem około 35 minut. Na poszczególne zagadnienia przypada natomiast po 10-12 minut. Podział ten może dowódca zmienić według własnego uznania, przeznaczając np. na jedno zagadnienie 20 minut, a na pozostałe dwa po 5 minut. Może też zaplanować sobie większą liczbę zagadnień.

Zajęcia z musztry powinny przebiegać w następujący sposób: po przybyciu kompanii na plac musztry dowódca pierwszego plutonu podaje komendy do oddania honorów i melduje dowódcy kompanii. Dowódca kompanii przyjmuje meldunek i wychodzi przed środek szyku, przyjmuje postawę zasadniczą, salutuje, opuszcza rękę i wita się z pododdziałem. Po przywitaniu nakazuje przesunąć pierwszy szereg do przodu i dokonuje przeglądu żołnierzy. Dowódcy plutonów towarzyszą mu przy swoich plutonach i notują uwagi. Po przeglądzie zajmują swoje miejsca w szyku. Następnie dowódca kompanii wychodzi przed front szyku, nakazuje dowódcy pierwszego plutonu przesunąć pierwszy szereg na poprzednie miejsce, przejmuje dowodzenie i podaje temat zajęć oraz poszczególne zagadnienia. Zadaje też pytania kontrolne, dotyczące przede wszystkim wykonywania czynności praktycznych nawiązujących do wcześniej przerobionych zagadnień. Oceny należy podawać żołnierzom i wpisywać je do dziennika lekcyjnego. Po pytaniach kontrolnych dowódca kompanii podaje komendę do rozejścia się kompanii, a dowódcom plutonów do zajęcia miejsc ćwiczeń wyznaczonych podczas instruktażu. Na tym kończy się część wstępna zajęć.

Po stwierdzeniu, że dowódcy plutonów zajęli wyznaczone miejsca, dowódca kompanii nakazuje im wykonanie zbiórek w plutonach, np.: **„Dowódcy plutonów, wykonać zbiórki plutonów w miejscach ćwiczeń”**. Można to zrobić w następujący sposób: dowódcy pierwszego i drugiego plutonu - po podaniu zapowiedzi komendy do wykonania zbiórki - czekają aż dowódca trzeciego plutonu również poda tę zapowiedź. Wówczas wszyscy - po wykonaniu zwrotu w odpowiednim kierunku - jednocześnie podają hasło komendy - **„ZBIÓRKA”**.

Przykład kolejnych zapowiedzi komend podawanych przez dowódców plutonów (drużyn) i hasła - wygłoszonego przez nich równocześnie: **„Pierwszy pluton, w trójszeregu (szeregu, dwuszeregu); drugi pluton, w trójszeregu (szeregu, dwuszeregu); trzeci pluton, w trójszeregu (szeregu, dwuszeregu) -**

ZBIÓRKA”.

Po rozpoczęciu formowania szyku w plutonach ich dowódcy wychodzą przed środek szyku i gdy wszyscy żołnierze staną na zbiórce - podają, zależnie od ustaleń podczas instruktażu, następujące komendy: 1) gdy plutony ustawione są w trójszeregu (szeregu):

„**Równaj - W PRAWO**”, „**BACZNOŚĆ**”, „**Pierwsza drużyna w prawo, trzecia drużyna w lewo - ZWROT**”, „**Piętnaście (dziesięć, dwadzieścia itp.) kroków na wprost - MARSZ**”; a po dojściu drużyn na miejsca i zatrzymaniu: „**Pierwsza drużyna, w lewo, trzecia drużyna, w prawo - ZWROT**”, „**SPOCZNIJ**” lub tylko: „**SPOCZNIJ**”. W drugim wypadku odpowiednie komendy do przyjęcia przez drużyny tego samego frontu co druga oraz wyrównania podają ich dowódcy;

2) gdy plutony ustawione są w dwuszeregu: „**Równaj - W PRAWO**”, „**BACZNOŚĆ**”, „**ROZEJŚĆ SIĘ**”, a jeżeli szyk jest wyrównany, to tylko: „**ROZEJŚĆ SIĘ**” lub „**W tył (w prawo) - ROZEJŚĆ SIĘ**”, „**Dowódcy drużyn, do miejsc ćwiczeń - MARSZ (biegiem - MARSZ)**”; po zajęciu przez dowódców drużyn swoich miejsc: „**Wykonać zbiórki w drużynach**”.

Dowódcy drużyn w czasie wykonywania zbiórek postępują identycznie jak poprzednio dowódcy plutonów.

Gdy dowódca kompanii stwierdzi gotowość drużyn do ćwiczeń, nakazuje rozpoczęcie nauczania pierwszego zagadnienia np.: „**W drużynach - ćwiczyć zagadnienie pierwsze**”. Dowódcy plutonów w tym czasie wykonują zwrot w kierunku przełożonego, odpowiadają „**ROZKAZ**”, wykonują zwrot w kierunku swoich plutonów i nakazują dowódcom drużyn rozpocząć nauczanie. Dowódcy drużyn wykonują czynności identycznie, jak poprzednio dowódcy plutonów.

Dowódca kompanii obserwuje przebieg zajęć i notuje spostrzeżenia, skupiając uwagę na wybranym plutonie lub drużynie. Ponadto, reguluje czas przerabiania poszczególnych zagadnień. Dowódcy plutonów kontrolują sposób prowadzenia zajęć przez dowódców drużyn oraz czas przeznaczony na nauczanie poszczególnych elementów ćwiczeń. Wzywają też do siebie i szkolą indywidualnie żołnierzy, którzy mają największe trudności w opanowaniu danej czynności. Dowódcy drużyn kierują najłabszych żołnierzy, aby ćwiczyli przed lustrem, zwłaszcza podczas nauczania salutowania, wykonywania zwrotów, chwytów bronią itp.

Gdy upłynie czas przeznaczony na przerobienie pierwszego zagadnienia, dowódca kompanii podaje sygnał do przerwania ćwiczeń, a następnie - do rozpoczęcia następnego zagadnienia.

Po przerobieniu ostatniego przerywa ćwiczenie, np.: „**Dowódcy plutonów - kończyć ćwiczenie**”. Dowódcy plutonów odpowiadają „**ROZKAZ**” i w ten sam sposób nakazują kończyć ćwiczenie dowódcom drużyn. Ci podają komendę „**ROZEJŚĆ SIĘ**”.

Po czym dowódca kompanii wykonuje zbiórkę kompanii w dwuszeregu i omawia zajęcia. Ocenia stopień opanowania poszczególnych zagadnień, wyróżnia żołnierzy najlepiej ćwiczących, wskazuje najlepiej ćwiczącą drużynę oraz wymienia tych żołnierzy, którzy jeszcze nie opanowali w dostatecznym stopniu wszystkich czynności. Podaje sposób usunięcia stwierdzonych niedociągnięć i stawia zadania do wykonania w czasie nauki własnej. Po omówieniu zajęć formuje kolumnę marszową i prowadzi kompanię ze śpiewem do rejonu zakwaterowania lub na inne zajęcia.

NAUCZANIE CZYNNOŚCI Z MUSZTRY

MUSZTRA INDYWIDUALNA

Postawa zasadnicza i swobodna

Przyjmowanie postawy zasadniczej i swobodnej należy do najczęściej wykonywanych przez żołnierzy czynności. Wykonywanie jej nie jest łatwe, gdyż wymaga - między innymi - specyficznego układu i naprężenia poszczególnych grup mięśni.

Dowódca drużyny (instruktor) - powinien najpierw wyjaśnić szkolonym, że **postawa zasadnicza** jest nieodzowna w wystąpieniach służbowych i podczas wykonywania wielu czynności regulaminowych. Dlatego też umiejętność poprawnego jej przyjmowania będzie żołnierzowi zawsze potrzebna.

Nauczanie rozpoczyna się od **pokazu** sposobu przyjmowania postawy zasadniczej. Czynność tę wykonuje osobiście przed frontem drużyny jej dowódca (instruktor) tak, aby szkoleni mogli obejrzeć go w postawie zasadniczej z przodu, z boku i z tyłu.

Po wzorowym pokazie przystępuje on do omówienia poszczególnych elementów postawy zasadniczej.

Pokazuje i omawia kolejno sposób ułożenia stóp, nóg, tułowia, rąk i głowy. Powinien także wyjaśnić, iż największą trudność w prawidłowym przyjęciu postawy zasadniczej sprawia:

- ❖ uwypuklenie klatki piersiowej i „wciągnięcie” brzucha;
- ❖ ułożenie głowy, dłoni i palców rąk;
- ❖ właściwe rozstawienie nóg.

Na te elementy należy więc zwracać szczególną uwagę podczas ćwiczenia. Po zakończeniu pokazu i udzieleniu wyjaśnień przystępuje się do ćwiczeń w przyjmowaniu postawy zasadniczej. Ćwiczyć należy kolejno poszczególne jej elementy.

Do nauki przyjmowania postawy zasadniczej najlepiej ustawić szkolonych w szeregu, w odstępach 1-2 kroków tak, aby czubki ich butów dotykały zaznaczonej w tym celu - linii prostej.

Nauczanie rozpoczyna się od ustawienia stóp. Dowódca (instruktor) przypomina, iż należy najpierw złączyć pięty i rozstawić stopy na szerokość środkowej części podeszwy buta. Szkoleni - w dowolnej kolejności - ćwiczą samodzielnie ustawienie stóp, sprawdzając wzrokowo prawidłowość wykonywania ćwiczenia. Dowódca zaś kontroluje i poprawia ćwiczących, podchodząc kolejno do każdego z nich na odległość 3 kroków. Jednocześnie cały czas obserwuje wszystkich żołnierzy w drużynie, aby mógł natychmiast zareagować na popełniane przez nich błędy.

Taki sam sposób postępowania obowiązuje podczas nauczania i doskonalenia umiejętności wykonywania czynności z musztry w czasie wszystkich zajęć z tego przedmiotu.

Następnie dowódca (instruktor) przystępuje do nauczania prostowania tułowia i nóg. Aby wysunąć pierś nieco do przodu, należy zrobić wdych, po czym utrzymując klatkę piersiową w nie zmienionym położeniu - wydech i dalej oddychać z wysuniętą w ten sposób klatką piersiową. Należy przy tym cofnąć lekko ramiona i „wciągnąć” brzuch.

Nogi w kolanach prostuje się przez lekkie naprężenie mięśni. Kolana powinny być złączone. Należy przy tym unikać zbyt silnego napinania wszystkich mięśni nóg. Powinno się również zwracać uwagę na to, czy ćwiczący nie napinają niepotrzebnie mięśni nóg i obręczy barkowej oraz czy przenoszą ciężar ciała na przednią część stóp.

Następny element w nauce przyjmowania postawy zasadniczej - to ułożenie rąk. Ręce muszą być opuszczone i wyprostowane w łokciach, palce zwarte i wyprostowane, a palec środkowy ułożony wzdłuż szwu spodni. Ręka, tzn. ramię, przedramię i dłoń powinny stanowić linię prostą. Należy unikać napinania mięśni ramion i przedramion, a zwłaszcza zbyt silnego przyciskania nasady dłoni do uda.

Omawiając położenie głowy należy pamiętać, aby była ona podniesiona, a wzrok skierowany na wprost. Usta muszą być zamknięte, lecz nie zaciśnięte. Należy unikać przesadnego przyciągania brody do szyi lub wysuwania jej do przodu. Aby sprawdzić prawidłowe położenie głowy, należy polecić żołnierzom przyjęć postawę zasadniczą, a następnie - bez opuszczania głowy skierowanie wzroku w dół, przed siebie. W prawidłowo przyjętej postawie żołnierz powinien widzieć punkt na ziemi 2-3 kroki przed sobą.

Zakończywszy nauczanie elementów postawy zasadniczej, należy przystąpić do ćwiczenia jej w całości.

Podczas ćwiczenia indywidualnego komendy podawane dla jednego żołnierza są wykonywane przez wszystkich ćwiczących. Dowódca (instruktor) zwraca uwagę na prawidłowe przyjmowanie postawy zasadniczej przez poszczególnych ćwiczących, przechodząc kolejno od jednego do drugiego żołnierza.

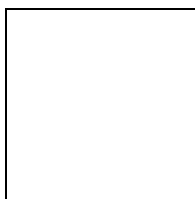
Przy końcu nauki przyjmowania postawy zasadniczej ćwiczy cała drużyna na komendę dowódcy drużyny (instruktora).

Przyjmowania **postawy swobodnej** uczymy podobnie jak przyjmowania postawy zasadniczej.

Dowódca drużyny powinien wyjaśnić, że postawa ta jest formą odpoczynku żołnierza podczas wykonywania regulaminowych czynności i wystąpień służbowych. Żołnierz ma swobodę ruchu, lecz nie wolno mu rozmawiać w szyku. Jeśli pozostaje przez dłuższy czas w postawie swobodnej - z wysuniętą lewą nogą w lewo w skos - może, bez specjalnej komendy, zmienić położenie nóg. Dostawia wówczas lewą nogę do prawej (stopy ustawione jak w postawie zasadniczej), a następnie wysuwa prawą nogę w prawo w skos na odległość połowy stopy.

Postawę swobodną **w rozkroku** - wykonywaną z postawy „**SPOCZNIJ**” z wysuniętą lewą nogą w lewo w skos — należy przyjmować w następujący sposób: lewą nogę żołnierz przesuwają w tył w lewo w skos na taką odległość, aby - po wykonaniu tej czynności - nogi były rozstawione na szerokość barków. Stając w rozkroku, krzyżuje ręce z tyłu tułowia (rys. 1).

Sposób wykonywania tych czynności dowódca drużyny powinien pokazać, jednocześnie opisując Je dokładnie i pokazując ułożenie rąk oraz sposób przejścia z postawy zasadniczej do

swobodnej. Polega to na lekkim uniesieniu lewej stopy, a następnie wysunięciu Jej w lewo w skos na połowę długości stopy i energicznym postawieniu na ziemi. Po wykonaniu tych czynności należy rozluźnić wszystkie mięśnie.

Po wyjaśnieniach i pokazie należy ćwiczyć przyjmowanie postawy zasadniczej i swobodnej. Najpierw postawy swobodnej z wysuniętą lewą nogą w lewo w skos, a następnie w rozkroku.

Ucząc postawy swobodnej, należy zwracać uwagę na:

- ❖ niewłaściwe - za dalekie lub za bliskie - wysuwanie lewej nogi, na skutek czego ciało przechyla się do przodu lub do tyłu;
- ❖ niełączenie dwóch sposobów przyjmowania postawy swobodnej w jeden (np. wysunięcia lewej nogi w lewo w skos i krzyżowania rąk z tyłu tułowia).

Na zakończenie zajęć należy przeciwyczyć z całą drużyną przyjmowanie postawy zasadniczej i swobodnej na komendę, przewidując czas na przyjmowanie przez żołnierzy obu rodzajów postawy swobodnej.

W nauczaniu musztry **indywidualnej z bronią** podstawowym zagadnieniem - podobnie jak w musztrze bez broni jest opanowanie następujących czynności: przyjmowania postawy zasadniczej i swobodnej, wykonywania zwrotów, oddawania honorów w miejscu i w marszu. Jeżeli żołnierze wzorowo opanują te czynności, nie będą mieli trudności w dalszym szkoleniu z zakresu musztry indywidualnej, a nawet musztry zespołowej z bronią. Zagadnienia dotyczące musztry indywidualnej z bronią przerabia się bowiem dopiero po opanowaniu tych zagadnień bez broni. Pozwala to realizować jednocześnie dwa cele:

- doskonalic opanowane już umiejętności z musztry indywidualnej bez broni;
- nauczyć żołnierza występowania z bronią. Przed przystąpieniem do nauki przyjmowania postawy zasadniczej i swobodnej z bronią należy sprawdzić znajomość przez żołnierzy sytuacji, w jakich przyjmuje się postawę zasadniczą. Jest to ważne, ponieważ przestrzeganie tego obowiązku budzi niekiedy zastrzeżenia. Pytanie to można powtarzać częściej, również podczas innych zajęć. **Jeżeli żołnierze będą znać te ustalenia regulaminu teoretycznie) będą również przestrzegać ich w życiu codziennym.**

Nauczanie postawy zasadniczej należy rozpocząć od jej pokazu i opisu - kolejno z każdym rodzajem broni będącej w wyposażeniu pododdziału, zaczynając od karabinka, który jest podstawowym uzbrojeniem żołnierza.

Pokazując sposób przyjmowania postawy zasadniczej z bronią, należy wyjaśnić, że karabinek i ręczny granatnik przeciwpancerny trzyma się wówczas w położeniu „**na pas**”, a karabin maszynowy i karabin wyborowy w położeniu „**do nogi**”. Te położenia broni uważa się - podczas przyjmowania postawy zasadniczej i swobodnej - za podstawowe i najczęściej stosowane, zarówno w wystąpieniach indywidualnych, jak i zespołowych.

Na komendę dowódcy lub samodzielnie żołnierz może trzymać broń również w innym położeniu, np.: „**przez pierś**”, „**przez plecy**”. Wówczas przyjmuje także - w określonych przez regulamin przypadkach - postawę zasadniczą. Należy zatem pokazać, omówić i przetrenować przyjmowanie postawy zasadniczej przez żołnierzy we wszystkich wariantach trzymania lub przenoszenia broni.

Dowódca drużyny powinien również zwrócić uwagę i przetrenować przyjmowanie postawy zasadniczej z karabinkiem z kolbą składaną - po jej rozłożeniu.

Podczas nauczania przyjmowania postawy zasadniczej najczęściej są popełniane następujące **błędy**:

- * niewłaściwie ukształtowana sylwetka;
- * zbyt niskie (wysokie) uchwycenie pasa karabinka;

- * niewłaściwe ułożenie dłoni i palców prawej ręki podczas trzymania broni na pasie (opieranie kciuka o pas, skręcanie magazynka);
- * przechylenie ciała w stronę broni trzymanej przy nodze;
- * rozwieranie lub zginanie palców podczas trzymania broni przy nodze;
- * niewłaściwe ustawienie kolby broni w stosunku do czubków butów (wysunięcie jej lub cofnięcie).

Postawa swobodna z bronią jest podobna do postawy bez broni. Różnica polega tylko na tym, że bron stawia się na całym trzewiku kolby przy stopie prawej nogi. Położenie zaś broni trzymanej na pasie jest podobne jak w postawie zasadniczej.

Po wzorowym pokazie i wyjaśnieniu sposobów przyjmowania postawy zasadniczej i swobodnej, żołnierze wykonują te czynności indywidualnie. Aby wygodniej było im ćwiczyć, można zwiększyć odstępy między nimi do 2 kroków.

Dowódca drużyny sprawdza, jak żołnierze ćwiczą i poprawia błędy, przechodząc kolejno od jednego żołnierza do drugiego. Kończy ćwiczenie słowami „**Przerwać ćwiczenie**”, po czym nakazuje zmniejszyć odstępy między żołnierzami (bez komendy, ponieważ nie uczyli się jeszcze odstępowania i łączenia). Aby sprawdzić jednolitość wykonania nauczanych czynności, dowódca drużyny podaje komendy całej drużynie i omawia błędy popełnione przez poszczególnych żołnierzy.

Należy również przypomnieć żołnierzom, że postawę swobodną z bronią przyjmuje się tylko w jeden sposób, tzn. z wysuniętą w lewo w skos lewą nogą, na odległość równą połowie długości stopy. Drugi sposób przyjmowania postawy swobodnej obowiązuje bowiem tylko w wystąpieniach indywidualnych oraz w szyku, podczas zajęć bez broni.

Zwroty

Zwroty wykonuje się, aby zmienić front (indywidualnie lub przez cały pododdział).

Zwrot w prawo i w lewo zmienia front ustawienia żołnierza o 90° , a zwrot w tył - o 180° . Zwroty wykonuje się w postawie zasadniczej. Wykonywania zwrotów należy uczyć po opanowaniu umiejętności przyjmowania postawy zasadniczej i swobodnej, rozpoczynając od - łatwiejszych do przyswojenia - zwrotów w prawo i w lewo, a następnie przechodząc do uczenia wykonywania zwrotu w tył. Żołnierzy należy ustawić w szeregu w odstępach 1-2 kroków, tak aby czubki butów tworzyły linię prostą. Dowódca drużyny rozpoczyna nauczanie od pokazu zwrotów, wykonując je w normalnym tempie. Następnie - omówiwszy sposób ich wykonywania w wolniejszym tempie - nauczać na tempa:

« **tempo pierwsze** - wykonuje energiczny zwrot w lewo na obcasie lewego buta i czubku prawego tak, aby po zakończeniu zwrotu zmienić front o 90° . Nie można zginać nóg w kolanach. Ciężar ciała przenosi się na lewą nogę. Tułów, ręce i głowa - Jak w postawie zasadniczej;

« **tempo drugie** - energicznie dostawia najkrótszą drogą prawą nogę (nie zginając jej w kolanie) do lewej. Po pokazie i wyjaśnieniu można przystąpić do ćwiczeń na tempa, na komendy np.: „**W prawo zwrot, na tempa - ĆWICZ**”, „**Tempo - RAZ**”, „**Tempo - DWA**”.

Po opanowaniu przez żołnierzy umiejętności wykonywania zwrotów na tempa, dowódca drużyny nakazuje przystąpić do ćwiczenia bez temp: każdy szkolony ćwiczy indywidualnie (przy zwiększonych odstępach) bez komendy, a następnie na komendę. Zagadnienie kończy się ćwiczeniem całą drużyną. W podobny sposób dowódca naucza wykonywania zwrotu w prawo i w tył, pamiętając, że ten wykonuje się przez lewe ramię.

Po nauczaniu żołnierzy wykonywania zwrotów w prawo i w tył można przystąpić do ćwiczenia tej czynności w całości, bez temp. Szkoleni ćwiczą początkowo w takt liczenia, np.: „**W prawo (w lewo) - ZWROT**”, „**RAZ**”, „**DWA**”. Następnie mogą liczyć sami (dowódca podaje wówczas tylko komendę). Należy liczyć coraz szybciej, aż do płynnego wykonywania zwrotów.

Podczas nauczania zwrotów szczególną uwagę powinno się zwrócić na zwrot w tył, gdyż jest on trudny do opanowania. Wykonuje się go podobnie, jak zwrot w lewo, lecz o 180° . Należy przy tym dokładnie omówić jego część końcową. Aby prawidłowo wykonać tę czynność, trzeba początkowo nieco rozluźnić mięśnie prawej nogi. W momencie wykonywania zwrotu należy odbić się palcami prawej nogi, napinając jednocześnie mięśnie i usztywniając staw kolanowy, po czym energicznie dostawić prawą nogę do lewej - nie zginając jej w kolanie. Powinno się zwracać uwagę na to, aby szkoleni nie **odrywali** za wcześnie pozostającej z tyłu prawej nogi, a podczas wykonywania zwrotu nie przechylali (w celu utrzymania równowagi) tułowia na boki oraz nie wykonywali zbędnych ruchów rękami.

Na zakończenie należy prowadzić trening, indywidualnie i całą drużyną, aż do bezbłędnego wykonania zwrotów w lewo, w prawo i w tył.

Aby ćwiczący wzorowo opanowali umiejętności wykonywania zwrotów, należy zwracać im uwagę na **błędy**, jakie popełniają najczęściej, a mianowicie na to, że niektórzy:

- * rozpoczynają wykonywanie zwrotu przedpodaniem hasła „**ZWROT**”;
- * wykonują zwrot na ugiętych nogach;
- * patrzą w czasie zwrotu na własne stopy, co często powoduje utratę równowagi, zwłaszcza po wykonaniu czynności na pierwsze tempo;
- * poruszają rękami;
- * nie przyjmują prawidłowej postawy zasadniczej po wykonaniu zwrotu;
- * wykonują zwrot zbyt gwałtownie;
- * odchylają tułów do tyłu;
- * nie wykonują obrotu o 180⁰ w czasie zwrotu w tył.

Zwroty z bronią wykonuje się podobnie jak bez broni, z tą jednak różnicą, że broń trzymaną przy nodze - na zapowiedź komendy do zwrotu - unosi się nieco i przyciska do uda. Po zwrocie należy ją postawić na ziemi, Jednocześnie dostawiając nogę.

W czasie zwrotów nie zmienia się położenia broni trzymanej na pasie. Ucząc wykonywania ich należy zwrócić uwagę na najczęściej popełniane przez ćwiczących **błędy**:

- * zbyt wysokie podnoszenie broni i zbyt mocne (twarde) stawianie jej przy nodze;
- * zbyt niskie podnoszenie broni trzymanej przy nodze w czasie zwrotu, co powoduje zaczepianie nią o sąsiadów znajdujących się w szyku.

Przez cały czas ćwiczenia zwrotów (indywidualnie i całością drużyny) należy bacznie zwracać uwagę na wzorową sylwetkę oraz prawidłowe, **harmonijne i energiczne** ruchy nóg.

Do nauczania postawy zasadniczej oraz zwrotów bardzo pomocne są lustra ustawione na placu musztry. Pozwala to ćwiczącym na samokontrolę, a tym samym na skuteczne eliminowanie popełnianych błędów.

Krok defiladowy

Marsz krokiem defiladowym nie jest czynnością trudną. Opanowanie jej wymaga jednak od szkolonych pewnego wysiłku, skupienia i precyzji oraz umiejętnego zgrania ruchów rąk i nóg. Dowódca (instruktor) powinien mieć dużo cierpliwości oraz być spostrzegawczym, aby szybko reagować na najmniejsze błędy ćwiczących.

Szybkie nauczenie żołnierzy poprawnego maszerowania krokiem defiladowym Jest niezbędne do dalszego szkolenia z musztry. Krok ten bardzo często będzie stosowany podczas zajęć oraz w codziennym wojskowym życiu. Zajęcia na ten temat muszą być przygotowane i przeprowadzone bardzo starannie.

Przed przystąpieniem do nauczania marszu krokiem defiladowym ustawia się żołnierzy w szeregu. Dowódca drużyny wyjaśnia, że marsz tym krokiem stosuje się w następujących przypadkach:

- rozpoczynając marsz (pierwsze trzy kroki);
- w marszu na komendę „**BACZNOŚĆ**” lub po zapowiedzi dotyczącej zatrzymania się;
- w czasie występowania z (wstępowania do) szyku.

Następnie dowódca drużyny osobiście pokazuje, jak maszeruje się krokiem defiladowym. Ustawia się tak, aby szkoleni mogli obejrzeć jego sylwetkę z przodu i z boku (rys. 2).

Po czym przystępuje do ćwiczenia poszczególnych elementów kroku. Elementów tych można nauczać w następującej **kolejności**:

- kształtowanie sylwetki żołnierza;
- wymach rąk na tempa w miejscu;
- wymach rąk bez temp;
- podnoszenie nóg w miejscu i utrzymywanie ich na wysokości 10 cm;
- krok defiladowy na dwa tempa - bez wymachu rąk;
- krok defiladowy bez temp i bez wymachu rąk;
- krok defiladowy z wymachem rąk.

Sylwetka żołnierza powinna wyglądać następująco: pierś podana do przodu, ramiona na równej

wysokości, nieco odchylone do tyłu, tułów wyprostowany i lekko pochylony do przodu (bez „załamania” w biodrach), głowa podniesiona, broda nieco cofnięta, wzrok skierowany na wprost. Opanowanie tego elementu pomaga w utrzymaniu równowagi ciała oraz przyzwyczajają żołnierza do napinania tylko niezbędnych mięśni tułowia w czasie marszu.

Wymach rąk na tempa w miejscu. Ćwiczących należy ustawić w szeregu, w odstępnie kroku. Dowódca drużyny pokazuje i wyjaśnia właściwe ułożenie najpierw prawej ręki w czasie wymachu do przodu i do tyłu, a następnie lewej, po czym obu rąk jednocześnie. Pokazuje również sposób wykonywania wymachu obu rękami na 2 tempa:

« **tempo pierwsze** - przesuwa prawą rękę (z położenia w postawie zasadniczej) do przodu, zgina ją w łokciu i płynnie przesuwa tak, aby mały palec dłoni znalazł się na wysokości górnej krawędzi sprzączki pasa głównego. Dłoń musi być ułożona ukośnie, palce złączone i wyprostowane, a krawędź kciuka skierowana w stronę tułowia - w odległości około 5 cm od piersi. Należy zwracać uwagę, aby w czasie wymachu nie skręcać ani nie zginać dłoni w nadgarstku. Przedramię i dłoń powinny stanowić linię prostą;

« **tempo drugie** - najkrótszą drogą (nie skręcając dłoni) przesuwa prawą rękę do tyłu, aż do oporu w stawie łokciowym i barkowym.

Po przećwiczeniu wymachów jedną i drugą ręką oddzielnie, należy uczyć pracy obu rąk na przemian na tempa. Dowódca drużyny wyjaśnia, że w czasie gdy prawą ręką wykonuje się czynności na tempo raz, lewą - na tempo **dwa** i odwrotnie. Po tym wyjaśnieniu podaje komendy: „**Ruchy rąk na tempa, rozpoczyna prawa ręka - ĆWICZ**”, „**Tempo - RAZ**”, „**Tempo - DWA**” itd. Następnie ustawia szkolonych w rzędzie i uczy pracy rąk na tempa w połączeniu z marszem w miejscu. Aby skoordynować ruchy rąk i nóg, należy przystąpić do ćwiczenia tego elementu również bez temp.

Podobnie uczy się podnoszenia nóg w miejscu na wysokość 10 cm.

Krok defiladowy bez wymachu rąk można ćwiczyć na 4 tempa:

- ❖ **tempo pierwsze** - przenosimy ciężar ciała nieco do przodu, wykonujemy wykrok lewą nogą (podnosząc ją lekko ugiętą w kolanie tak, aby stopę skierowaną palcami ku ziemi można było przesunąć do przodu na odległość 60 - 80 cm), prostujemy nogę w kolanie (w tym momencie stopa powinna znaleźć się około 5 cm nad ziemią) i płynnym ruchem unosimy stopę na wysokość około 10 cm;
- ❖ **tempo drugie** - stawiamy lewą nogę sprężysto całą stopą na ziemi, przenosząc na nią ciężar ciała. Jednocześnie podnosimy piętę prawej stopy, nie odrywając palców od ziemi;
- ❖ **tempo trzecie** - przenosimy prawą nogę do przodu (podobnie jak lewą);
- ❖ **tempo czwarte** - stawiamy sprężysto prawą nogę (podobnie jak lewą) i podnosimy piętę lewej stopy

Dowódca drużyny wyjaśnia ćwiczącym, jakie czynności wykonują na poszczególne tempa i podaje im komendy, np.: „**Marsz krokiem defiladowym na tempa - ĆWICZ**”, „**Tempo - RAZ**”, „**Tempo - DWA**”, „**Tempo - TRZY**”, „**Tempo - CZTERY**”.

Na początku należy ćwiczyć wolniej, a następnie szybciej, aż do płynnego wykonywania ruchów. Następnie dowódca drużyny zaczyna ćwiczyć krok defiladowy bez temp i bez wymachu rąk, po czym przechodzi do kolejnego etapu

- ćwiczenia kroku defiladowego z wymachem rąk (rys. 3). Jest to ostatni etap w nauczaniu kroku defiladowego.

W pierwszym etapie szkoleni powinni maszerować każdy oddzielnie, następnie dwójkami, a na końcu całą drużyną w kolumnie dwójkowej. Początkowo ćwiczenie należy wykonywać w wolniejszym tempie, np. 80-90 kroków na minutę, a potem zwiększać je do 112-116 kroków na minutę.

Ucząc kroku defiladowego, dowódca drużyny powinien zwracać uwagę na najczęściej popełniane błędy, przede wszystkim na:

- * za krótki krok spowodowany niewłaściwą sylwetką żołnierza, zwłaszcza odchyleniem ciała do tyłu;
- * zbyt niskie unoszenie nóg;
- * „ściananie” kroku występujące wówczas, gdy żołnierz nie wyprostowuje wysuniętej nogi, zbyt wysoko ją podnosi i nie przenosi ciężaru ciała na nogę stawianą na ziemi;
- * nieutrzymywanie „obciążonej” stopy tak, aby znajdowała się w jednej linii z całą nogą;
- * niewłaściwą postawę w czasie marszu. Ćwiczący mają często zgarbione plecy oraz pochylają tułów do przodu;
- * brak płynności ruchów w czasie marszu (falowanie) spowodowany skróconym krokiem. Wydłużenie

kroku zazwyczaj niweluje ten błąd;

- * brak koordynacji ruchów rąk i nóg; jednoczesny - nieprzemienny - wymach ręki i nogi;
- * zbyt gwałtowne ruchy rąk, niewykonywanie ruchów „zamacowych” oraz skręcanie rąk w końcowych fazach ruchu (do przodu i do tyłu), zbyt mały wymach (bez akcentowania wyprostowania ręki) lub wymach zbyt szeroki;
- * nieprawidłowe ustawienie dłoni, nieprosto-wanie jej, rozstawianie palców, odsuwanie kciuka lub małego palca od dłoni oraz odchylanie dłoni od linii będącej przedłużeniem przedramienia;
- * nieprawidłowe ustawienie łokcia przy wykonywaniu wymachu ręką.

Należy pamiętać, że ustawienie łokcia zależy od miejsca, do którego dochodzi dłoń ręki wymachującej (powinien to być mostek). Bardzo często ćwiczący wykonują wymach poniżej lub (rzadziej) powyżej tego miejsca. Błędy te powodują nieprawidłowe odchylenie łokcia w górę lub ku dołowi.

Krok zwykły

Marsz krokiem zwykłym umożliwia pokonywanie większych odległości pieszo. Podczas tego marszu pracują tylko niezbędne grupy mięśni. Żołnierze powinni jednak wówczas utrzymywać odpowiednią sylwetkę, właściwy wygląd zewnętrzny i jednakowo maszerować.

Nauczanie tego kroku nie musi być prowadzone na tempa. Wystarczy omówić zasady stosowania go, pokazać sposób wykonywania i przystąpić do nauczania.

W czasie nauczania marszu krokiem zwykłym dowódca drużyny powinien zwracać uwagę na to, aby:

- żołnierze nie garbili się, nie trzymali rąk z tyłu itp.;
- poszczególnych elementów tego kroku nie wykonywali według zasad obowiązujących w marszu krokiem defiladowym.

Marsz z bronią wykonuje się podobnie jak marsz bez broni. Broń może się znajdować w położeniu „na pas”, „przez pierś”, „przez plecy”, „do nogi”. W czasie marszu „wolne” ręce (ręka) poruszają się w jego takt. Na zapowiedź komendy do marszu z bronią przy nodze należy broń unieść na wysokość około 2-3 cm, a na hasło „**MARSZ**” maszerować, trzymając ją w umówiony sposób. Położenia broni trzymanej „na pasie”, „przez pierś” i „przez plecy” nie zmienia się.

Po pokazie i wyjaśnieniu, jak wykonuje się marsz z bronią, dowódca drużyny przystępuje do ćwiczenia - zależnie od ustaleń podczas instruktażu do zajęć - jednym z następujących sposobów:

- ustawiając drużynę w odstępach kroku między żołnierzami i nakazując każdemu z nich maszerować na określonej odległości do wyznaczonego punktu. **Po** Jego osiągnięciu żołnierze - po wykonaniu samodzielnego zwrotu w tył - maszerują z powrotem. W jedną stronę maszerują krokiem zwykłym, a w drugą - krokiem defiladowym;

- ustawiając drużynę w rzędzie (lub innym szyku) i nakazując marsz np. w *kwadracie* (zależnie od miejsca, jakim dysponuje), na którego dwu przeciwległych bokach żołnierze ćwiczą marsz krokiem defiladowym, a na pozostałych - zwykłym;

- ustawiając drużynę dowolnie (może to być połączenie dwu poprzednich sposobów lub jeszcze inaczej), pamiętając zawsze o konieczności stworzenia takich warunków nauczania poszczególnych czynności z musztry, aby były one dla żołnierzy atrakcyjne. We wszystkich wypadkach dowódca drużyny powinien mieć możliwość obserwowania wszystkich ćwiczących, a tym samym reagowania na błędy przez nich popełniane. Po indywidualnym ćwiczeniu można nakazać marsz dwójkami, a następnie całą drużyną.

Kompania reprezentacyjna WP oraz pododdziały reprezentacyjne okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych mogą maszerować krokiem defiladowym i zwykłym w odmienny sposób, który określają właściwi przełożeni.

Sposób odmienny stosuje się w uzasadnionych wypadkach, gdy wymaga tego sprawny przebieg uroczystości, w której biorą udział pododdziały reprezentacyjne. Nie mogą to być jednak zmiany, które w sposób zasadniczy zmieniałyby postanowienia regulaminu musztry.

W kroku defiladowym odmiennosc ta polegać może np. na wyższym podnoszeniu nogi. Pododdziały reprezentacyjne mogłyby zatem przyjąć np. wysokość 15 cm. Nie narusza to zasadniczo zapisu w p. 25 regulaminu, z którego wynika, że należy ją podnosić na wysokość około 10 cm.

W kroku zwykłym wystarczy egzekwować postanowienia zawarte w p. 26, którego ostatnie zdanie brzmi: „**Podczas uroczystości) w czasie marszu krokiem zwykłym, obowiązuje taki wymach ręki, jak w marszu krokiem defiladowym**”.

Zarówno w jednym, jak i w drugim wypadku nie powinno się natomiast maszerować metodą tzw. *zaplantania nóg*. Stosowana jest ona przez niektóre pododdziały reprezentacyjne. Taki marsz jest mało widowiskowy i sztuczny, a zważywszy na to, iż jest też niezgodny z regulaminem, należałoby z tej odmiennej jego formy zrezygnować.

Bieg i zatrzymywanie

Bieg wykonuje się, aby szybko pokonać określoną odległość. Rozpoczyna się go z miejsca lub podczas marszu. Do nauczania biegu należy przystąpić po opanowaniu przez żołnierzy zasad marszu. Ułatwi to szkolonym utrzymanie jednolitego tempa biegu (160-180 kroków na minutę) i jednakowej długości kroku (80-100 cm).

Dowódca drużyny - po ustawieniu żołnierzy w szeregu - rozpoczyna nauczanie od pokazu (rys. 4). Wykonuje go osobiście, ustawiając się tak, aby szkoleni mogli widzieć jego sylwetkę z przodu i z boku. Najlepiej jest nauczać od razu w ruchu, rozpoczynając od zwykłego truchtu i stopniowo zwiększając tempo i długość kroku, osiągnąć ich właściwe parametry.

W trakcie nauki, w następnej kolejności, należy także dążyć do właściwego (określonego w regulaminie) ugięcia i wymachu rąk. Tempo może podawać dowódca drużyny (instruktor) głosem. Jeśli są możliwości, można wykorzystać werbel lub bęben.

Początkowo żołnierze ćwiczą pojedynczo, następnie dwójkami oraz całą drużyną - w rzędzie i w kolumnie dwójkowej.

W czasie ćwiczenia dowódca drużyny powinien zwracać uwagę, aby na zapowiedź komendy żołnierze jedynie uginali ręce w łokciach, a tułów pochylali dopiero w momencie rozpoczęcia biegu - na hasło komendy. W czasie biegu przestrzegać przed garbieniem się i wykonywaniem zbyt dużych wymachów rąk.

W następnej kolejności uczymy przejścia do biegu - z marszu krokiem zwykłym. W tym etapie należy zwracać uwagę, aby na zapowiedź komendy („Biegiem”) żołnierz nadal maszerował zwykłym krokiem, a na hasło „**MARSZ**” (podane na lewą nogę) wykonał jeszcze jeden krok, po czym rozpoczął bieg, jednocześnie uginając ręce.

Bieg z bronią wykonuje się podobnie jak bez broni. Jednak przed rozpoczęciem biegu - na komendę - „**Zabezpiecz - BRONŃ**” - należy ją zabezpieczyć, a na komendę „**Bagnet - ZDEJMIJ**” - zdjąć bagnet. Po czym dowódca drużyny przypomina szkolonym, jak należy zabezpieczać broń.

Następnie wyjaśnia i pokazuje sposób trzymania broni w czasie biegu (rys. 5). Pokaz należy wykonać tak, aby szkoleni mogli obejrzeć biegnącego z przodu i z boku.

Po zakończeniu wyjaśnień dowódca drużyny przystępuje do ćwiczenia. Podając komendę powinien pamiętać o tym, aby między zapowiedzią „**Biegiem**” a hasłem „**MARSZ**” zrobić kilkusekundową przerwę umożliwiającą szkolonym przygotowanie się do rozpoczęcia biegu, tj.: wzięcia broni do ręki, przrzućcia przez ramię pasa karabinu maszynowego lub pasa ręcznego granatnika przeciwpancernego, ugięcia ręki itd.

W razie stwierdzenia, że szkoleni niezbyt sprawnie lub za długo wykonują czynności przygotowawcze, należy przećwiczyć je początkowo na tempa, a później bez temp. Ćwiczyć na tempa można tak:

« **tempo pierwsze** - wziąć broń do prawej ręki (unieść broń trzymaną przy nodze);

« **tempo drugie** - uchwycić broń w środku jej ciężkości, przrzuć pas karabinu maszynowego (ręcznego granatnika przeciwpancernego) przez prawe ramię, skierować broń lufą do przodu, nadać jej położenie poziome i zgąć lewą rękę.

Początkowo bieg należy ćwiczyć w rzędzie, zwiększając odległości między żołnierzami do 2-3 kroków i zmieniając kierunek biegu, a następnie ćwiczyć całą drużyną w kolumnie dwójkowej.

W czasie biegu należy zwracać uwagę na to, aby żołnierze:

- utrzymywali tempo biegu (160-180 kroków na minutę) oraz zachowywali długość kroku (80-100 cm);

- trzymali broń w środku jej ciężkości (trzymanie broni w innym miejscu powoduje szybkie zmęczenie prawej ręki).

Podczas biegu szkoleni najczęściej popełniają następujące **błędy**:

* nie trzymają broni w środku ciężkości;

* przechylają tułów w prawo, w kierunku trzymanej broni;

* poruszają bronią, kierując wylot lufy w górę lub w dół, w prawo albo w lewo;

* nie wykonują ruchów lewą ręką.

Zatrzymanie maszerującego żołnierza odbywa się na komendę: „**Szeregowy Kowalski - STÓJ**”. Dowódca drużyny pokazuje sposób wykonania tej czynności i objaśnia go. Po zapowiedzi komendy „**Szeregowy Kowalski**” żołnierz zaczyna maszerować krokiem defiladowym, a po hasło „**STÓJ**” daje jeszcze krok, przystawiając energicznie - do drugiej nogi - nogę, na którą padło hasło, po czym przyjmuje postawę zasadniczą. Dowódca drużyny powinien zwrócić szczególną uwagę na zatrzymanie ruchu tułowia do przodu po wykonaniu kroku oraz wyjaśnić i pokazać, że w tym celu - w chwili stawiania nogi na ziemi - należy lekko odchylić tułów do tyłu. W przeciwnym bowiem razie można stracić równowagę. Aby zatrzymać biegnącego, należy podać komendę „**Zwycły - KROK**”. Na hasło komendy, podane na dowolną nogę, żołnierz zwalnia bieg, dając w tym tempie jeszcze 3 kroki i rozpoczyna marsz krokiem zwykłym. Następnie podaje się drugą komendę „**Szeregowy Kowalski - STÓJ**”, po której wykonuje się czynności opisane w regulaminie musztry.

Po tym wyjaśnieniu dowódca drużyny pokazuje sposób zatrzymania się biegnącego i przystępuje do szkolenia żołnierzy - jak poprzednio.

Zatrzymanie żołnierza biegnącego, z **bronią** lub przejście od biegu do marszu odbywa się tak samo, jak podczas biegu bez broni.

Komendę do zatrzymania żołnierza stosuje się również wtedy, gdy maszeruje on w miejscu. Wówczas zapowiedź „**Szeregowy Kowalski**” jest sygnałem dla żołnierza, przygotowującym go do wykonania kolejnej czynności. Na hasło „**STÓJ**”, podane na dowolną nogę, robi on jeszcze krok w miejscu, a następnie dostawia lewą (prawą) nogę do prawej (lewej) tak, aby zatrzymać się w postawie zasadniczej, bez dodatkowych - „zbędnych” - ruchów.

Przed wymienionymi w regulaminie komendami do wykonania: zwrotu, marszu lub zatrzymania się nie podano komendy „**BACZNOŚĆ**”, ponieważ postawę zasadniczą w tych wypadkach przyjmuje się również na wezwanie: „**Szeregowy Kalinowski**”. Po zatrzymaniu się żołnierza (na komendę lub samodzielnie) i przyjęciu przez niego postawy swobodnej, komendę do jego ponownego ruszenia z miejsca poprzedza się komendą „**BACZNOŚĆ**”. Nie ma ani potrzeby, ani sensu wymieniać za każdym razem (np. podczas zajęć) nazwiska żołnierza, do którego już zwracano się wcześniej. Komendę zaś „**BACZNOŚĆ**” należy podawać zawsze, po to, aby czynności po niej nakazane w następnej komendzie można było wykonać jak najdokładniej.

Pełna komenda do ponownego ruszenia żołnierza z miejsca będzie następująca: „**BACZNOŚĆ**”, „**Kierunek na wprost** (w lewo, w prawo) - **MARSZ**”. Komenda „**BACZNOŚĆ**” w tych wypadkach spełnia ważną rolę, ponieważ postawa zasadnicza to nic innego, jak postawa : „*gotowości*” do wykonania każdej innej - nakazanej odpowiednią komendą - czynności służbowej.

Oddawanie honorów

Najpierw należy nauczyć żołnierzy **oddawania honorów w miejscu, w nakryciu głowy i bez broni**.

Zanim przystąpi do nauczania tego zagadnienia, dowódca drużyny ustawia drużynę w szeregu - w odstępie kroku między żołnierzami - i przypomina, że oddawanie honorów jest zewnętrzną oznaką dyscypliny, wyrazem szacunku do przełożonych i starszych.

Zwraca również uwagę, że żołnierze mają obowiązek oddawania honorów i odpowiadania na nie przy każdym spotkaniu w czasie służby i poza nią.

Po wzorowym pokazie dowódca wyjaśnia, że w miejscu, w nakryciu głowy i bez broni żołnierz salutuje w postawie zasadniczej. Z chwilą zbliżenia się przełożonego (starszego) na odległość 3 kroków żołnierz zwraca głowę w jego stronę (**frontuje** oraz wykonuje zwrot głowy) i podnosi szybkim ruchem do daszka czapki (obrzeża hełmu, beretu, furażerki) prawą rękę tak ułożoną, aby przedramię i dłoń oraz złączone palce - wskazujący i środkowy - tworzyły linię prostą. Pozostałe palce dłoni powinny być złączone i przyciśnięte kciukiem. Palec środkowy przykłada od strony palca wskazującego do brzegu daszka czapki (do obrzeża hełmu, beretu, furażerki) nad kątem prawego oka. Dłoń jest zwrócona ku przodowi, łokieć zaś skierowany w dół i na prawo w skos.

Gdy przełożony (starszy) minie żołnierza, kończy on salutowanie, opuszczając szybkim ruchem rękę do położenia jak w postawie zasadniczej, z jednoczesnym zwrotem głowy na wprost, po czym przyjmuje postawę swobodną.

Ucząc prawidłowego salutowania, należy zwrócić uwagę na właściwe ułożenie palców prawej ręki.

Dowódca drużyny pokazuje i nakazuje:

- wyprostować złączone palce: wskazujący i środkowy;

- zgiąć palec: serdeczny i mały tak, aby ich czubki dotykały wewnętrznej części dłoni;
- przycisnąć kciukiem palec serdeczny. Jeżeli żołnierze mają trudności z ułożeniem palców, można przećwiczyć ich układanie, dzieląc całą czynność - płynny ruch prawej ręki od momentu początkowego do chwili przyłożenia jej do daszka - na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - unieść prawą rękę wyprostowaną w łokciu w prawo w skos (dłoń na wysokości pasa głównego) z równoczesnym składaniem palców do salutowania. Nie należy składać palców, gdy ręka jest jeszcze opuszczona (ułożenie ich powinno nastąpić w trakcie ruchu ręki);

« **tempo drugie** - zgiąć prawą rękę w łokciu i przyłożyć zewnętrzną stronę pierwszego członu palca środkowego (od strony palca wskazującego) do brzegu daszka czapki, nad prawym kątem prawego oka. Zginanie ręki w łokciu należy początkowo ćwiczyć wolniej, gdyż chodzi o zapamiętanie takiego zgrania napięcia mięśni, aby złożone palce bez ich poprawiania znalazły się w odpowiednim miejscu w stosunku do daszka czapki i kąta prawego oka. Należy zwrócić uwagę na to, aby szkoleni nie zginali ręki w nadgarstku;

« **tempo trzecie** - opuścić rękę i jednocześnie wyprostować palce dłoni.

Po opanowaniu przez ćwiczących salutowania na tempa należy stopniowo skracać czas wykonywania poszczególnych czynności, aż osiągną oni płynne przejście od czynności wykonywanych na tempa do wykonania ich bez temp.

Następnie dowódca drużyny przechodzi przed szeregiem, a szkoleni oddają mu honory przez salutowanie.

Do najczęściej popełnianych przez ćwiczących **błędów** należą:

- * za wczesne układanie palców do salutowania;
- * zginanie prawej dłoni w nadgarstku;
- * niedotykanie brzegu daszka czapki zewnętrzną stroną pierwszego członu palca środkowego (od strony palca wskazującego) prawej dłoni;
- * opuszczenie zbyt nisko prawego łokcia i przyciąganie przedramienia do tułowia;
- * przechylenie głowy w prawo;
- * skręcanie tułowia w stronę osoby, której oddaje się honory;
- * poruszanie się w czasie opuszczania prawej ręki po zakończeniu salutowania;
- * niewyprostowywanie palców prawej ręki podczas jej opuszczania.
- * Największym i najczęściej popełnianym błędem jest nieprzestrzeganie zasady oddawania honorów w miejscu - **w postawie zasadniczej**.

W podobny sposób można - po opanowaniu salutowania w miejscu - nauczać oddawania honorów: z bronią, bez broni oraz w nakryciu i bez nakrycia głowy - zarówno w miejscu, jak i w marszu.

Zależnie od sytuacji żołnierz oddaje honory przez salutowanie lub **skłon** głowy. Przez salutowanie oddaje honory wówczas, gdy jest w nakryciu głowy i ma wolną (sprawną) prawą rękę. W pozostałych wypadkach oddaje honory przez skłon głowy.

Chwyty bronią

Opanowanie czynności związanych z prawidłowym wykonywaniem chwytów bronią sprawia szkolonym wiele trudności związanych z koniecznością jednolitego i jednoczesnego ich wykonywania przez cały pododdział. Wymaga to również dużej precyzji. W ramach programowych zajęć można jedynie nauczyć wykonywania chwytów na tempa i przećwiczyć je bez temp. Umiejętność tę należy doskonalić w czasie następnych zajęć z musztry oraz podczas szkolenia i wystąpień służbowych z bronią.

Chwyty karabinkiem

Przystępując do nauczania chwytów karabinkiem dowódca (instruktor) wyjaśnia szkolonym, po co wykonuje się poszczególne chwyt. Przypomina sposoby noszenia karabinka. Zależnie od okoliczności karabinek przenosi się w położeniu:

- „**na pas**”: na zbiórkach; w czasie marszu pieszego; na posterunku podczas pełnienia służby wartowniczej (o ile w tabeli posterunków nie określono innego położenia); w czasie pełnienia służby patrolowej;
- „**przez pierś**”: w czasie marszu pieszego; podczas parad i defilad; w czasie jazdy samochodem;
- „**przez plecy**”: w czasie marszu pieszego na duże odległości; w sytuacjach, gdy należy mieć wolne obie ręce, np. podczas udzielania pomocy, gaszenia pożaru itp.

1) Chwył „przez pierś” z położenia broni „na pas”

Przed rozpoczęciem nauczania tej czynności dowódca drużyny nakazuje przenieść karabinki w dowolny sposób w położenie „przez pierś” i sprawdza, czy długość pasa karabinka jest prawidłowa i czy magazynek znajduje się nad górną krawędzią pasa głównego. Pasy o niewłaściwej długości należy odpowiednio wyregulować, po czym w dowolny sposób przenieść broń w położenie „na pas”.

Następnie dowódca drużyny wydaje sobie komendę „Przez pierś - BRON” i wzorowo pokazuje ten chwyt. Po czym pokazuje i objaśnia, bez temp i na tempa.

W początkowym etapie ćwiczenia szkoleni wykonują poszczególne tempa razem z dowódcą. Czynności kolejnej uczy się dopiero po poprawnym wykonaniu poprzedniej. Kiedy szkoleni opanują poszczególne czynności, dowódca rozpoczyna ćwiczenia indywidualne, najpierw na tempa, następnie bez temp.

a) Chwył „przez pierś” z położenia „na pas” karabinkiem z kolbą drewnianą wykonuje się na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - prawą dłoń przesuwają się po pasie broni nieco w górę (na wysokość barku), zdejmują karabinek z ramienia i chwyciwszy lewą ręką za przednią część nakładki trzymają się karabinek pionowo przed środkiem ciała. Magazynek jest skierowany w lewo, wylot lufy znajduje się na wysokości brody. Prawą ręką, skierowaną dłonią w lewo, żołnierz trzyma pas broni na wysokości górnej kieszeni. Podczas nauczania tego tempa dowódca powinien zwrócić uwagę na to, aby szkoleni, zdejmując karabinek z ramienia, nie przechylali się i za daleko nie odsuwali broni od siebie;

« **tempo drugie** - prawą ręką odchyła się pas broni w prawo i, uchwyciwszy go dłonią od dołu, podnosi się dłoń na wysokość brody i wsuwa prawy łokieć pod pas. Pas powinien być przerzucony przez prawe przedramię, kilka centymetrów za łokciem. Lewą dłonią, znajdującą się na wysokości lewej górnej kieszeni, trzymają się karabinek skośnie, lufą skierowaną w lewo, w górę. Wylot lufy znajduje się na wysokości brody;

« **tempo trzecie** - unosząc obie ręce pas broni zarzuca się przez głowę na kark. Prawą ręką chwytają się karabinek za szyjkę kolby. Kciuk znajduje się od wewnątrz, a pozostałe palce zwarte - na zewnątrz. Lewą ręką opuszcza się i trzymają jak w postawie zasadniczej (rys. 6). Uczęc tego tempa, należy zwracać uwagę, aby szkoleni unosili odpowiednio wysoko ręce. W przeciwnym wypadku będą przechylali głowę w prawo lub będą pasem broni zaczepiać o nakrycie głowy bądź zrzucac je.

b) Chwył „przez pierś” z położenia „na pas” karabinkiem z kolbą składaną wykonuje się na 2 tempa:

« **tempo pierwsze** - prawą dłoń przesuwają się po pasie nieco w dół, na wysokość pasa głównego, nie wysuwając łokcia spod pasa. Trzymając prawą dłonią za pas podnosi się karabinek (prawa dłoń zamknięta i uniesiona na wysokość brody), kierując wylot lufy w lewo i w górę. Lewą ręką chwytają się z dołu za przednią część lufy na wysokości rury gazowej; dłoń - na wysokości lewej, górnej kieszeni, duży palec - od wewnątrz, a pozostałe - zwarte na zewnątrz;

« **tempo drugie** - unosząc obie ręce zarzuca się prawą ręką pas broni przez głowę na kark. Prawą ręką chwytają się karabinek za tylną część komory zamkowej; kciuk znajduje się od wewnątrz, a pozostałe palce zwarte — na zewnątrz. Lewą ręką opuszcza się i trzymają jak w postawie zasadniczej (rys. 7).

Do najczęściej popełnianych błędów podczas wykonywania chwytu „przez pierś” należą:

* przechylanie tułowia, zwłaszcza podczas wykonywania pierwszego i drugiego (z karabinkiem z kolbą składaną - pierwszego) tempa;

* za „niskie” podnoszenie broni w czasie wykonywania ostatniego tempa, co powoduje często zrzucenie nakrycia głowy podczas zrzucania pasa broni przez głowę;

* niewłaściwy układ palców prawej ręki po zakończeniu chwytu;

* zbyt skośne lub zbyt pionowe ułożenie broni.

Każdorazowo po wykonaniu komendy „Przez pierś - BRON” oraz omówieniu jej wykonania instruktor powinien polecić ćwiczącym przełożenie broni do pozycji wyjściowej - w dowolny sposób.

2) Chwył „na pas” z położenia broni „przez pierś”.

Po opanowaniu poprzedniego chwytu dowódca pokazuje i objaśnia kolejno sposób chwytu na pas z położenia broni przez pierś: karabinkiem z kolbą drewnianą, a następnie z kolbą składaną.

a) Chwył „na pas” z położenia „przez pierś” karabinkiem z kolbą drewnianą wykonuje się na 3 tempa:

* **tempo pierwsze** - lewą ręką ujmuje się karabinek podchwycem (z dołu) za łożę i nakładkę; dłoń - na

wysokości barku, kciuk od wewnątrz, a pozostałe palce - na zewnątrz, zwarte. Broń odsuwa się od siebie, do przodu, po czym wysuwa się prawą rękę spod pasa i ujmuje karabinek nachwytem za szyjkę kolby. Kciuk znajduje się od wewnątrz, a pozostałe palce zwarte - na zewnątrz;

* **tempo drugie** - obydwoma rękoma podnosi się karabinek i przerzuca pas broni przez głowę. Następnie opuszcza się go i chwytając prawą ręką za górną część pasa w odległości 2-3 szerokości dłoni od przedniego strzemięcia, trzyma się karabinek pionowo przed środkiem ciała, skierowany magazynkiem w lewo; wylot lufy - na wysokości brody;

* **tempo trzecie** - przyciąga się pas do siebie i zarzuca karabinek przez prawe ramię w położenie „na pas”, a lewą rękę szybko opuszcza się i trzyma jak w postawie zasadniczej (rys. 8).

Do najczęściej popełnianych **błędów** podczas wykonywania tego chwytu należą:

- * zbyt wolne wysuwanie prawej ręki spod pasa (tempo pierwsze) powodujące opóźnienie wykonania drugiego tempa;
- * niewłaściwe wybieranie przez ćwiczących miejsca uchwycenia pasa broni, wskutek czego wykonują zbyt szerokie ruchy bronią i często tracą równowagę;
- * zbyt niskie unoszenie broni, co powoduje zrzucanie pasem broni nakrycia głowy;
- * wykonywanie ruchów tułowia i głowy, zwłaszcza podczas ćwiczenia tempa drugiego i trzeciego;
- * zbyt gwałtowne wykonywanie tempa trzeciego, co może powodować uderzenie bronią prawego sąsiada.

b) chwyt „na pas” z położenia „przez pierś” karabinkiem z kolbą składaną wykonuje się również na 3 tempa:

* **tempo pierwsze** - lewą ręką nachwytem ujmuje się karabinek za lufę i rurę gazową (dłoń zamknięta, kciuk — na zewnątrz, pozostałe palce - zwarte) i podnosi się go nieco w górę. Prawa dłoń znajduje się na wysokości prawej górnej kieszeni, a lewa na wysokości barku. Następnie wysuwa się łokieć prawej ręki spod pasa i ujmuje się nią od dołu (podchwycem) pas przy komorze zamkowej;

* **tempo drugie** - kieruje się karabinek komorą zamkową w górę i obu rękami przerzuca się pas karabinka przez głowę. Po czym opuszcza się karabinek i trzyma się go pionowo przed środkiem ciała, lufą w dół, a magazynkiem w prawo. Tył komory zamkowej znajduje się na wysokości brody;

* **tempo trzecie** - prawą ręką zarzuca się karabinek przez prawe ramię w położenie „na pas”. Lewą rękę szybko się opuszcza i trzyma jak w postawie zasadniczej (rys. 9).

Błędy popełniane przez ćwiczących w czasie wykonywania tego chwytu są podobne, jak podczas wykonywania chwytu karabinkiem z kolbą drewnianą.

3) Chwyt „przez plecy” z położenia broni «na pas».

Przystępując do nauczania tego chwytu, dowódca drużyny pokazuje najpierw chwyt karabinkiem z kolbą drewnianą, a następnie karabinkiem z kolbą składaną. Po czym ustawia żołnierzy w szeregu w odstępach 1-2 kroków, nakazuje wyregulować długość pasów i pokazuje, w jaki sposób wykonuje się ten chwyt na tempa.

Chwyt „przez plecy” z położenia „na pas” karabinkiem z kolbą drewnianą i z kolbą składaną wykonuje się na 2 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą ręką chwytą się pas broni nieco poniżej prawego barku (kciuk do wewnątrz, dłoń zamknięta). Prawą ręką karabinek z kolbą drewnianą chwytą się za kolbę (zgiętymi palcami ujmuje się trzewik kolby od spodu), a karabinek z kolbą składaną - za lufę;

« **tempo drugie** - prawą ręką unosi się karabinek do góry, a lewą zarzuca się pas karabinka przez głowę na lewe ramię. Broń opuszcza się na długość pasa, a ręce opuszcza się i trzyma jak w postawie zasadniczej (rys. 10 i 11).

4) Chwyt „na pas” z położenia broni „przez plecy”.

Przystępując do nauczania chwytu „na pas” z położenia „przez plecy” karabinkiem z kolbą drewnianą i składaną dowódca drużyny pokazuje i wyjaśnia, że wykonuje się go na 2 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą ręką chwytą się pas karabinka nieco poniżej lewego barku; kciuk od wewnątrz, dłoń zamknięta. Prawą ręką chwytą się karabinek z kolbą drewnianą za trzewik kolby od spodu, a karabinek z kolbą składaną - za

lufę;

« **tempo drugie** - prawą ręką unosi się karabinek do góry, a lewą przerzuca się pas broni przez głowę na prawe ramię. Następnie prawą ręką chwytą się pas na wysokości prawej górnej kieszeni, a lewą rękę szybko opuszcza się i trzyma jak w postawie zasadniczej (rys. 12 i 13).

Do najczęściej popełnianych **błędów** w czasie wykonywania tego chwytu należą:

- * przechyłanie tułowia podczas przerzucania pasa broni przez głowę;
- * zbyt niskie podnoszenie broni, wskutek czego żołnierz:
  - przekrzywia głowę;
  - zaczepia przerzucanym pasem broni o głowę;
  - zrzuca pasem nakrycie głowy;
- * niewłaściwe uchwycenie pasa podczas wykonywania drugiego tempa chwytu, co powoduje konieczność przesuwania prawej dłoni po pasie, aby umieścić ją na wysokości prawej górnej kieszeni.

Chwyty karabinem maszynowym, karabinem wyborowym i ręcznym granatnikiem przeciwpancernym

Nauczanie chwytów karabinem maszynowym, karabinem wyborowym i ręcznym granatnikiem przeciwpancernym prowadzi się podobnie, jak nauczanie chwytów karabinkiem. Podczas szkolenia dużą trudność sprawia żołnierzom koordynacja poszczególnych elementów chwytu ze względu na większe wymiary i masę broni.

Karabin maszynowy i wyborowy nosi się: a) „na pasie” w czasie: marszu pieszo, na posterunku podczas pełnienia służby wartowniczej, a także podczas parad i defilad; b) „przy nodze” w czasie: wykonywania zbiórek i na zbiórkach, podczas występowania z (wstępowania do) szyku z bronią „do nogi”.

Ręczny granatnik przeciwpancerny nosi się: a) „na pasie” w czasie: wykonywania zbiórek i na zbiórkach, podczas parad, defilad oraz w czasie występowania z (wstępowania do) szyku; b) „przez plecy” w czasie: marszu pieszo na duże odległości oraz podczas: jazdy jako desant na czołgu; pracy; udzielania pomocy, gaszenia pożaru itp.

I) Chwyt karabinem maszynowym i karabinem wyborowym „na pas” z położenia broni „do nogi”. Przed rozpoczęciem nauczania dowódca drużyny nakazuje zabezpieczyć broń (bagnet karabinu wyborowego powinien się znajdować w pochwie) oraz wyregulować długość pasa broni, dostosowując ją do budowy ciała żołnierza.

Chwyt karabinem maszynowym wykonuje się na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - prawą ręką podnosi się karabin i przenosi przed siebie, skręcając go w lewo w taki sposób, aby przednie strzemię znalazło się na wysokości podbródka. Karabin powinien znaleźć się przed środkiem ciała, w pozycji pionowej. Lewą ręką chwytą się karabin poniżej rączki suwadła;

« **tempo drugie** - prawą ręką chwytą się pas broni między kciukiem i palcem wskazującym, po czym przyciąga się go do siebie. Pas chwytą się w odległości około 2-3 szerokości dłoni od przedniego strzemięcia. Prawa dłoń powinna się znajdować na wysokości przedniego strzemięcia, a karabin - w pozycji pionowej;

« **tempo trzecie** - energicznie zarzuca się karabin maszynowy na prawe ramię. Lewą rękę opuszcza się jak w postawie zasadniczej. Prawą ręką trzyma się pas na wysokości górnego wszycia prawej górnej kieszeni, przyciskając karabin łokciem do tułowia (rys. 14).

W czasie wykonywania pierwszego tempa należy zwracać uwagę na sposób uchwycenia karabinu prawą ręką i energiczne podnoszenie go.

Karabin podczas jego skręcania powinien być już w położeniu pionowym. Nie należy go też za bardzo odsuwać od ciała, ponieważ utrudnia to trzymanie karabinu lewą ręką w czasie wykonywania następnego tempa.

Podczas wykonywania trzeciego tempa należy zwracać uwagę na energiczny i płynny sposób zarzucania broni z równoczesnym lekkim odciągnięciem pasa do przodu. Łagodzi to uderzenie karabinem o ciało.

Chwyt „na pas” z położenia „do nogi” karabinem wyborowym, wykonuje się również na 3 tempa - w sposób podobny, jak chwyt karabinem maszynowym.

2) Chwyt karabinem wyborowym i karabinem maszynowym „do nogi” z położenia broni „na pas”.

Chwyt karabinem wyborowym wykonuje się na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - trzymając prawą ręką za pas przesuwają się kolbę karabinu do przodu, lewą ręką chwytają karabin pod pasem (tuż pod celownikiem), lekko unosi się go w górę i odchyła do tyłu;

« **tempo drugie** - zrzucają się pas karabinu z prawego ramienia, przenoszą lewą ręką zza pleców przed

siebie z prawej strony i chwytą się go prawą ręką za nakładkę;

« **tempo trzecie** - lewą rękę energicznie opuszcza się, a prawą stawia karabin na ziemi w położeniu „do nogi” (rys. 15).

Podczas ćwiczenia pierwszego tempa należy zwracać uwagę szkolonych na płynne i energiczne wykonywanie chwytu i szybkie zatrzymanie broni w końcowej fazie tej czynności oraz na konieczność utrzymania tułowia, głowy i nóg nieruchomo w postawie zasadniczej.

W tempie drugim należy zwracać uwagę **na płynne przeniesienie broni zza pleców i energiczny chwyt** prawą ręką za nakładkę.

W końcowej zaś fazie chwytu, stawiając karabin przy nodze, należy zwracać uwagę na to, aby przód trzewika kolby znajdował się na linii czubków butów i przylegał do zewnętrznej części prawego buta.

Chwyt „do nogi” z położenia „na pas” karabinem maszynowym wykonuje się również na 3 tempa - w sposób podobny, jak chwyt karabinem wyborowym.

3) Chwyt ręcznym granatnikiem przeciwpancernym „przez plecy” z położenia broni „na pas” wykonuje się na 2 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą ręką chwytą się za pas nieco poniżej prawego barku, a prawą za kielich nasadki granatnika (palce złączone i zagięte na kołnierzu kielicha podchwytyją go od dołu);

« **tempo drugie** - prawą ręką podnosi się granatnik, a lewą zarzuca pas broni przez głowę na lewe ramię. Granatnik opuszcza się na całą długość pasa, po czym szybko opuszcza ręce i trzyma jak w postawie zasadniczej bez broni (rys. 16).

Ucząc wykonywania tego chwytu należy zwracać uwagę na płynne przerzucanie pasa przez głowę oraz podnoszenie ręki z pasem na taką wysokość, aby nie zrzucić ani nie zsuwać nakrycia głowy.

4) Chwyt ręcznym granatnikiem przeciwpancernym „na pas” z położenia broni „przez plecy” wykonuje się również na 2 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą ręką chwytą się pas nieco poniżej lewego barku, prawą zaś za kielich nasadki granatnika (palce złączone i zagięte na kołnierzu kielicha nasadki);

« **tempo drugie** - prawą ręką podnosi się granatnik, a lewą przerzuca się pas broni przez głowę na prawe ramię. Prawą ręką chwytą się pas na wysokości górnego wszyścia prawej górnej kieszeni, przyciskając granatnik lekko łokciem do biodra. Lewą rękę szybko opuszcza się i trzyma jak w postawie zasadniczej (rys. 17). Ćwicząc ten chwyt należy zwracać uwagę na:

- chwytanie pasa granatnika we właściwym miejscu, aby po przerzuceniu broni w położenie „na pas” prawa ręka - trzymająca pas - znalazła się na wysokości górnego wszyścia prawej górnej kieszeni;
- właściwe przerzucanie pasa przez głowę, tak aby pas nie zrzucił nakrycia głowy

Układanie i podnoszenie broni

Broń układa się przed przystąpieniem do niektórych ćwiczeń lub prac, które nie wymagają występowania z nią. Nauczanie układania i podnoszenia broni prowadzi się według zasad podobnych do stosowanych w czasie nauczania chwytów bronią.

Dowódca drużyny (instruktor) wyjaśnia, w jakich okolicznościach i na jaką komendę żołnierze układają broń. Podkreśla przy tym, że komendę „**Położ - BRON**” podaje się wówczas, gdy żołnierze mają karabinki i granatnik w położeniu na pas, a karabin maszynowy i wyborowy w położeniu „do nogi”.

Następnie pokazuje, sposób układania i podnoszenia poszczególnych rodzajów broni drużyny. Wykonujący pokaz powinien być zwrócony do szkolonych prawą stroną, a następnie - przodem.

Dowódca drużyny wyjaśnia również, że czynności wykonywane na komendy „**Położ - BRON**” i „**Za - BRON**” obejmują niektóre wcześniej opanowane umiejętności, takie jak:

chwyt na pas, ustawianie broni przy nodze, zdejmowanie jej z ramienia itp.

I) Układanie karabinka z kolbą drewnianą wykonuje się na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą robi się wy krok na długość kroku defiladowego (60-80 cm). Lewą ręką chwytą się pod pasem karabinek za szyjkę kolby i wysuwa ją kolbą do przodu, utrzymując prawą ręką pas broni na wysokości ramienia;

« **tempo drugie** - prawą ręką zdejmuje się pas z ramienia, pochyla się, po czym kładzie broń na ziemi magazynkiem w lewo, opierając trzewik kolby o czubek buta prawej nogi. Karabinek powinien być ułożony prostopadłe do linii frontu;

« **tempo trzecie** - wyprostowuje się sylwetkę, cofa się lewą nogę i przystawia ją do prawej, a następnie przyjmuje postawę zasadniczą (rys. 18). Na komendę „**SPOCZNIJ**” wyrównuje się pas, układając go na broni w stronę kolby

Podnoszenie karabinka z kolbą drewnianą wykonuje się również na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą robi się wykrok (podobnie jak podczas układania karabinka), pochyla się, chwytając karabinek lewą ręką za szyjkę kolby, a prawą ręką za pas w odległości 2-3 szerokości dłoni od przedniego strzemięcia;

« **tempo drugie** - wyprostowuje się, unosi karabinek pionowo przed siebie, lufą do góry, przyciąga prawą ręką pas do siebie;

« **tempo trzecie** - zarzuca się broń lewą ręką na prawe ramię w położenie „na pas”, cofając jednocześnie lewą nogę do prawej i przyjmuje się postawę zasadniczą.

2) Układanie karabinka z kolbą składaną wykonuje się na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą robi się wykrok tak, jak podczas układania karabinka z kolbą drewnianą. Prawą ręką przesuwają się wzdłuż pasa w dół i chwytają ją za lufę poniżej podstawy muszki. Równocześnie chwytają się drugą ręką za pas broni na wysokości ramienia;

« **tempo drugie** - karabinek wysuwa się lufą do przodu, lewą ręką zdejmują pas z ramienia, pochyla się i kładzie broń na ziemi - magazynkiem w lewo - opierając osłonę komory zamkowej o czubek buta prawej nogi;

« **tempo trzecie** - wyprostowuje się, cofa lewą nogę, przystawia się ją do prawej i przyjmuje postawę zasadniczą (rys. 19).

Na komendę „**SPOCZNIJ**” wyrównuje się pas, układając go na broni w stronę tylnej części komory zamkowej.

Podnoszenie karabinka z kolbą składaną wykonuje się również na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą robi się wykrok i pochyla się. Lewą ręką ujmują się nachwytem karabinek poniżej podstawy muszki, a prawą ręką podchwytują za pas w odległości 2-3 szerokości dłoni od tylnego strzemięcia;

« **tempo drugie** - wyprostowuje się, przekręca karabinek lufą do dołu, unosząc go pionowo przed środek ciała. Prawą ręką przyciągają się pas broni do siebie;

« **tempo trzecie** - zarzuca się karabinek lewą ręką na prawe ramię, w położenie „na pas”, cofając jednocześnie lewą nogę do prawej i przyjmuje się postawę zasadniczą.

3) Układanie karabinu wyborowego wykonuje się na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą robi się wykrok i wyciągają prawą rękę z bronią (na pół długości ramienia), pochylając ją lufą do przodu;

« **tempo drugie** - karabin kładzie się na ziemi, rękojeścią suwadła w dół (magazynkiem w lewo), opierając trzewik kolby o czubek buta prawej nogi;

« **tempo trzecie** - prostuje się, cofa lewą nogę do prawej i przyjmuje postawę zasadniczą (rys. 20). Na komendę „**SPOCZNIJ**” poprawia się ułożenie pasa broni na karabinie w kierunku kolby

Podnoszenie karabinu wyborowego wykonuje się również na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą robi się wykrok, pochyla się i prawą ręką chwytają się karabin za nakładkę — w tym samym miejscu, w którym chwytają się go podczas układania;

« **tempo drugie** - wyprostowuje się i unosi karabin, mając kolbę opartą o czubek prawego buta;

« **tempo trzecie** - lewą nogę cofa się i przystawia do prawej. Po czym przyjmuje się postawę zasadniczą z bronią w położeniu „do nogi”.

4) Układanie ręcznego granatnika przeciwpancernego wykonuje się na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą wykonuje się wykrok, zdejmują granatnik z ramienia - chwytając go lewą ręką przy przednim jarzmie nasadki i trzymając prawą ręką za pas;

« **tempo drugie** - nachyla się, kładzie broń na ziemi rękojeścią w prawo, opierając kołnierzem kielicha nasadki o czubek buta prawej nogi;

« **tempo trzode** - wyprostowując się, cofa lewą nogę i przystawia ją do prawej, stając w postawie zasadniczej (rys. 21). Pas granatnika wyrównuje się na komendę „**SPOCZNIJ**”, ściągając go w kierunku nasadki.

Podnoszenie ręcznego granatnika przeciwpancernego wykonuje się również na 3 tempa:

« **tempo pierwsze** - lewą nogą robi się wykrok i pochyla się. Lewą ręką chwyta się granatnik za drewniane nakładki pod przednim jarzmem, a prawą - za pas poniżej strzemięcia, przy rękojeści;

« **tempo drugie** - wyprostowuje się, unosi granatnik pionowo przed środek ciała, lufą do góry i przyciąga prawą ręką pas do siebie;

« **tempo trzecie** - zarzuca się broń lewą ręką na prawe ramię w położenie „na pas”, i cofając jednocześnie lewą nogę do prawej, przyjmuje się postawę zasadniczą (rys. 22).

W czasie ćwiczenia tego chwytu żołnierze popełniają najczęściej następujące **błędy**:

* wykonują zbyt krótki wykrok (mniejszy niż długość kroku defiladowego), co powoduje często zachwianie ciała i utratę równowagi podczas pochylania się do położenia lub podniesienia broni;

* wykonują zbyt długi wykrok, co utrudnia prawidłowe ułożenie granatnika w stosunku do czubka buta prawej nogi;

* nie chwytają pasa broni we właściwym miejscu podczas podnoszenia granatnika, co - po zarzuceniu go w położenie „na pas” - powoduje konieczność poprawiania ułożenia broni i przesuwania prawej ręki po pasie.

MUSZTRA ZESPOŁOWA

Musztra zespołowa przygotowuje pododdział do wystąpień służbowych oraz działania w szyku pieszym i z pojazdami.

Obejmuje ona wiele takich czynności, których wykonania żołnierz nauczył się wcześniej, np. przyjmowania postawy zasadniczej i swobodnej, wykonywania zwrotów, chwytów bronią, itd.

Wszystkie czynności żołnierze wykonywali dotychczas indywidualnie. Natomiast w musztrze zespołowej najważniejsze jest zgranie pododdziału w wykonywaniu poszczególnych czynności z zakresu musztry indywidualnej. Chodzi bowiem o to, aby czynności były wykonywane jednocześnie i jednakowo, z zachowaniem równania, krycia itp.

Do czynności wchodzących w zakres musztry zespołowej należą: wykonywanie zbiórek, odliczanie, odstępowanie i łączenie, przesunięcie szyku, zmiana ugrupowania rozwiniętego w marszowe i odwrotnie, odginanie i zaginanie skrzydeł, marsz i zatrzymywanie, oddawanie honorów pododdziałem w miejscu i w marszu, układanie broni oraz czynności związane z przyprowadzaniem i odprowadzaniem flagi państwowej i sztandaru.

Nauczanie poszczególnych zagadnień z musztry zespołowej powinno przebiegać nieco inaczej niż w musztrze indywidualnej. W związku z tym, że pokazanie pewnych czynności wykonywanych zespołowo np. odliczania, odstępowania, zachodzenia, zaginania skrzydeł itp. tylko przez instruktora oraz samo ich wyjaśnienie nie wystarczy

- by szkoleni mogli właściwie je poznać - zachodzi konieczność wykorzystania do pokazu kilku demonstratorów. Dlatego po zakończeniu części wstępnej zajęć dowódca plutonu nie podaje komend do rozejścia się na miejsca ćwiczenia, a rozpoczyna pierwsze zagadnienie z całym plutonem. Najpierw podaje temat i informuje, na jakie komendy oraz w jakich sytuacjach daną czynność się wykonuje. Potem przystępuje do pokazu, wykorzystując pomocnika i dowódców drużyn (wcześniej przygotowanych żołnierzy), którzy tworzą szyk (3-4 żołnierzy, a czasem - np. podczas nauczania występowania z kolumny - nawet więcej), sam **zaś** występuje w roli dowódcy drużyny i narratora.

Dopiero po zakończeniu pokazu dowódca rozprowadza drużyny na miejsca ćwiczeń i poleca rozpocząć praktyczne nauczanie. Po zakończeniu ćwiczenia pierwszego zagadnienia ponownie wykonuje zbiórkę plutonu i rozpoczyna naukę kolejnych zagadnień (jeśli jest to potrzebne w identyczny sposób).

Wykonywanie zbiórek

Po wyznaczeniu żołnierzom ich miejsca i sposobu ustawiania się w szyku drużyny jej dowódca uczy wykonywania zbiórek. Ustawivszy drużynę w szeregu przypomina, że aby szybko i sprawnie wykonać zbiórkę, żołnierze muszą zawsze zajmować miejsce, które zostało im poprzednio wyznaczone.

Po czym podaje komendę do ustawienia żołnierzy w szeregu: „**Pierwsza drużyna, w szeregu** -

ZBIÓRKA”, a następnie - po wyjaśnieniu komendy do rozejścia się - **„ROZEJŚĆ SIĘ”**. Następnie podaje komendę do wykonania zbiórki w dwuszeregu.

W czasie wykonywania zbiórki dowódca drużyny zwraca uwagę, aby każdy żołnierz:

- szybko zajął swoje miejsce w szyku;
- wyrównał w stosunku do żołnierzy zajmujących sąsiednie miejsca z prawej i lewej strony;
- stanął dokładnie za żołnierzem zajmującym miejsce z przodu;
- przyjął postawę zasadniczą (w czasie zbiórki w miejscu) lub dostosował się do marszu poprzednika.

Po ustawieniu się żołnierzy w szeregu dowódca drużyny podaje komendę **„SPOCZNIJ”**. Na tę komendę - podobnie, jak na komendę **„Równaj - W PRAWO”** - żołnierze, o ile nie uczynili tego wcześniej - wyrównują i kryją w szyku. Należy zwracać na to szczególną uwagę, gdyż żołnierze - zwłaszcza w początkowym okresie szkolenia - na zbiórce ustawiają się zbyt ciasno (w zbyt małych odstępach i odległościach), co powoduje konieczność przesuwania się ich w szeregach w lewo, a w rzędach - do tyłu.

Aby wyeliminować wszelkie niedociągnięcia w równaniu i kryciu, podaje się zatem wspomniane komendy: **„SPOCZNIJ”** lub **„Równaj - W PRAWO”**.

Równanie i krycie powinno być zawsze integralną częścią nauczania wykonywania zbiórki. Nauczenie bowiem sprawnego i dokładnego wyrównania szyku jest dość trudne. Szkolenie zatem tego zagadnienia można rozpoczynać od ustawienia żołnierzy w szeregu, wzdłuż wykreślonej linii, której powinni dotykać czubkami butów, przechodząc następnie do nauczania tej czynności bez tej „pomocniczej” linii

W czasie równania należy zwracać uwagę, przede wszystkim na:

- nieskręcanie tułowia w stronę, w którą zwrócona jest głowa;
- nieprzesuwanie się żołnierzy w kierunku równania;
- nieprzesuwanie się do przodu (tyłu) zbyt długimi i wyraźnymi ruchami stóp;
- jednakowy zwrot głowy na wprost po komendzie **„BACZNOŚĆ”**, podanej po zakończeniu równania.

Odliczanie

Chociaż odliczanie wydaje się czynnością stosunkowo łatwą, w praktyce często występują znaczne różnice w sposobie jego wykonywania.

Praktyczne nauczanie odliczania można podzielić na 3 etapy:

- odliczanie indywidualne;
- odliczanie w wolniejszym tempie;
- odliczanie w tempie właściwym.

W pierwszym etapie instruktor demonstruje 3 tempa, które można wyodrębnić podczas odliczania. Po czym nakazuje ćwiczyć je praktycznie, najpierw bez odliczania. Wydaje komendy np.: **„Wykonywanie czynności po hasła - ODLICZ”, „RAZ”, „DWA”, „TRZY”**.

Szkoleni, nie odliczając, wykonują z postawy zasadniczej:

- na **„RAZ”** - zwrot głowy w lewo;
- na **„DWA”** - powrót głowy do postawy zasadniczej;
- na **„TRZY”** - przyjmują postawę swobodną.

Dowódca (instruktor) podając tempa, jednocześnie kontroluje ćwiczących, przechodząc kolejno przed nimi. Po opanowaniu czynności przez szkolonych, poleca wypowiadać, w trakcie wykonywania pierwszego tempa (równocześnie ze zwrotem głowy w lewo), liczbę **„RAZ”**. Obserwuje działanie szkolonych, wskazuje błędy oraz udziela wskazówek do ich usunięcia.

W następnej kolejności informuje, że - zgodnie z regulaminem - na hasło **„ODLICZ”** wszyscy żołnierze (z wyjątkiem prawoskrzydłowego) zwracają głowy w prawo. Po czym poleca ćwiczyć w następujący sposób:

- na hasło **„ODLICZ”** - wykonać zwrot głowy w prawo;
- odczekać chwilę (około 1-2 sekund), po czym jak poprzednio odliczać na tempa, wypowiadając w pierwszym tempie, tym razem dowolną liczbę (z wyjątkiem liczby „RAZ”) np.: **„DWA”,** lub **„TRZYNAŚCIE”,** lub **„DWADZIEŚCIA JEDEN”** itp.

W drugim etapie dowódca (instruktor) wykonuje zbiórkę szkolonych w szeregu i ćwiczy odliczanie początkowo w wolnym tempie. Tempo odliczania może być określane np. momentem przejścia

instruktora przed szykiem (kolejni szkoleni odliczają w momencie przejścia instruktora przed ich frontem). Instruktor przechodząc obserwuje szkolonych. Chcąc zwiększyć tempo odliczania, przyspiesza marsz, wkraczając w ten sposób w trzeci etap: odliczanie we właściwym tempie.

Aby wszyscy żołnierze mogli znaleźć się na prawym skrzydle oraz nie wymieniali wciąż tej samej liczby, celowym jest nakazać, by po każdym odliczeniu prawoskrzydłowy żołnierz przebiegł na lewe skrzydło.

Podczas nauki odliczania nie można podawać jedynie komendy „**Kolejno - ODLICZ**”. Należy zmieniać zapowiedzi, np.: „**Do dwóch - ...**”, „**Do pięciu - ...**” itp. Należy również omówić i przećwiczyć sposób postępowania na komendę **funkcjami - OZNAJMIJ**”.

Ostatnim elementem tego zagadnienia jest omówienie i praktyczne ćwiczenie postępowania żołnierzy znajdujących się w drugim szeregu. Żołnierze ci w trakcie odliczania stoją cały czas w postawie zasadniczej (nie wykonują ruchów głową), tylko zwracają uwagę na liczbę podaną przez ich poprzedników i wraz z nimi przyjmują postawę swobodną.

Podczas nauczania odliczania należy głównie zwracać uwagę, aby:

- odliczanie rozpoczynane było w postawie zasadniczej;
- szkoleni przyjmowali postawę swobodną dopiero wtedy, kiedy wyprostują głowę - po odliczeniu.

Należy przy tym unikać ruchu całym ciałem;

- wymawiano „**RAZ**”, a nie „**JEDEN**”;
- żołnierze drugiego szeregu przyjmowali postawę swobodną jednocześnie ze swoimi poprzednikami, nie wykonując przy tym ruchów głową.

Odstępowanie i łączenie

Przystępując do nauczania **odstępowania** dowódca (instruktor) - po ustawieniu drużyny w szeregu - wyjaśnia, że odstępowanie polega na zwiększeniu odstępów między żołnierzami w szyku, po to, aby ułatwić przegląd żołnierzy lub zapewnić im większą swobodę w czasie ćwiczeń.

Następnie wyjaśnia dokładnie wszystkie kolejne czynności, które wykonują żołnierze po komendzie „**Od prawoskrzydłowego, pięć kroków - Odstap**”. Zwraca uwagę, że poszczególne czynności wykonuje się w postawie zasadniczej, a dopiero po wykonaniu tej komendy żołnierze samorzutnie przyjmują postawę swobodną. Przed podaniem komendy do wykonania odstępowania, dowódca drużyny podaje komendę „**BACZNOŚĆ**”. Żołnierze przyjmują postawę zasadniczą, po czym na hasło komendy „**ODSTAP**”, robią w lewo (w prawo) zwrot - cały czas w postawie zasadniczej. Następnie maszerują w nakazanym kierunku. Po zatrzymaniu, wykonują w prawo (w lewo) zwrot również w postawie zasadniczej, po czym przyjmują postawę swobodną, dostosowując się do żołnierza skrzydłowego, który przyjął ją natychmiast po hasle „**ODSTAP**”.

Dla szybszego i efektywniejszego opanowania odstępowania dobrze jest rozpocząć je na 3 tempa:

- « **tempo pierwsze** - wykonanie zwrotu w lewo (w prawo);
- « **tempo drugie** - jednoczesne rozpoczęcie i kontynuowanie marszu (biegu) w nakazanym kierunku oraz zatrzymanie się poszczególnych żołnierzy w odpowiednich miejscach;
- « **tempo trzecie** - wykonanie - równocześnie przez wszystkich - zwrotu w prawo (w lewo) i przyjęcie postawy swobodnej.

Następnie należy przystąpić do **ćwiczenia bez temp**.

Łączenie jest czynnością odwrotną niż odstępowanie. Wykonuje się je dla przyjęcia normalnych odstępów w szyku na komendę, np. „**Do prawoskrzydłowego - Łącz**”.

Podobnie jak podczas odstępowania, wskazanym jest przećwiczenie również tej czynności na tempa.

Do najczęściej popełnianych przez ćwiczących **błędów** - w czasie wykonywania odstępowania i łączenia - należą:

- * niejednoczesny zwrot po podaniu hasła komendy do odstępowania lub łączenia;
- * wykonywanie zwrotu przez skrzydłowych albo środkowego;
- * skręcanie głowy i tułowia (zamiast tylko głowy) podczas odstępowania;
- * nieprzyjmowanie postawy zasadniczej po odstąpieniu (po dojściu do poprzednika podczas łączenia), a przed wykonaniem zwrotu do frontu drużyny;
- * nieprzyjmowanie postawy swobodnej po zakończeniu odstępowania lub łączenia - po zwrocie do frontu drużyny.

Zmiana frontu ugrupowania rozwiniętego

Nauczanie wykonywania zmiany frontu ugrupowania rozwiniętego rozpoczyna się w drużynie. Po opanowaniu tego zagadnienia na tym szczeblu ćwiczy się w plutonie, a następnie w kompanii. Zależnie od szczebla pododdziału, komenda do zmiany frontu ugrupowania będzie brzmieć: „**Drużyna** (pluton, kompania), w **prawo** (w lewo) **zachodź - MARSZ**”.

Dowódca - po ustawieniu drużyny w szeregu - przypomina, co to jest front szyku. Po czym wyjaśnia, że można go zmienić przez zachodzenie.

Nauczanie zachodzenia jest trudne ze względu na utrzymanie przez zachodzących jednakowego tempa marszu, mimo że długość kroku każdego z nich jest różna. Żołnierz skrzydłowy skrzydła nieruchomego maszeruje w miejscu, a przeciwnego - krokiem zwykłym.

Szkolący przypomina, że zachodzenie odbywa się krokiem zwykłym - również pierwsze 3 kroki.

Rozwiewa tym samym wątpliwości ćwiczących, spowodowane tym, iż po hasło „**MARSZ**”, należy pierwsze 3 kroki maszerować krokiem defiladowym. W tym wypadku byłoby to wręcz niemożliwe do wykonania. Jak bowiem miałby maszerować krokiem defiladowym - tak aby utrzymać wyrównany szyk - ci pierwsi żołnierze, od skrzydłowego maszerującego w miejscu począwszy, poprzez kolejnych (stopniowo wydłużających krok), aż do ostatniego, który maszeruje pełnym krokiem? Tak naprawdę, tylko ten ostatni byłby w stanie wykonać pierwsze 3 kroki - krokiem defiladowym. Tak więc zmiana frontu ugrupowania rozwiniętego przez zachodzenie odbywa się od początku krokiem zwykłym.

Na zapowiedź komendy do zatrzymania się, żołnierze nadal maszerują krokiem zwykłym; po czym na hasło „**STÓJ**”, zatrzymują się.

Po zakończeniu wyjaśnień przystępuje się do ćwiczeń w zachodzeniu. Początkowo ćwiczący maszerują na sygnał dowódcy (np. raz, dwa, trzy, cztery lub lewa, lewa itp.) w tempie wolniejszym, a następnie w tempie normalnym. W każdym wypadku należy zwracać uwagę na utrzymywanie tempa marszu i równania (rys. 23).

Do najczęściej popełnianych przez ćwiczących **błędów** należą:

- * za szybkie tempo marszu żołnierza nieruchomego skrzydła;
- * brak równania podczas zachodzenia (łamanie szyku);
- * zagęszczenie szyku w kierunku nieruchomego skrzydła lub odchodzenie od niego;
- * deformowanie postawy na skutek odchylenia łokci dla utrzymania odpowiednich odległości z sąsiadami;
- * zwracanie głowy w stronę nieruchomego skrzydła lub opuszczanie jej w dół; * brak właściwego wymachu rąk. Po opanowaniu przez żołnierzy zachodzenia w szeregu należy przećwiczyć zachodzenie w dwuszeregu.

Zmiana ugrupowania w miejscu

Dowódca - po ustawieniu żołnierzy w szeregu

- wyjaśnia, że zmiana ugrupowania może się odbywać w miejscu i w marszu. Czynności żołnierzy związane ze zmianą ugrupowania w miejscu polegają na wykonaniu zwrotu w prawo w miejscu - przez żołnierzy, na których podczas odliczania wypadła liczba jeden lub wykonaniu zwrotu z wykrokiem w skos - przez żołnierzy, na których wypadła liczba dwa.

Następnie organizuje pokaz wykonany przez dwóch wcześniej poinstruowanych żołnierzy. Pokaz należy wykonać najpierw w całości, a następnie na tempa i krótko omówić poszczególne czynności. Szkoleni powinni obserwować te czynności z przodu i z boku. Po zakończeniu pokazu dowódca ćwiczy zmianę ugrupowania na tempa, a następnie bez temp.

Przejście z szeregu w kolumnę dwójkową można ćwiczyć na 2 tempa. Po podaniu komend: „**BACZNOŚĆ**”, „**W dwójki, w prawo zwrot, na tempa - ĆWICZ**”, „**Tempo - RAZ**”, „**Tempo - DWA**” ...

Na tempo pierwsze - żołnierze, na których podczas odliczania wypadła liczba **jeden**, robią energiczny zwrot w kierunku prawej ręki na obcasie buta prawej nogi i na czubku lewego buta. Czubek i obcas należy obracać tak, aby po zakończeniu zwrotu zmienić front tułowia o 90° Żołnierze oznaczeni liczbą **dwa** wykonują w podobny sposób część zwrotu w prawo, po czym lewą nogą robią energiczny wykrok w lewo w skos.

Na tempo drugie żołnierze oznaczeni liczbą **jeden** dostawiają lewą nogę do prawej, a oznaczeni liczbą **dwa** równocześnie z jedynkami - prawą do lewej. Powrót z kolumny dwójkowej do szeregu - opisany dokładnie w regulaminie – wykonuje się podobnie, lecz Jedynek przejmują rolę dwójek i

odwrotnie.

Na zakończenie należy pokazać i omówić sposób postępowania żołnierza znajdującego się na lewym skrzydle szeregu, jeżeli wypadła na niego liczba jeden. Na komendę „**W dwójki, w prawo - ZWROT**” nie postępuje tak, jak pozostali żołnierze oznaczeni tą liczbą, lecz wykonuje część zwrotu w prawo, po czym robi energiczny wy-krok w lewo, tak aby znaleźć się na lewym skrzydle kolumny w odległości 1,2 m za poprzedzającym go żołnierzem. Również na komendę „**W szereg w lewo - FRONT**” wykonuje część zwrotu w lewo, po czym robi energiczny wykrok w prawo (tak, aby znaleźć się obok żołnierza oznaczonego liczbą dwa - bez wykonywania dodatkowych ruchów).

W wypadku wykonywania czynności do przejścia z dwuszeregu w kolumnę czwórkową i odwrotnie, opisane czynności wykonuje tylko żołnierz (oznaczony liczbą jeden) stojący w pierwszym szeregu.

Podczas wykonywania czynności związanych ze zmianą ugrupowania należy zwrócić uwagę na **błędy** najczęściej popełniane przez ćwiczących:

- * nieprzestrzeganie równania i krycia;
- * niejednoczesne dostawianie nogi w końcowej fazie zmiany ugrupowania;
- * wykonywanie zbyt długiego wykroku, co powoduje zachwianie i utratę równowagi oraz opóźnia sformowanie nowego ugrupowania;
- * niewykonywanie części zwrotu na obcasie buta, powodujące niejednokrotnie zmianę kierunku wykroku i zderzenie się z sąsiednim żołnierzem.

Podczas ćwiczenia tych czynności żołnierz z bronią postępuje podobnie jak bez broni, a broń trzymaną przy nodze unosi w czasie zwrotu (wykroku).

Zaginanie skrzydeł

Zaginania skrzydeł należy uczyć dopiero na szczeblu plutonu. Dowódca, ustawivszy pluton w dwuszeregu, wyjaśnia żołnierzom, że zagięcie skrzydeł ugrupowania rozwiniętego (szeregu, dwuszeregu) wykonuje się najczęściej po to, aby umożliwić żołnierzom dokładniejsze obejrzenie pokazu, postawienie zadań, przeprowadzenie przeglądu itp. Zaginać można jedno lub obydwa skrzydła szyku. W komendzie podaje się, która drużyna lub od których żołnierzy należy zagiąć skrzydło.

Po zakończeniu wyjaśnień dowódca podaje komendę do rozejścia się, a następnie do wykonania zbiórki w szeregu. Po wykonaniu zbiórki sprawdza, czy funkcyjni i poszczególni żołnierze zajęli swoje miejsca w szyku. Po czym podaje komendę do zagięcia prawego skrzydła plutonu, np. „**Pierwsza drużyna zagiąć skrzydło - MARSZ**”. Pierwsza drużyna zagina skrzydło do przodu, postępując tak, jak podczas zmiany frontu przez zachodzenie. Następnie zatrzymuje się po osiągnięciu kąta 90° w stosunku do frontu pozostałej części pododdziału.

W czasie zaginania skrzydła dowódca zwraca uwagę na równanie i utrzymywanie przez żołnierzy właściwej sylwetki.

Po omówieniu błędów wyjaśnia czynności wykonywane po komendzie do odgięcia skrzydła. Następnie podaje komendę „**Pierwsza drużyna w tył - ZWROT**”, „**Odgiąć skrzydło - MARSZ**”. Wykonanie tych czynności nie powinno już sprawiać żołnierzom kłopotu.

Po przećwiczeniu zaginania skrzydeł kolejno przez pierwszą i trzecią drużynę, a następnie przez obydwie drużyny jednocześnie oraz od wskazanego żołnierza (wskazanych żołnierzy), przystępuje do wykonywania tych czynności - w dwuszeregu.

Należy pamiętać, że zaginanie skrzydeł odbywa się krokiem zwykłym (również pierwsze 3 kroki), podobnie jak podczas zmiany frontu ugrupowania rozwiniętego przez zachodzenie. Zastrzeżenie to jest konieczne, ponieważ prawo-skrzydłowi (lewoskrzydłowi) żołnierze zaginanego lewego (prawego) skrzydła zachodzą w miejscu, następni zaś - maszerujący po okręgu - stopniowo wydłużają krok tak, że dopiero ostatni z nich maszeruje pełnym krokiem zwykłym.

Błędy popełniane przez ćwiczących są podobne do tych, które występowały w czasie wykonywania zmiany frontu ugrupowania rozwiniętego.

Oddawanie honorów pododdziałem w ugrupowaniu rozwiniętym i marszowym.

Oddawanie honorów jest oznaką żołnierskiego szacunku dla tradycji, symboli (barw i znaków) narodowych i wojskowych oraz przełożonych i starszych. **Dotyczy** to również oddawania honorów pododdziałem.

Nauczanie tego zagadnienia należy rozpocząć od wyjaśnienia, komu i w jakich okolicznościach się je

oddaje. Można - przed ewentualnym wyjaśnieniem - zapytać o to żołnierzy. Będzie to praktyczny sprawdzian znajomości zapisów regulaminu ogólnego.

1) Oddawanie honorów w ugrupowaniu rozwiniętym stosuje się przede wszystkim wówczas, gdy przełożony przybywa na zajęcia lub w czasie uroczystości wojskowej bądź parady. Oddawanie honorów kończy się zazwyczaj złożeniem meldunku przełożonemu, jego przejściem przed frontem ugrupowania i przywitaniem się z pododdziałem.

Dowódca, przystępując do nauczania tego zagadnienia, ustawia pododdział w dwuszeręgu. Po czym wyjaśnia, na jaką komendę wykonuje się czynności związane z oddaniem honorów pododdziałem. Ponieważ czynności te są dla każdego żołnierza identyczne - wzorowy pokaz może zademonstrować osobiście. Wydaje sobie zatem komendy: „**BACZNOŚĆ**”, „**Na prawo - PATRZ**” i wzorowo je wykonuje. Następnie pokazuje wykonanie komendy „**Na lewo - PATRZ**”. Może również, jeśli uzna za konieczne, wykonać pokaz - stojąc bokiem do pododdziału. Po omówieniu kolejnych czynności, jakie wykonuje się na poszczególne komendy, dowódca przystępuje do praktycznego ćwiczenia tego zagadnienia.

Organizując te zajęcia, należy uwzględnić w nich musztrę indywidualną. Wykrywanie bowiem i eliminowanie błędów popełnianych przez żołnierzy w czasie ćwiczeń całego pododdziału jest trudne.

Rozpoczynając zatem nauczanie oddawania honorów przez pododdział w miejscu, należy najpierw sprawdzić, czy wszyscy żołnierze mają jednakowo ustawione głowy, nie przechylają ich w bok, nie opuszczają nadmiernie brody lub nie odchylają głowy do tyłu. Istotną sprawą jest też właściwe - równoległe do frontu szyku - ustawienie tułowia. Często zdarza się, że jeden z żołnierzy odchyli lewe ramię do tyłu, a pozostali

- równając do niego - przesuwają się do tyłu. Na te właśnie elementy należy zwracać szczególną uwagę. Następnie wyjaśnia, że po hasle komendy

- „**PATRZ**” żołnierze zwracają głowy w kierunku przełożonego, któremu dowódca prowadzący zajęcia (dowódca uroczystości, parady) składa meldunek lub w kierunku sztandaru - w określonych regulaminem wypadkach. Aby to przećwiczyć, dowódca wyznacza jednego z żołnierzy, który będzie występował w roli „przełożonego”, lub osobiście odgrywa tę rolę. W tym drugim wypadku przemieszcza się kolejno w różne miejsca w kierunku prawego (lewego) skrzydła, bądź przed środek pododdziału.

Początkowo dowódca powinien podawać komendę - do wykonania tych czynności - w 2 etapach i po każdym z nich - omawiać i eliminować błędy ćwiczących. Np. po komendzie „**BACZNOŚĆ**” podaje: „**Szeregowy Kowalski - podnieść wyżej głowę**”; „**Szeregowy Kalinowski - wyprostować palce prawej dłoni**”; „**Starszy szeregowy Nowak - skierować głowę na wprost**”, itp. Po czym podaje komendę „**Na prawo - PATRZ**”. Po niej również zwraca uwagę na błędy ćwiczących, w sposób podobny, jak poprzednio.

2) Oddawanie honorów w ugrupowaniu marszowym jest czynnością trudniejszą do wytrenowania, a zatem - również nauczanie. Jej wymaga dużego zaangażowania **równocześnie** wszystkich dowódców wchodzących w skład danego pododdziału, od dowódców drużyn począwszy, a na (w wypadku kompanii) dowódcy kompanii skończywszy.

Po omówieniu, pokazie i podaniu okoliczności oddawania honorów pododdziałem **w marszu**, dowódca przystępuje do zajęć.

Do pokazu wykorzystuje 4 najlepiej wyszkolonych i poinstruowanych wcześniej żołnierzy, demonstrując przy ich pomocy czynności po komendach „**BACZNOŚĆ**”, „**Na prawo - PATRZ**”. Dobrze byłoby poprzedzić ten pokaz osobistym przejściem dowódcy przed pododdziałem z wykonaniem wszystkich czynności nakazanych w komendzie.

Podobnie jak w miejscu, nauczanie tego zagadnienia można podzielić na 2 etapy. Pierwszym będą więc czynności wykonywane po komendzie „**BACZNOŚĆ**”. Spośród nich do najważniejszych - po kroku defiladowym - należą: równanie, krycie i utrzymywanie właściwego tempa marszu. Drugim - zwrot głowy, po hasle komendy „**PATRZ**”.

Dowódca powinien zatem zwracać szczególną uwagę na jednolity zwrot i ustawienie głów żołnierzy w każdej czwórce. Najlepiej jeśli w czasie szkolenia maszeruje obok jednej z czwórek i nakazuje, np. żołnierzowi, który nie równa, cofnąć się lub wysunąć bardziej do przodu. To samo powinni czynić pozostali dowódcy. Jeden spośród nich może - o ile warunki na to pozwalają - stać np. na trybunie (podwyższeniu) i zwracać uwagę na Jednolitość zwracania głów. Inny zaś, ustawivszy się przodem do maszerującego pododdziału - zwraca uwagę na krycie w rzędach.

W razie występowania zbyt wielu błędów podczas ćwiczenia oddawania honorów całym pododdziałem, należy natychmiast powrócić do nauczania tego zagadnienia - w czwórkach, a w szczególnych wypadkach - nawet do indywidualnego uczenia żołnierzy najslabiej wyszkolonych.

Podczas doskonalenia marszu krokiem defiladowym należy sprawdzić, czy żołnierze nie maszerują „skośnie”. Można do tego wykorzystać linie wymalowane na placu musztry. Przyczyną skośnego maszerowania jest nie tylko brak umiejętności równania, lecz również nadmierne odchylenie lewego ramienia do tyłu przez prawoskrzydłowego żołnierza w danej czwórce.

Należy pamiętać, że jednym z najtrudniejszych do wytrenowania elementów kroku defiladowego jest Jednoczesne stawianie stóp. Wiąże się to z podnoszeniem nóg na różną wysokość przez poszczególnych żołnierzy. Zgranie wszystkich elementów związanych ze wzorowym wykonaniem komendy do oddania honoru pododdziałem w marszu wymaga dużego wysiłku ze strony szkolonych i szkolących ich dowódców. Najlepiej jest ćwiczyć krok defiladowy - zwłaszcza w początkowej fazie - na krótkich odcinkach, lecz zawsze wymagać podnoszenia nóg na jednakową wysokość (na całym odcinku przemarszu). Dużym błędem w szkoleniu jest nakazywanie żołnierzom maszerowania krokiem defiladowym na odcinku np. 100 m i niereagowanie na fakt, że żołnierze nie podnoszą nogi na regulaminową wysokość na całym odcinku marszu.

Ucząc marszu krokiem defiladowym cały pododdział, dowódca musi początkowo sprawdzać wykonywanie poszczególnych jego elementów niejako *na rąfy*. Najpierw może sprawdzać np. wyprostowanie sylwetki i wymach rąk, następnie podnoszenie nóg na jednakową wysokość, równanie i krycie itp.

W czasie nauczania wymachu ręki na jednakową odległość do tyłu pomocne mogą być sznur lub taśma (np. taśma minerska) - rozciągnięte na wysokości około 1 m obok maszerujących w rzędzie żołnierzy. Podczas kilku przemarszów sprawdzamy jedynie umiejętność równania, a przy następnych - tylko wysokość podnoszenia nóg w każdej czwórce, zwracając przy tym uwagę na wyprostowanie nóg w kolanach i obciążanie stóp równoległe do podłoża.

Sprawdzając, czy żołnierze stawiają jednocześnie stopy, dowódca **musi** dostrzec tych, którzy opóźniają lub przyspieszają tę czynność i prze-ćwiczyć z nimi jeszcze raz indywidualnie te czynności.

Przygotowanie żołnierzy do przysięgi wojskowej

Na przygotowanie pododdziału do przysięgi wojskowej należy przeznaczać stosunkowo dużą ilość czasu. Liczba godzin na to przygotowanie w programie szkolenia nie jest wystarczająca. Dlatego dowódcy prowadzą dodatkowe treningi, często kosztem czasu wolnego. Zarówno dowódcom jak i żołnierzom ćwiczącym zależy na tym, aby godnie zaprezentować się w czasie tej podniosłej uroczystości. Należy jednak pamiętać o tym, że przeznaczenie zbyt dużej liczby godzin na treningi lub prowadzenie długotrwałych zajęć z musztry w ostatnich dniach przed przysięgą może przynieść odwrotny skutek; głównie z powodu nadmiernego przemęczenia żołnierzy, co prowadzić może do obniżania się wśród nich zaangażowania na treningach.

Celem treningów przygotowujących do przysięgi nie może być tylko nauczanie maszerowania krokiem defiladowym. Należy je rozpocząć od zapoznania z istotą musztry oraz z ogólnymi obowiązującymi w niej zasadami. Następnie powinno się uczyć (doskonalić) przyjmowania postawy zasadniczej i swobodnej, wykonywania zwrotów, marszu krokiem defiladowym i zwykłym. Dopiero pod koniec przygotowania można dołączyć chwyt bronią oraz czynności wykonywane na komendy: „**Do - PRZYSIĘGI**” i „**Po - PRZYSIĘDZE**”.

Odpowiednio zorganizowany system prowadzenia treningów może sprawić, że nawet w ciągu miesiąca przygotowuje się żołnierzy do aktu złożenia przysięgi wojskowej. Aby to uczynić **należy**:

- * określić cel, **wyodrębnić etapy** przygotowania oraz opracować szczegółowy **plan** treningów;
- * równomiernie rozłożyć treningi na cały okres przygotowań;
- * każde zajęcia poprzedzać szczegółowym instruktażem prowadzonym z dowódcami drużyn (instruktorami);
- * czas trwania treningu ograniczyć do jednej godziny szkoleniowej (45 minut);
- * drobiazgowo wychwytywać - od pierwszego treningu począwszy, a na ostatnim skończywszy - najdrobniejsze nawet błędy, nie pozwalając na utrwalanie niewłaściwych nawyków.

Jednym z warunków dobrego przygotowania żołnierzy do złożenia przysięgi jest opracowanie planu zajęć, w którym szczegółowo określa się poszczególne zagadnienia. A oto proponowany cykl szkolenia - pokazujący tylko część główną (zasadniczą) każdej jednostki lekcyjnej (na część wstępną i część

końcową należy przeznaczyć łącznie każdorazowo nie więcej niż 5 minut) - przygotowujący żołnierzy do przysięgi, a składający się z 20 zajęć - treningów

Trening 1:

1) Zapoznanie z istotą, znaczeniem i ogólnymi zasadami musztry:

- rodzaje musztry;
- ugrupowania i szyki;
- czynności w szyku;

- rozkazy i komendy w musztrze. Po omówieniu pojęć należy ustawić pluton w szykach ugrupowania rozwiniętego, a następnie marszowego i omówić, na czym dany szyk polega; elementy szyku najlepiej omówić na przykładzie kolumny czwórkowej.

Szczególne uwagi należy zwrócić na równanie i krycie; do pokazu wykorzystać pomocnika (pomocników) dowódcy plutonu i dowódców drużyn, ustawiając ich w szeregu i w rzędzie;

2) Nauka postawy zasadniczej: - wyjaśnienie, podanie komend i sytuacji, w których się ją przyjmuje;

- wzorowy pokaz, pokaz z omówieniem;
- ćwiczenia praktyczne: ustawienie stóp i wyprostowanie nóg, wyprostowanie tułowia, ułożenie rąk, położenie głowy, postawa zasadnicza.

W czasie demonstrowania i omawiania tej czynności dowódca musi utrzymywać wzorową postawę zasadniczą. Nie może skręcać tułowia ani pochylać głowy w kierunku omawianej części ciała. Tego samego musi wymagać od swych podwładnych przez cały czas trwania treningu postawy zasadniczej.

Do praktycznego ćwiczenia należy ustawić żołnierzy w szeregu, w odstępach kroku. Ćwicząc kolejne elementy, zawsze pamiętać o doskonaleniu poprzednich;

3) Nauka postawy swobodnej: - wyjaśnienie, podanie komend, na które się ją przyjmuje;

- wzorowy pokaz, pokaz z omówieniem;
- ćwiczenie praktyczne.

Ćwicząc przyjmowanie postawy swobodnej, doskonalić postawę zasadniczą;

Trening 2:

1) Doskonalenie postawy zasadniczej i swobodnej;

2) Nauka zwrotów: — wyjaśnienie, podanie komend;

- pokaz, pokaz z omówieniem;
- ćwiczenie zwrotu w prawo na tempa i bez temp;
- ćwiczenie zwrotu w lewo na tempa i bez temp;
- ćwiczenie praktyczne zwrotów w prawo i w lewo;
- pokaz, pokaz z omówieniem zwrotu w tył oraz ćwiczenie go na tempa i bez temp;
- ćwiczenie wszystkich zwrotów;

3) Nauka kroku defiladowego:

- wyjaśnienie, podanie komend;
- wzorowy pokaz, pokaz z omówieniem;
- kształtowanie sylwetki;
- podnoszenie nóg w miejscu i utrzymanie ich na wysokości 10 cm;
- wymach rąk na tempa w miejscu;
- krok defiladowy bez wymachu rąk na tempa.

Wykonując wzorowy pokaz, a następnie szkoląc żołnierzy, należy dążyć, aby marsz był swobodny i płynny. Wielu żołnierzy ma problemy z uniesieniem nogi bez jednoczesnego odchylenia tułowia - w takiej sytuacji bezwzględnie wymagać najpierw utrzymania właściwej sylwetki, a dopiero później maksymalnego uniesienia nogi wyprostowanej w kolanie.

Ucząc podnoszenia nóg oraz marszu bez wymachu rąk, nakazać uchwycenie bioder dłońmi w taki sposób, aby można było wyczuć, że porusza się noga, a biodra pozostają w bezruchu. Często stosowana metoda trzymania rąk z tyłu za pasem najczęściej wyrabia negatywne nawyki: wysuwanie brzucha i odchylenie tułowia.

Nauczając kroku defiladowego należy szczególną uwagę zwracać na to, aby nie skracano jego długości, nie unoszono pięty nogi zakroczonej w chwili maksymalnego uniesienia nogi wykroczonej oraz nie odchyłano tułowia w momencie jej stawiania;

Trening 3:

- 1) Doskonalenie zwrotów w miejscu;
- 2) Zapoznanie z obowiązkami żołnierza w szyku: Omówić i przećwiczyć wybrane elementy; w tym: wykonywanie zbiórek, odliczanie, zachowanie się żołnierza w czasie przechodzenia przełożonego przed szykiem, zmianę ugrupowania;
- 3) Nauka kroku defiladowego:
  - kształtowanie sylwetki;
  - unoszenie nóg w miejscu i utrzymanie na wysokości 10 cm;
  - krok defiladowy bez wymachu rąk na tempa;
  - wymach rąk w miejscu na tempa;
  - krok defiladowy bez wymachu rąk. Szczególną uwagę zwracać na płynność ruchów; wówczas tempo marszu może być wolniejsze. Indywidualne ćwiczenie marszu krokiem defiladowym prowadzić na kratownicy; odległość między żołnierzami około 10 kroków;

Trening 4:

- 1) Doskonalenie zachowania się żołnierza w szyku;
- 2) Nauka kroku defiladowego:
  - kształtowanie sylwetki;
  - podnoszenie nóg w miejscu i utrzymanie na wysokości 10 cm; - krok defiladowy bez wymachu rąk na tempa;
  - krok defiladowy bez wymachu rąk;
  - wymach rąk w miejscu na tempa i bez temp;
  - krok defiladowy.Szczególną uwagę należy zwracać na tempo marszu. Na wolniejsze zezwalać wyłącznie żołnierzom, którzy nie opanowali Jeszcze dobrze elementów marszu.
Żołnierzy, którzy mają problemy ze skoordynowaniem wymachu rąk z ruchem nóg, ćwiczyć indywidualnie;

Trening 5:

- 1) Doskonalenie kroku defiladowego:
  - podnoszenie nóg w miejscu i utrzymanie ich na wysokości 10 cm;
  - wymach rąk w miejscu;
  - krok defiladowy bez wymachu rąk na tempa;
  - krok defiladowy bez wymachu rąk;
  - krok defiladowy;
- 2) Nauka marszu krokiem zwykłym: Ucząc marszu krokiem zwykłym, zwrócić uwagę na różnice występujące między marszem wykonywanym podczas uroczystości, a marszem w wystąpieniach pozostałych. Podczas uroczystości, maszerując krokiem zwykłym, należy wymachiwać rękoma Jak podczas marszu krokiem defiladowym. Aby to osiągnąć, trzeba wymagać, żeby żołnierze - oprócz wyprostowania tułowia - wysuwali również pierś do przodu.

Trening 6:

- 1) Krok defiladowy dwójkami bez wymachu rąk:
Po dojściu na nakazaną rubież dwójka wykonuje zwrot w tył i wraca na rubież wyjściową. Zwracać uwagę na wyprostowanie sylwetki oraz równanie;
- 2) Wymach rąk w miejscu w dwójkach: Ćwicząc dwójkami wymach rąk (w kolumnie dwójkowej, czwórkowej), najpierw wykonywać tę czynność w postawie zasadniczej podając tempo marszu, po czym przejść do ćwiczenia wymachu rąk podczas marszu w miejscu;
- 3) Krok defiladowy - dwójkami: Po dojściu na nakazaną rubież żołnierze wykonują zwrot w tył i wracają krokiem zwykłym.
Po powrocie na rubież wyjściową następuje kilkunastosekundowa przerwa;

Trening 7:

- 1) Pokaz i omówienie zmiany kierunku marszu:
Zagadnienie to jest często pomijane. Zdarza się więc, że żołnierze skrzydłowi podczas zmiany

kierunku marszu na ich skrzydło zamiast ugiąć nogi w kolanach, maszerują w miejscu, mając nogi wyprostowane w kolanach. Inny błąd - to schodzenie z kierunku marszu w przeciwną do zmiany stronę.

Pokazując i omawiając zmianę kierunku marszu, ustawić przed plutonem czwórkę składającą się z dowódców drużyn i pomocnika dowódcy plutonu, a następnie pokazać zmianę kierunku marszu przez kolumnę dwójkową;

2) Krok defiladowy dwójkami bez wymachu rąk:

Dwójka, maszerując na nakazaną wysokość, tam prawidłowo zawraca i maszeruje krokiem zwykłym. Na wysokości rubieży wyjściowej zawraca ponownie i zatrzymuje się dla chwilowego odpoczynku i poprawienia wyglądu - dopiero po wykonaniu poprawnej zmiany kierunku marszu;

3) Krok defiladowy dwójkami;

4) Nauka zmiany ugrupowania w miejscu: Większość czasu przeznaczyć na formowanie kolumny dwójkowej z szeregu i odwrotnie, zwracając uwagę na równanie i krycie;

Trening 8:

1) Krok defiladowy dwójkami bez wymachu rąk;

2) Wymach rąk w miejscu na tempa i bez temp;

3) Krok defiladowy - dwójkami;

4) Nauka zmiany ugrupowania plutonu w miejscu;

Trening 9:

1) Krok defiladowy - ćwiczenie dwójkami;

2) Wymach rąk na tempa i bez temp w kolumnie czwórkowej plutonu;

3) Krok defiladowy czwórkami bez wymachu rąk:

W czasie ćwiczenia można zwracać uwagę na drobne błędy — bez konieczności przerywania marszu. W wypadku popełnienia poważniejszych błędów należy najpierw czwórkę zatrzymać. Jeśli mimo uwag błędy są nadal popełniane, trzeba wrócić do ćwiczenia indywidualnego;

4) Oddawanie honorów przez pluton w miejscu:

Szczególną uwagę zwracać na równanie i krycie oraz jednoczesne wykonywanie komend;

Trening 10:

1) Doskonalenie zmiany ugrupowania plutonu oraz oddawania honorów w miejscu

2) Krok defiladowy - ćwiczenie czwórkami bez wymachu rąk;

3) Krok defiladowy - ćwiczenie czwórkami;

4) Krok defiladowy - po dwie czwórki: Zwracać uwagę głównie na równanie i krycie oraz zmianę kierunku marszu;

Trening 11:

1) Nauka przyjmowania postawy zasadniczej z bronią:

Zwracać uwagę na właściwe, jednolite ułożenie broni oraz położenie łokcia prawej ręki;

2) Nauka chwytu „przez pierś” z położenia „na pas”;

3) Nauka chwytu „na pas” z położenia „przez pierś”;

4) Nauka wymachu ręką w miejscu na tempa i bez temp;

Trening 12:

1) Doskonalenie chwytów bronią;

2) Krycie i równanie, oddawanie honorów przez pluton w miejscu;

3) Krok defiladowy - czwórkami;

4) Krok defiladowy - po dwie czwórki;

Trening 13:

1) Krok defiladowy - czwórkami;

2) Oddawanie honorów, witanie się z plutonem w miejscu;

3) Krok defiladowy - po dwie czwórki;

4) Krok defiladowy - plutonem;

Trening 14:

- 1) Nauka zmiany ugrupowania kompanii w miejscu;
- 2) Krok defiladowy - po dwie czwórki;
- 3) Krok defiladowy - po cztery czwórki;
- 4) Oddawanie honorów, witanie się z kompanią w miejscu;
- 5) Krok defiladowy - ćwiczenie plutonami: Zwracać uwagę na przejście z kroku zwykłego do defiladowego i odwrotnie;

Trening 15:

- 1) **Doskonalenie** zmiany ugrupowania **kompanii** w miejscu;
- 2) Krok defiladowy i zwykły - po cztery czwórki;
- 3) Oddawanie **honorów, witanie** się z kompanią w miejscu:
Ćwiczyć również umiejętność zachowania się żołnierzy w chwili przechodzenia przełożonego przed szykiem oraz zwracać uwagę na równanie i krycie;
- 4) Przemarsze plutonami krokiem defiladowym i zwykłym;

Trening 16:

- 1) Nauka czynności na komendę „**Do- PRZYSIĘGI**” i „**Po – Przysiędze**”
Po pokazie i pokazie z omówieniem ćwiczyć najpierw indywidualnie a następnie dwójkami i całą drużyną;
- 2) Nauka oddawania honorów przez pluton w marszu;
- 3) Nauka czynności na komendę „**Do- PRZYSIĘGI**” i „**Po - Przysiędze**” plutonem;

Trening 17:

- 1) Przemarsze plutonami krokiem zwykłym i defiladowym, oddawanie honorów;
- 2) Doskonalenie czynności na komendę „**Do - PRZYSIĘGI**” i „**Po - PRZYSIĘDZE**” plutonem i kompanią;
- 3) Przemarsze kompanią (kompaniami);

Trening 18:

- 1) Przemarsze plutonami;
- 2) Oddawanie honorów, witanie się kompanią w miejscu;
- 3) Doskonalenie czynności na komendę „**Do**” i „**Po - PRZYSIĘDZE**” kompanią;
- 4) Przemarsze kompaniami krokiem zwykłym i defiladowym, oddawanie honorów w marszu;

Trening 19:

- 1) Nauka czynności wykonywanych podczas ceremonii składania przysięgi wojskowej:
  - oddawanie honorów w czasie przemarszu kompanii honorowej ze sztandarem;
  - zachowanie się podczas przeglądu pododdziałów oraz witanie się z dowódcą jednostki;
  - oddawanie honorów podczas podnoszenia flagi państwowej na maszt;
  - zachowanie się w czasie występowania pocztu sztandarowego;
  - wystąpienie pododdziału składającego przysięgę na określoną wysokość przed ugrupowanie jednostki
  - wykonanie czynności na komendę „**Do - PRZYSIĘGI**”, powtarzanie słów roty przysięgi oraz wykonanie komendy „**Po - PRZYSIĘDZE**”;
  - wstąpienie pocztu sztandarowego;
  - wstąpienie pododdziału na poprzednie miejsce w ugrupowaniu jednostki;
  - defilada;
- 2) Omówienie oraz doskonalenie najslabiej opanowanych elementów ceremonii;

Trening 20: Próba generalna.

Treningi od 1 do 6 - mogą być prowadzone w ramach tematu „Musztra indywidualna bez broni”.

Trening 9 - można prowadzić w ramach zajęć na temat „Musztra indywidualna z bronią”.

Treningi od 13 do 19 - w ramach tematu „Przygotowanie żołnierzy do przysięgi wojskowej” i podczas nauki własnej.

Tak więc w ramach godzin szkoleniowych można przeprowadzić około 14 treningów. Pozostałe 6 należy prowadzić w godzinach popołudniowych jako zajęcia doskonalące.

Proponuje się pierwsze 10 treningów prowadzić bez broni, pozostałe natomiast - z bronią. Jeśli podczas przysięgi żołnierze będą występować z różnymi rodzajami broni, treningi należy prowadzić w grupach (według rodzajów broni) oraz uczyć tych chwytów, które będą wykonywane podczas uroczystości.

Zaprezentowany cykl zajęć (treningów) gwarantuje dobre wyszkolenie żołnierzy w zakresie czynności związanych z przysięgą, pod warunkiem dobrego przygotowania się do tego zadania wszystkich dowódców biorących w tym przedsięwzięciu udział oraz właściwej organizacji i metodyki prowadzonych przez nich zajęć. Jeśli istnieją możliwości czasowe, a pewne elementy sprawiają znaczną trudność, można przeznaczyć większą ilość czasu na ich opanowanie.

MUSZTRA Z POJAZDAMI

Musztra z pojazdami zawiera - zebrane w formie zasad ogólnych - następujące zagadnienia: sposób ustawienia pojazdów w ugrupowaniu rozwiniętym i marszowym; zbiórki pododdziałów przed i za pojazdami; ustawienie kierowców (obsługa dział i innego sprzętu) przy pojazdach (sprzęcie); wsiadanie do i wysiadanie z pojazdów; ruszanie i zatrzymywanie kolumny; oddawanie honorów w czasie jazdy i na postoju, a także podczas defilady pododdziałów w odkrytych pojazdach i wozach bojowych.

Przystępując do zajęć z tego tematu, dowódca wyjaśnia również wszystkie niezbędne informacje o odstępach i odległościach między pojazdami i pododdziałami w ugrupowaniu rozwiniętym lub marszowym w miejscu. Podaje odległości między tymi samymi elementami w marszu i możliwości ich regulowania (zwiększania lub zmniejszania) - zależnie od warunków terenowych, pory doby (w dzień, w nocy), pogody, itp. - ustalone w odrębnych przepisach.

Zajęcia z musztry z wykorzystaniem pojazdów obejmują nauczanie żołnierzy ustawiania się na zbiórce przed pojazdami i za nimi, zgranego, szybkiego i bezpiecznego wsiadania (wysiadania) do (z) pojazdów oraz sprawnego zajmowania w nich miejsc.

Przed rozpoczęciem zajęć sprzęt plutonu (kompanii) należy wyprowadzić na plac zajęć z musztry (pojazdy kołowe) lub na plac taktycz-oy (pojazdy gąsienicowe), a także oznaczyć miejsce ustawienia się żołnierzy przed pojazdami i za nimi.

Na wstępie należy również omówić zasady bezpieczeństwa obowiązujące podczas wsiadania do pojazdów i wysiadania z nich.

Do przeprowadzenia pokazu z objaśnieniem dowódca powinien wykorzystać podoficerów lub żołnierzy starszego rocznika. Podczas pokazu wyjaśnia poszczególne czynności żołnierzy. Szczególną uwagę zwraca na konieczność ochrony broni przed uszkodzeniem. Następnie dowódca przystępuje do praktycznego nauczania żołnierzy. Ćwiczenia praktyczne należy prowadzić drużynami (załogami, obsługami).

W początkowej fazie nauczania dowódcy drużyn powinni podawać komendy kolejno każdemu żołnierzowi, obserwując jednocześnie sposób wykonywania przez nich poszczególnych czynności. Gdy szkoleni działają prawidłowo, można przystąpić do ćwiczeń całymi drużynami. W czasie nauki wsiadania dowódca jednocześnie wskazuje, które miejsce zajmuje dana osoba funkcyjna drużyny (załogi, obsługi). Ponadto zwraca uwagę na to, że drzwi (włazy) otwierają pierwsi wsiadający, a zamykają ostatni. W samochodach ciężarowych (z wysokimi burtami) tylną burtę otwiera i zamyka kierowca.

Kolejną fazą nauczania jest wykonywanie zbiórek:

1) Przed pojazdami (wozami bojowymi) drużyna ustawia się na zbiórce w szeregu lub dwuszeregu, natomiast załoga czołgu (obsługa działa samobieżnego) w szeregu.

2) Za pojazdami (wozami bojowymi) drużyna (obsługa) ustawia się w kolumnie dwójkowej (a nie w dwóch - ustawionych na wysokości koi - rzędach). Jeżeli załoga liczy dwóch lub trzech żołnierzy, stoją oni obok siebie (rys. 29).

Podczas nauczania wykonywania zbiórek należy jednocześnie doskonalić umiejętność wsiadania do pojazdów i wysiadania z nich.

Po opanowaniu przez żołnierzy nauczanych czynności dowódca kompanii (plutonu) przystępuje do zgrywania całej kompanii (plutonu).

Zdobyte - na szczeblu drużyny, plutonu, kompanii - umiejętności i nawyki pozwolą również na

sprawne ustawienie (rys. 30) lub wykonanie zbiórki także na szczeblu batalionu i brygady
Zachowując jednolitą konwencję podawania komend i wydawania rozkazów, „pełny” rozkaz dowódcy batalionu - wydawany dowódcom kompanii do wykonania zbiórek w dwuszeregu, przed pojazdami - brzmi: „**Batalion – BACZNOŚĆ**” „**Dowódcy kompanii, wykonać zbiórkę w dwuszeregu, przed pojazdami** (transporterami, czołgami), **prawe skrzydło pierwszej kompanii na wysokości pojazdu** (transportera, czołgu) **dowódcy, frontem do budynku**”, „**Batalion – SPOCZNIJ**”. Można ten rozkaz skrócić, wiedząc, że tego rodzaju zbiórki wykonywane były już wielokrotnie. Wystarczy wówczas - według uznania dowódcy - wydać go w postaci: „**Batalion - BACZNOŚĆ^** „**Dowódcy kompanii, wykonać zbiórkę w dwuszeregu, przed pojazdami**”, „**Batalion - SPOCZNIJ**”.

Załącznik 1

WYCIĄGI Z WYBRANYCH AKTÓW PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH PROBLEMATYKI WOJSKA

A. OBWIESZCZENIE MINISTRA OBRONY NARODOWEJ z dnia 11 grudnia 1991r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z dnia 22 stycznia 1992 r. Nr 4, poz. 16):

1. W okresie odbywania czynnej służby wojskowej żołnierze nie mogą brać udziału w działalności ruchów obywatelskich i innych ugrupowań obywateli o charakterze politycznym ani też prowadzić żadnej działalności politycznej na terenie Jednostki (instytucji) wojskowej, w tym rozpowszechniać publikacji dotyczących zagadnień politycznych. Żołnierze w czynnej służbie wojskowej w umundurowaniu oraz odznakach i oznakach wojskowych nie mogą brać udziału w zgromadzeniach o charakterze politycznym.

Żołnierze w czynnej służbie wojskowej mogą wstępować do stowarzyszeń i innych organizacji działających poza wojskiem oraz brać udział w działalności stowarzyszeń i innych organizacji, do których należeli w chwili powołania do tej służby, tylko za zezwoleniem przełożonego o uprawnieniach co najmniej dowódcy pułku (art. 65, ust. 2, 3, 6).

B. OBWIESZCZENIE MINISTRA OBRONY NARODOWEJ z dnia 11 grudnia 1991 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 21 maja 1963 r. o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzialności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenia honoru i godności żołnierskiej (Dz. U. z dnia 24 stycznia 1992 r. Nr 5, poz. 17):

I. Stosowanie środków przymusu przez wojskowe organa porządkowe.

W razie niepodporządkowania się wydanym na podstawie prawa rozkazom wojskowych organów porządkowych, żołnierze tych organów są uprawnieni do stosowania następujących środków przymusu bezpośredniego: 1) fizyczne, techniczne i chemiczne środki służące do obezwładniania bądź konwojowania osób oraz do zatrzymywania pojazdów; 2) pałki służbowe; 3) wodne środki obezwładniające; 4) psy służbowe; 5) pociski miotane (art. 36.1).

Jeżeli środki przymusu bezpośredniego są niewystarczające, żołnierze wojskowych organów porządkowych są uprawnieni do użycia broni palnej:

- 1) w celu odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie własne lub innej osoby;
- 2) w celu odparcia niebezpiecznego zamachu na obiekty jednostek (instytucji) wojskowych, a także na obiekty ważne dla bezpieczeństwa lub obronności państwa;
- 3) przeciwko żołnierzowi, który wezwany do natychmiastowego porzucenia broni lub niebezpiecznego narzędzia nie zastosuje się do tego wezwania i jego zachowanie wskazuje na zamiar użycia wobec człowieka broni lub innego niebezpiecznego narzędzia;
- 4) przeciwko żołnierzowi, który usiłuje przemocą odebrać broń uprawnionemu do jej posiadania;
- 5) w celu odparcia bezpośredniego zamachu na konwój ochraniający osoby, pieniądze, tajne dokumenty lub przedmioty wartościowe;
- 6) w pościgu za żołnierzem, wobec którego użycie broni było dopuszczalne w sytuacjach określonych w pkt. 1 - 5;
- 7) w pościgu za żołnierzem podejrzanym o popełnienie szczególnie niebezpiecznego przestępstwa;
- 8) w celu udaremnienia ucieczki skazanego, tymczasowo aresztowanego bądź zatrzymanego szczególnie niebezpiecznego przestępcy (art. 37.1).

W działaniach oddziałów i pododdziałów zwartych wojskowych organów porządkowych użycie broni palnej może nastąpić tylko na rozkaz ich dowódców (art. 37.2).

Użycie broni palnej powinno następować w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę żołnierzowi, przeciwko któremu użyto broni, i nie może zmierzać do pozbawienia go życia, a także narażać na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia innych osób (art. 37.3).

(Uzupełnienie p. 418.1 i 432.2 „Regulaminu ogólnego SZ RP”).

2. Udzielanie wyróżnień

Żołnierzom mogą być udzielane następujące wyróżnienia: 1) pochwała; 2) pochwała w rozkazie; 3) krótkoterminowy urlop; 4) nagroda rzeczowa lub pieniężna; 5) pismo pochwalne ze zdjęciem żołnierza na tle rozwiniętego sztandaru jednostki lub bandery wojennej; 6) list gratulacyjny; 7) dyplom uznania; 8) nagrodzenie bronią palną lub białą z dedykacją; 9) nadanie wyróżniającego tytułu i odznaki wzorowego żołnierza; 10) wpisanie nazwiska i zasług do kroniki jednostki albo do księgi zasłużonych; 11) wyznaczenie na wyższe stanowisko służbowe; 12) mianowanie na kolejny stopień wojskowy; 13) nadanie medalu; 14) wpisanie nazwiska i zasług do „Honorowej Księgi Czynów Żołnierskich” (art. 7.1).

Wyróżnieniem jest także wcześniejsze skreślenie poprzednio wymierzonej kary dyscyplinarnej (art. 7.2).

Jednostkom i pododdziałom wojskowym mogą być udzielane następujące wyróżnienia: 1) pochwała w rozkazie; 2) nagroda rzeczowa lub pieniężna; 3) dyplom uznania; 4) nadanie miana przodującego oddziału lub innego zaszczytnego miana; 5) nadanie medalu pamiątkowego (art. 7.3).

C. USTAWA z dnia 3 października 1992 r. o przysiędze wojskowej.

Każdy żołnierz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej składa przysięgę wojskową według następującej roty:

„Ja, żołnierz Wojska Polskiego, przysięgam służyć wiernie Rzeczypospolitej Polskiej, bronić jej niepodległości i granic. Stać na straży Konstytucji, strzec bonom żołnierza polskiego, sztandaru wojskowego bronić. Za sprawę mojej Ojczyzny w potrzebie krwi własnej ani życia nie szczędzić. Tak mi dopomóż Bóg”.

Żołnierz składający przysięgę wojskową według roty określonej wyżej może - zależnie od własnego uznania - odstąpić od wypowiedzenia ostatniego zdania roty (art. 1.1 i 1.2).

(Uzupełnienie do „Wstępu” „Regulaminu ogólnego SZ RP”).

D. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA OBRONY NARODOWEJ z dnia 28 maja 1992 r. w sprawie wojskowych organów porządkowych oraz składu służby garnizonowej.

1. Do zakresu działania oficera dyżurnego jednostki wojskowej i jego pomocnika należy: 1) wydawanie rozkazów w zakresie swoich uprawnień;

2) kontrolowanie przestrzegania dyscypliny wojskowej, porządku publicznego i porządku dnia przez żołnierzy na terenie jednostki;

3) decydowanie co do dalszego postępowania wobec żołnierzy, którzy naruszyli dyscyplinę wojskową, porządek publiczny lub porządek dnia;

4) współdziałanie ze służbą garnizonową i organami Żandarmerii Wojskowej w razie zaistnienia takiej potrzeby.

Do zakresu działania profosa aresztu jednostki wojskowej należy:

1) nadzorowanie odbywania przez żołnierzy kary aresztu i zatrzymania;

2) przyjmowanie i zwalnianie z aresztu żołnierzy ukaranych dyscyplinarnie karą aresztu i zatrzymanych oraz prowadzenie ich ewidencji;

3) przechowywanie dokumentów stanowiących podstawę przyjęcia do aresztu oraz rzeczy osobistych żołnierzy, złożonych w depozyt;

4) podejmowanie odpowiednich środków wychowawczych w stosunku do żołnierzy osadzonych w areszcie, a w przypadku niepodporządkowania się przez nich wydanym rozkazom - stosowanie środków przymusu bezpośredniego (§ 12.2 i § 12.3).

(Uzupełnienie p. 207.1 „Regulaminu ogólnego SZ RP”).

2. Do zakresu działania oficera inspekcyjnego garnizonu i jego pomocnika należy:

1) nadzorowanie przestrzegania dyscypliny wojskowej i porządku publicznego przez żołnierzy na terenie garnizonu;

2) decydowanie co do dalszego postępowania wobec doprowadzonych żołnierzy, którzy naruszyli

dyscyplinę wojskową lub porządek publiczny;

- 3) decydowanie o użyciu środków niezbędnych do utrzymania wśród żołnierzy dyscypliny wojskowej i porządku publicznego;
- 4) decydowanie o sposobie postępowania w przypadku zamachu na ochroniane obiekty wojskowe;
- 5) kontrolowanie pełnienia służby garnizonowej przez wyznaczonych do niej żołnierzy;
- 6) współdziałanie z organami Żandarmerii Wojskowej oraz organami Policji, Służby Ochrony Kolei i Straży Granicznej w przypadkach naruszenia przez żołnierzy dyscypliny wojskowej lub porządku publicznego na terenie garnizonu.

Do zakresu działania profosa aresztu garnizonowego należy:

- 1) nadzorowanie odbywania przez żołnierzy kary aresztu i zatrzymania;
- 2) przyjmowanie i zwalnianie z aresztu żołnierzy ukaranych dyscyplinarnie karą aresztu i zatrzymanych oraz prowadzenie ich ewidencji;
- 3) przechowywanie dokumentów stanowiących podstawę przyjęcia do aresztu oraz rzeczy osobistych żołnierzy, złożonych w depozyt;
- 4) podejmowanie odpowiednich środków wychowawczych w stosunku do żołnierzy osadzonych w areszcie, a w przypadku niepodporządkowania się przez nich wydanym rozkazom - stosowanie środków przymusu bezpośredniego (§ 9.2 i § 9.3). (Uzupełnienie p. 518 i p. 526 „Regulaminu ogólnego SZ RP”).

E. ZARZĄDZENIE MINISTRA OBRONY NARODOWEJ nr 26/MON z dnia 26 maja 1992 r. w sprawie przypadków, w których żołnierze są zwolnieni od obowiązku noszenia umundurowania oraz odznak i oznak wojskowych w czasie wykonywania zadań służbowych.

Żołnierze w czynnej służbie wojskowej w czasie wykonywania zadań służbowych są zwolnieni od obowiązku noszenia umundurowania oraz odznak i oznak wojskowych w przypadku:

- 1) prowadzenia prac (robót) i czynności specjalistycznych wymagających według odrębnych przepisów stosowania odzieży ochronnej lub roboczej albo ubioru specjalnego;
- 2) służbowego wyjazdu za granicę, chyba że organ wojskowy delegujący żołnierza określi czynności, których wykonanie za granicą wymaga występowania w umundurowaniu oraz odznakach i oznakach wojskowych;
- 3) odbywania, w wykonaniu obowiązku służbowego, badań lekarskich w wojskowych zakładach opieki zdrowotnej albo korzystania - z inicjatywy organów wojskowych — z innych zakładów opieki zdrowotnej; 4) uzasadnionego względami zdrowotnymi wniosku lekarza wojskowego, na podstawie decyzji przełożonego żołnierza (§ 1 ust. 1).

F. ZARZĄDZENIE MINISTRA OBRONY NARODOWEJ nr 28/MON z dnia 9 czerwca 1992 r. w sprawie rozkładu czasu służby żołnierzy zawodowych oraz zasad udzielania czasu wolnego za wykonywanie zadań służbowych poza normalnymi godzinami służby..

Zarządzenie stosuje się do żołnierzy zawodowych pełniących czynną służbę wojskową jako służbę stałą lub służbę kontraktową, zwanych dalej „żołnierzami” (§ 2 ust. 1).

Żołnierze wykonują zadania służbowe w jednostkach wojskowych w normalnych godzinach służby, którymi są godziny od 7.30 - 15.30.

(„Zarządzenie 2/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 stycznia 1996 r. zmieniające zarządzenie w sprawie rozkładu czasu służby żołnierzy zawodowych...”).

Przepisu tego nie stosuje się do żołnierzy pełniących dyżury i służby dyżurne, odbywających ćwiczenia i szkolenie poligonowe oraz przebywających w podróży służbowej (§ 3 ust. 1 i 2).

Jeżeli wymagają tego niezbędne potrzeby służbowe, dowódca jednostki wojskowej lub bezpośredni przełożony może rozkazać podległemu żołnierzowi wykonywanie zadań służbowych poza normalnymi godzinami służby.

W przypadkach uzasadnionych szczególnie ważnymi potrzebami służbowymi dowódca jednostki wojskowej może rozkazać podległemu żołnierzowi wykonywanie zadań służbowych w dniu ustawowo lub dodatkowo wolnym od służby.

Wykonywanie zadań służbowych poza normalnymi godzinami służby nie może pozbawiać żołnierza ośmiogodzinnego wypoczynku na dobę. Przepisu tego nie stosuje się do żołnierzy pełniących dyżury i służby dyżurne, odbywających ćwiczenia i szkolenie poligonowe oraz przebywających w podróży służbowej (§ 10 ust. 1 - 4).

- 1) w wymiarze większym od normalnych godzin służby o co najmniej 6 godzin jednego dnia lub 8 godzin

w ciągu tygodnia; 2) w wymiarze co najmniej 5 godzin w dniu ustawowo lub dodatkowo wolnym od służby.

Za wykonywanie zadań służbowych w dni ustawowo i dodatkowo wolne od służby uważa się ich wykonywanie od godziny 00.00 do godziny 24.00 danego dnia (§ 11 ust. 1 i 2).

Przypadające w okresie urlopu wypoczynkowego dni dodatkowo wolne od służby, wlicza się do tego urlopu z wyjątkiem dni przypadających w pierwszym i ostatnim dniu urlopu (§ 20).

W zamian za wykonywanie zadań służbowych w przypadkach wyżej określonych udziela się żołnierzowi jednego dnia wolnego od służby, jeżeli wykonywał on zadania służbowe:

Załącznik 2

PRZYKŁADOWE URZĄDZENIE BAZY SZKOLENIOWEJ ORAZ SPOSOBY JEJ WYKORZYSTANIA

Odpowiednio urządzona i mądrze wykorzystywana baza do nauki regulaminów ułatwia dowódcy szkolenie i sprzyja szkolonym w szybszym przyswajaniu poszczególnych umiejętności i czynności. Dlatego w każdej jednostce wojskowej powinny być wydzielone i urządzone ośrodki do nauki regulaminów oraz plac musztry. Rozmiary oraz miejsca przeznaczone do nauczania regulaminów zależne będą od warunków miejscowych danej jednostki.

Najlepszym rozwiązaniem byłoby urządzenie jednego wspólnego **ośrodka szkolenia z regulaminów**, składającego się z: ośrodka szkolenia i instruowania wart; ośrodka szkolenia zasad żołnierskiego zachowania się oraz postępowania w służbie wojskowej; placu musztry (rys. 31).

Ośrodek ten **powinien zapewnić potrzeby** szkoleniowe wszystkich rodzajów jednostek Sit Zbrojnych.

Ośrodek szkolenia i instruowania wart (rys. 32), posiada odpowiednie pomieszczenia, place ćwiczeń oraz miejsca do teoretycznego i praktycznego sprawdzania wartownika ze znajomości regulaminowych obowiązków.

Ośrodek szkolenia zasad żołnierskiego zachowania się oraz postępowania w służbie wojskowej (rys. 33) składa się z 6 sektorów służących do szkolenia:

- 1) w postępowaniu w codziennych sytuacjach służbowych. Sektor posiada imitacje: a) pomieszczenia biurowego; b) sali wykładowej; c) miejsca pełnienia służby wewnętrznej; d) atrapy i miejsca pracy kadry (pracowników cywilnych); e) ścianki murowanej z drzwiami; f) pracy wykładowcy (dowódcy) w czasie zajęć; g) stołów szkolnych; h) służby wewnętrznej pododdziału;
- 2) w posługiwaniu się **środkami łączności**. Sektor posiada: a) atrapy stołów i b) **przenośne** aparaty telefoniczne **lub** radiotelefony;
- 3) w zachowaniu się w wąskich przejściach. W nim: a) podest ze schodami; b) balustrady (poręcze) oraz imitacje: c) korytarza; d) ścian;
- 4) postępowania poza rejonem koszar w parkach. W sektorze urządzono: a) alejki parkowe; b) ławeczki; c) trawniki;
- 5) postępowania w środkach komunikacji. Tu pokazane są imitacje wnętrza: a) tramwaju (autobusu, metra); b) wagonu kolejowego;
- 6) postępowania na ulicy. W nim znajdują się: a) chodniki; b) przystanek komunikacji miejskiej; c) imitacje wejść do sklepów; d) murki lub linie malowane; e) przejścia dla pieszych

Plac musztry (rys. 34) powinien zapewnić warunki do prowadzenia zajęć: programowych z zakresu musztry indywidualnej i zespołowej; przygotowawczych do defilady; z musztry z pojazdami oraz nauczania żołnierzy czynności do złożenia przysięgi i innych ceremonii wojskowych.

Bardzo pomocne szkolącemu w nauczaniu, a także szkolonym w przyswajaniu poszczególnych czynności mogą być następujące elementy:

1. „**Linia prosta**” - ułatwiająca nauczanie prawidłowego ustawienia stóp w postawie zasadniczej, równania, formowania szyku.
2. „**Pas defilad**” (5 - 8 m od strony trybuny) - ułatwia krycie podczas defilad oraz utrzymanie kierunku marszu.
3. „**Krata**” - linie równoległe przecięte poprzecznymi ułatwiają przyjmowanie właściwych odległości w szyku, krycie, formowanie ugrupowania rozwiniętego i marszowego.
4. „**Drabinka**” - krótkie linie równoległe, wykreślone w odległościach równych długości kroku defiladowego, a po bokach miejsce do nauczania musztry (drużyny, plutonu) kroku - zwykłego.

5. „**Płotek**” - listwa lub drut umieszczone na podstawkach, na wysokości 10 cm - ułatwiający nauczanie i kontrolę prawidłowego podnoszenia stóp w czasie marszu krokiem defiladowym. Może on być umieszczony również na stałe.
6. „**Krzyże**” - linia prosta z poprzecznymi krótkimi liniami - ułatwiający nauczanie i kontrolę wykonywania zwrotów (umieszczone krok przed lustrem).
7. „**Lustra**” - umieszczone pionowo - ułatwiający kontrolę i usuwanie błędów w czynnościach wykonywanych w miejscu.
8. „**Tablice poglądowe**” - umieszczone pionowo po obu stronach luster - ułatwiający wzrokowe zapamiętanie prawidłowo wykonywanych czynności.

Plac do zajęć z musztry powinien mieć powierzchnię twardą, wytrzymałą i gładką.

Jeżeli występują trudności z wygospodarowaniem takiego placu i wyposażeniem go w wyżej wymienione elementy, to powinno się urządzić plac wykonując przynajmniej najbardziej potrzebne elementy, jak np.: ustawić na stałe 1-2 lustra

z tablicami poglądowymi, wyrysować linię prostą - ułatwiającą równanie, oraz **drabinki**.

Na tak urządzonym placu musztry można łatwiej i skuteczniej nauczać tych czynności z musztry, których prawidłowe wykonanie wymaga pewnych, określonych regulaminem parametrów (odstęp, odległość, długość kroków itp.).

Zależnie od inwencji i pomysłowości dowódców wszystkie elementy **ośrodka szkolenia regulaminów** mogą być wyposażone w inne pomocne elementy, służące do właściwego nauczania regulaminów

Załącznik 3

OPRACOWANIA METODYCZNE DO WYBRANYCH TEMATÓW ZAJĘĆ Z REGULAMINÓW

1. Przykładowy plan – konspekt do zajęć z musztry

ZATWIERDZAM

(stanowisko służbowe zatwierdzającego)

(podpis i data)

PLAN - KONSPEKT

do zajęć z musztry w dniu ..... z ..... plutonem

Temat: **MUSZTRA INDYWIDUALNA Z BRONIĄ.**

Cel: - doskonalić zwroty i oddawanie honorów w miejscu;

- uczyć żołnierzy chwytu karabinkiem „przez pierś”

Czas: 45 minut.

Miejsce: plac musztry.

Forma: ćwiczenie praktyczne.

Bibliografia: „Regulamin musztry SZ RP” - Szt. Gen. 1427/94;

„Nauczanie regulaminu ogólnego i musztry” (Poradnik metodyczny) Szkol. 784/96; „Nauczanie musztry”

- dodatek do PWL nr 10/95; „Artykuły w PWL”.

Wskazówki organizacyjno - metodyczne:

- trzy dni przed zajęciami podaję dowódcom drużyn zagadnienia, czas przeznaczony na ich przerobienie, ubiór i miejsce prowadzenia zajęć;
- dzień przed zajęciami sprawdzam i zatwierdzam im plany (karty) pracy;
- w dniu zajęć sprawdzam w rejonie pododdziału wygląd zewnętrzny żołnierzy oraz ich wyposażenie;
- w czasie zajęć zwracam szczególną uwagę na metodyczne szkolenie żołnierzy przez dowódców drużyn; w przypadku stwierdzenia rażących niedociągnięć przerywam natychmiast szkolenie w drużynie (drużynach), wzywam dowódcę drużyny (dowódców drużyn) i omawiam stwierdzone błędy;
- wymagam właściwego zachowania się dowódcy drużyny oraz zgodnego z regulaminem podawania komend;
- zwracam uwagę na czynności wykonywane przez ćwiczących.

Zagadnienia szkoleniowe

1. Zwroty.
2. Oddawanie honorów w miejscu.
3. Wykonywanie chwytu karabinkiem „przez pierś”.

Przebieg zajęć

Lp.	Zagadnienia	Czynności dowódcy plutonu (kierownika ćwiczenia)	Czynności dowódców drużyn (instruktorów)
1	2	3	4
1	I. CZĘŚĆ WSTĘPNA 5 minut	<p>- przyjmuję meldunek od dowódcy 1 drużyny lub pomocnika dowódcy plutonu o gotowości do zajęć;</p> <p>- zadaję pytania kontrolne:</p> <p>1) w jakich przypadkach żołnierz przyjmuje postawę zasadniczą bez komendy „BACZNOŚĆ”?</p> <p>2) oddać honory w marszu bez nakrycia głowy</p> <p>- podaję temat i cel zajęć;</p> <p>- rozprawdzam drużyny do wyznaczonych rejonów ćwiczeń podając komendy: „Pluton, na moja komendę – ROZEJŚĆ SIE”, „Dowódcy drużyn do wyznaczonych miejsc ćwiczeń - „ODMASZEROWAĆ”. Po czym podaję: „WYKONAĆ ZBIÓRKI W DRUŻYNACH”.</p>	<p>Dowódcy drużyn maszerują do miejsc ćwiczeń.</p> <p>Odpowiadają „ROZKAZ” i podają kolejno: „1 drużyna, 2 drużyna, 3 drużyna, na moja komendę, w szeregu - ZBIÓRKA”. Po ustawieniu się drużyn w szeregu ich dowódcy samodzielnie występują przed szyki swoich drużyn i podają komendę „SPOCZNIJ”.</p>
	II. CZĘŚĆ GŁÓWNA 36 minut	<p>Następnie podaję: „Dowódcy drużyn – ćwiczyć zagadnienie pierwsze”.</p> <p>Podchodzę do dowódcy drużyny i kontroluję sposób doskonalenia czynności do momentu opanowania przez szkolonych zwrotu w prawo.</p> <p>Następnie nakazuję przerwać ćwiczenie zwrotu w prawo, i rozpocząć doskonalenie zwrotu w tył, w lewo. Oceniam pracę dowódcy 2 drużyny.</p> <p>Po zakończeniu pierwszego</p>	<p>Robią zwrot w kierunku dowódcy plutonu i odpowiadają: „ROZKAZ”. Następnie wykonują zwrot w kierunku drużyny i rozpoczynają trening podając: „Doskonalić będziemy wykonywanie zwrotów”.</p> <p>Przechodząc przed szykiem, zwracają szkolonym uwagę na występujące niedociągnięcia. Po opanowaniu zwrotu w prawo, doskonalą zwroty w tył i w lewo.</p> <p>Odpowiadają „ROZKAZ” , a</p>
	Zwroty 6 minut	<p>Następnie podaję: „Dowódcy drużyn – ćwiczyć zagadnienie pierwsze”.</p> <p>Podchodzę do dowódcy drużyny i kontroluję sposób doskonalenia czynności do momentu opanowania przez szkolonych zwrotu w prawo.</p> <p>Następnie nakazuję przerwać ćwiczenie zwrotu w prawo, i rozpocząć doskonalenie zwrotu w tył, w lewo. Oceniam pracę dowódcy 2 drużyny.</p> <p>Po zakończeniu pierwszego</p>	<p>Robią zwrot w kierunku dowódcy plutonu i odpowiadają: „ROZKAZ”. Następnie wykonują zwrot w kierunku drużyny i rozpoczynają trening podając: „Doskonalić będziemy wykonywanie zwrotów”.</p> <p>Przechodząc przed szykiem, zwracają szkolonym uwagę na występujące niedociągnięcia. Po opanowaniu zwrotu w prawo, doskonalą zwroty w tył i w lewo.</p> <p>Odpowiadają „ROZKAZ” , a</p>

2	<p>Oddawanie honorów w miejscu</p> <p>10 minut</p>	<p>zagadnienia nakazuję dowódcom drużyn: „Kończyć pierwsze zagadnienie – doskonalić oddawanie honorów w miejscu”.</p> <p>Zauważywszy błąd u ćwiczącego żołnierza, któremu dowódca drużyny nie zwrócił uwagi - interweniuje: „Szeregowy Zdunek – wyprostować palce lewej dłoni”; „Dowódca drugiej drużyny - DO MNIE”, a po jego przybyciu i zameldowaniu się, patrząc na przyjętą przez niego postawę zasadniczą, komentuję: „Rozstawić nieco stopy, piers bardziej wysunąć do przodu”. Zwracam uwagę, że dowódca musi zawsze dawać przykład swoim podwładnym; „WSTĄP”. Po czym podaję: „Kończyć drugie zagadnienie – przystąpić do nauczania chwytu karabinkiem przez piers”.</p>	<p>następnie podają komendy:</p> <p>„BACZNOŚĆ”; „Ćwiczyć będziemy oddawanie honorów w miejscu”; „SPOCZNIJ”. Po czym przechodzą przed frontem swoich drużyn, i kolejno – zatrzymując się przed tymi, którzy popełniają błędy zwracają uwagę na wszelkie niedociągnięcia żołnierzy.</p> <p>Odpowiadają „ROZKAZ” i zwracając się do swoich drużyn podają „BACZNOŚĆ”;</p>
3	<p>Nauczanie wykonywania chwytu karabinkiem „przez piers”</p> <p>20 minut</p>	<p>Obserwuję, czy dowódcy drużyn nauczają zgodnie z punktami nauczania zawartymi w podręczniku metodycznym. Sprawdzam czy dowódcy wzorowo pokazują chwyt karabinkiem. Przypominam dowódcom drużyn, aby podczas pokazywania i objaśniania wykonywali czynności w zwolnionym tempie, i aby szkoleni wykonywali poszczególne tempa razem z dowódcą.</p> <p>Zauważywszy, że w drugiej drużynie żołnierze niedokładnie wykonują czynności po komendzie do odstępowania – nakazuję dowódcy drużyny wykonać ten fragment ćwiczenia ponownie. Zauważywszy, że dowódca drugiej drużyny nie zareagował na błędy popełnione przez ćwiczących nakazuję: „Dowódca drugiej drużyny – WRÓĆ”; po czym podchodzę do drużyny, wskazuję kto i jakie popełnił błędy. Następnie wychodzę przed szereg i podaję: „Dowódcy drużyn,</p>	<p>„Uczył was będę chwytu „przez piers” z położenia „na pas” karabinkiem z kolbą składaną”, „SPOCZNIJ”; po czym mówią: karabinek w położeniu „przez piers” nosi się w czasie marszu pieszego, podczas parad i defilad oraz w czasie jazdy samochodem; chwyt ten wykonuje się na komendę: „Przez piers - BRÓŃ”; pokazuję... (wykonują wzorowo ten chwyt); następnie pokazują i objaśniają: „chwyt ten wykonuje się na 2 tempa: pokazuję tempo pierwsze...; objaśniam - prawą dłoń przesuwam się...; pokazuję tempo drugie...; objaśniam - unosząc obie ręce...; Następnie rozpoczynają ćwiczenie indywidualne, podając komendy: „BACZNOŚĆ”, „Od szeregowego Nowaka, krok - Odstęp”, a po jej wykonaniu nakazuję żołnierzom kilkakrotnie wykonać samodzielnie pokazany chwyt, po czym podają komendy: „Chwyt przez piers</p>

		kończyć ćwiczenie”.	broń, na tempa - ĆWICZ ”, „Tempo RAZ ”, „Tempo - DWA ”, a po 2-3 krotnym przećwiczeniu na tempa „ Chwył przez pierś ”, indywidualnie - „ ĆWICZ ”. Odpowiadają „ ROZKAZ ” i podają komendę „ ROZEJŚĆ SIĘ ”.
III CZĘŚĆ KOŃCOWA 4 minuty	Przejmuję dowodzenie podając „Pluton na moj^ komendę, w dwuszeregu - ZBIÓRKA ”, a po wyjściu przed front szyku - komendę „ SPOCZNIJ ”; po czym: - omawiam zajęcia; - wskazuję najlepiej i naj słabiej ćwiczących; - ustalę termin usunięcia niedociągnięć oraz stawiam zadania na naukę własną; - podaję temat następnych zajęć.		

OPRACOWAŁ

(stopień, imię i

nazwisko)

2. Instrukcja do zajęć na temat: „Musztra indywidualna bez broni”

Przed zajęciami - w czasie ustalonym przez dowódcę jednostki - na placu musztry dowódca plutonu prowadzi **instrukcja** z dowódcami drużyn. W czasie jego trwania ustala, między innymi, sposób ustawienia drużyn, uwzględniając przy tym możliwości bazy szkoleniowej. Omawia i ustala optymalne formy organizacyjne zajęć oraz podaje temat i zagadnienia: „Tematem następnych zajęć będzie „Musztra **indywidualna bez broni**”. Zagadnienia: 1) Postawa zasadnicza i swobodna; 2) Marsz krokiem

defiladowym; 3) Oddawanie honorów w miejscu i w marszu.

Pierwszych dwóch zagadnień oraz oddawania honorów w miejscu, jako doskonalących, nie będę omawiał. Sprawdzę tylko, jak są przez was opanowane. A zatem: „**Kapral Nowak - WYSTĄP**”, „**W tył - ZWROT**”. Proszę nieco podnieść brodę, lewą rękę wyprostować w nadgarstku, czubki butów nieco rozchylić. Teraz jest bardzo dobrze - tak ma wyglądać kapral podczas każdej czynności, w której jest wymagane przyjęcie postawy zasadniczej. „**WSTĄP**”.

„**Kapral Zielteki, kierunek na wprost - MARSZ**”, a po 3 krokach: **BACZNOŚĆ**”. Znów podaje uwagi: „wyprostować nogi w kolanach w ich górnym położeniu, nie odchyłać tułowia do tyłu; „**SPOCZNIJ**”, „**WSTĄP**”. Podobnie postępuje z pozostałymi dowódcami drużyn. Nie sprawdza tylko tego dowódcy drużyny, co do którego ma 100 -procentową pewność, że wykonuje on wszystkie czynności wzorowo. Następnie dowódca plutonu mówi: „Stwierdzam, że przyjmowanie postawy zasadniczej i swobodnej, jak również krok defiladowy wykonujecie dobrze”.

Teraz przypomnimy oddawanie honorów w miejscu i w marszu w nakryciu głowy. Najpierw sprawdzę oddawanie honorów w miejscu. Dowódca plutonu podchodzi kolejno do każdego dowódcy drużyny i podaje im swoje uwagi: „Kapralu Zdunek, wyprostować rękę w nadgarstku i odchylić nieco łokieć do tyłu”. Sam pokazuje i mówi: w ten sposób należy salutować. Stwierdziwszy, że kapral wykonuje już te czynności wzorowo mówi: teraz sprawdzę, jak oddajecie honory w marszu; „**Na wysokość drzewa - ROZEJŚĆ SIĘ**”; będziecie maszerować kolejno - w odstępach 5 kroków jeden za drugim - i oddawać mi honory w marszu; „**Kapral Nowak, kierunek na wprost - MARSZ**”. W czasie oddawania honorów dowódca podaje uwagi: „przypominam, że podczas salutowania należy jednocześnie zwracać głowę w stronę przełożonego. Ten element nie jest przez was precyzyjnie wykonywany. Poza tym uwag nie mam. Przećwiczymy jeszcze raz oddawanie honorów w marszu. „**Na poprzednie miejsce - ROZEJŚĆ SIĘ**”. Dowódcy drużyn oddają honory ponownie, a dowódca plutonu stwierdza: teraz wykonanie było wzorowe.

Przypominam o odpowiednim ustawieniu żołnierzy w czasie nauki oddawania honorów w marszu. Kapralu KOWALSKI, jak ustawicie drużynę, do tego ćwiczenia? Podać odpowiednie komendy! Ustawię żołnierzy naprzeciwko siebie i ustalę pary, które będą sobie wzajemnie oddawać honory. Podaję komendy: „**BACZNOŚĆ**”, „**Do dwóch - ODLICZ**”, „**Jedynki, w tył - ZWROT**” „**Drużyna, pięć kroków na wprost - MARSZ**”, „**W tył - ZWROT**”, „**SPOCZNIJ**”.

Dobrze. Uważam, że do nauczania tego zagadnienia, jest to najlepsze ustawienie.

Przypominam, że miejsca ćwiczeń poszczególnych drużyn będą te same, co na poprzednich zajęciach. Rozbiegacie się na moją komendę: „**Dowódcy drużyn, do miejsc ćwiczeń, biegiem - MARSZ**”. Jakie macie pytania dotyczące organizacji i sposobu prowadzenia zajęć? Dowódca plutonu stwierdziwszy, że wszystko jest zrozumiałe, podaje: konspekty proszę mi przedstawić do zatwierdzenia na jutro, na godz. 7:30 „**Do pododdziału ROZEJŚĆ SIĘ**”.

3. Przykładowy konspekt do zajęć pełnienie służby wartowniczej”

ZATWIERDZAM

(stanowisko służbowe zatwierdzającego)

Zezwalam u ponowne wykorzystanie
w dniu z podpis

.....
.....
.....

PLAN - KONSPEKT
do przeprowadzenia zajęć z .....w dniu .....
z ..... plutonem

TEMAT: ORGANIZACJA I PEŁNIENIE SŁUŻBY WARTOWNICZEJ

CEL: - zapoznać szkolonych z przebiegiem odprawy warty oraz zasadami obowiązującymi podczas zmiany wart;

- zapoznać z wyposażeniem wartowni oraz posterunków;
- nauczyć żołnierzy postępowania podczas zmiany wartowników na posterunkach.

CZAS: 45 minut. **METODY:** wykład, pokaz, ćwiczenie praktyczne.

MIEJSCE: ośrodek szkolenia i instruowania wart.

POMOCE: „Regulamin ogólny SZ RP” - Szt. Gen. 1426/94; „Nauczanie regulaminu ogólnego i musztry” (Poradnik metodyczny) - Szkol. 784/96.

ZABEZPIECZENIE MATERIAŁOWE ZAJĘĆ: ubiór szkolonych - polowy; kok-AK; hełmy; maski pgaz; opatrunki osobiste.

Zagadnienia szkoleniowe:

1. Urządzenie wartowni.
2. Odprawa warty.
3. Zmiana warty.
4. Urządzenie posterunków.
5. Zmiana wartowników.

Wskazówki organizacyjno - metodyczne:

A. W czasie przygotowania zajęć:

1. Trzy dni przed zajęciami:
  - zatwierdzić konspekt;
  - zapoznać dowódców drużyn (instruktorów) z zagadnieniami oraz podać im termin instruktażu;
2. Dwa dni przed zajęciami - przeprowadzić instruktaż z dowódcami drużyn;
3. Dzień przed zajęciami - zatwierdzić plany (karty) pracy dowódcom drużyn (instruktorom);

B. W toku zajęć:

- część wstępną i zagadnienia 1, 2, 3, 4 oraz część końcową prowadzić z całym plutonem, a zagadnienie 5. prowadzić w czterech grupach; — zagadnienia 1 i 4 prowadzić metodą wykładu z wykorzystaniem tablic poglądowych; — zagadnienia 2 i 3 prowadzić metodą pokazu i objaśnienia;
- do pokazu wykorzystać instruktorów;
- zagadnienie 5. prowadzić metodą ćwiczenia praktycznego;
- w części wstępnej i końcowej przejrzeć broń i sprawdzić jej stan liczbowy.

Warunki bezpieczeństwa

Przed zajęciami oraz po ich zakończeniu dokonuję osobiście przejrzania broni. W tym celu **nakazuje:**

- w czasie zajęć broń trzymać w położeniu „na pas”;
- położenie broni zmieniać tylko na rozkaz kierownika ćwiczenia i instruktora;
- po zakończeniu ćwiczenia z bronią - samodzielnie dokonać jej przejrzania, zwolnić kurek oraz zabezpieczyć broń.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

CZĘŚĆ WSTĘPNA - 5 minut

- przyjęcie meldunku;
- przegląd pododdziału i przejrzanie broni;
- sprawdzenie i odnotowanie obecności;

- sprawdzenie materiałowego zabezpieczenia zajęć;
- pytania kontrolne:
  1. Co to jest warta i kiedy pododdział staje się wartą?;
  2. Kogo nazywa się wartownikiem i jakie są jego obowiązki?;
- podanie tematu i celu zajęć;
- omówienie warunków bezpieczeństwa;
- zapoznanie szkolonych z organizacją zajęć.

CZEŚĆ GŁÓWNA - 36 minut

1. Urządzenie wartowni - 5 minut

- omówienie regulaminowych wymogów, jakim musi odpowiadać urządzenie wartowni;
- udzielenie odpowiedzi na ewentualne pytania.

2. Odprawa warty - 8 minut

- wykonanie zbiórki na placu koszarowym;
- omówienie ustaleń dotyczących odprawy warty;
- zademonstrowanie zachowania się żołnierzy w czasie sprawdzania ich przez oficera dyżurnego (dowódca plutonu występuje w roli oficera dyżurnego, instruktorzy -jako pododdział wyznaczony do pełnienia służby wartowniczej);
- podział na posterunki i zmiany;
- praktyczne ćwiczenie zachowania się żołnierzy podczas odprawy;
  - omówienie zagadnienia.

3. Zmiana wart - 5 minut

- omówienie zasad obowiązujących podczas zmiany wart;
- pokaz praktycznego działania podczas zmiany wart (pododdział — podzielony na dwie warty; instruktorzy występują jako dowódcy wart i rozprawdzający);
- omówienie ćwiczenia.

4. Urządzenie posterunków - 8 minut

- omówienie zasad dotyczących urządzenia i wyposażenia oraz ich faktycznego urządzenia na konkretnym posterunku w terenie;
- udzielenie odpowiedzi na ewentualne pytania;
- podział na cztery podgrupy szkoleniowe;
- wykonanie zbiórki grup w miejscach ćwiczeń

5. Zmiana wartowników - 10 minut

- wydanie komendy do rozpoczęcia ćwiczenia;
- sprawdzanie kolejno działania dowódców drużyn (instruktorów) na poszczególnych punktach nauczania (drobne błędy odnotowuję, a po zakończeniu zajęć szczegółowo omawiam; poważne błędy omawiam natychmiast).

CZEŚĆ KOŃCOWA - 4 minuty

- wykonanie zbiórki pododdziału i omówienie zajęć;
- przejrzanie broni i sprawdzenie sprzętu;
- podanie tematu i terminu kolejnych zajęć z regulaminów;
- postawienie zadań na naukę własną:
  - nauczyć się uprawnień wartowników do stosowania środków przymusu bezpośredniego;
  - nauczyć się uprawnień wartowników do użycia broni palnej (w jakich sytuacjach dopuszczalne jest użycie broni palnej);
- przemarsz do rejonu zakwaterowania.

4. Przykładowy instruktaż do zajęć na temat: "Zasady żołnierskiego zachowania się"

Instruktaż rozpoczyna dowódca plutonu w rejonie ćwiczeń od podania tematu i celu zajęć w następujący sposób: tematem następnych zajęć będą „**Zasady żołnierskiego zachowania się**”. Zajęcia mają: a) nauczyć właściwego zachowania się podczas wchodzenia do pomieszczeń służbowych, mijania się z przełożonym (starszym) w wąskim przejściu; b) kształtować nawyki niezbędne podczas pełnienia służby wojskowej; c) zapoznać z zasadami opuszczania koszar, korzystania z przepustek oraz zachowania się w różnych sytuacjach.

Organizacja zajęć będzie następująca:

- część wstępną i końcową, a także pierwsze dwa zagadnienia prowadziłem będą osobiście z całym plutonem;
- w części praktycznej pluton podzielony zostanie na 4 grupy. Każda z grup szkoli się na innym punkcie nauczania;
- zmiany grup na punktach będą następowały na moją komendę po około 15. minutach ćwiczenia. Wczoraj zapoznałem was z zagadnieniami, jakich będziecie nauczać. Proszę je przypomnieć; dowódca pierwszej drużyny - podać treść pierwszego zagadnienia? Dowódca drużyny odpowiada: pierwsze zagadnienie brzmi „**Zasady zwracania się do żołnierza przebywającego w obecności przełożonego (starszego)**”. W podobny sposób pyta pozostałych dowódców drużyn (instruktorów). Następnie dowódca plutonu przypomina, że nauczać należy metodą ćwiczenia praktycznego według *modelu podstawowego*, tzn.: pokazać, krótko omówić i jak najwięcej ćwiczyć praktycznie.

Zajęcie rozpocznie się na korytarzu, pluton ustawić w dwuszeregu, prawe skrzydło na wysokości drzwi do świetlicy, frontem do wyjścia. Pierwsze i drugie zagadnienie przeprowadzę w świetlicy. Zagadnienie trzecie: „**Wchodzenie do pomieszczeń służbowych**” - w mojej kancelarii. Zagadnienie czwarte: „**Zasady meldowania się**” - w izbie żołnierskiej pierwszej drużyny. Zagadnienie piąte – „**Meldowanie się w pomieszczeniach służbowych podczas wchodzenia do pomieszczeń służbowych z bronią**” - w świetlicy. Zagadnienie szóste - „**Zachowanie się w wąskich przejściach**” - na klatce schodowej. „**Część końcowa**” - w miejscu rozpoczęcia zajęć.

Czy do tej części instruktażu macie pytania? (jeżeli mają, udziela im odpowiedzi). Teraz sprawdzę znajomość postanowień regulaminu oraz wasze umiejętności praktyczne z zagadnień, których będziecie nauczali swych podwładnych. Kapralu Nowak, **kto zezwala na korzystanie z przepustki stałej?** Kapral odpowiada: **na korzystanie z przepustki stałej zezwala dowódca drużyny**. Dowódca plutonu pyta dalej: czy ktoś ma inne zdanie? Kapral Łoś odpowiada: **dowódca drużyny zezwala na korzystanie z przepustki stałej do 72 godzin, natomiast zezwolenie na dłuższy okres wydają przełożeni od szczebla szefa kompanii wzwyż**. Dowódca plutonu odpowiada: dobrze, a następnie: **proszę się do mnie zameldować, podczas gdy rozmawiam z dowódcą batalionu; „Kapral Żak - DO MNIE**”. Kapral podchodzi i melduje: „**Panie majorze, proszę o pozwolenie zwrócenia się do pana porucznika**”, a następnie „**Panie poruczniku, melduje się na rozkaz**”. Dowódca plutonu mówi: **dobrze, lecz w czasie zwracania się do dowódcy batalionu nie wykonuje się zwrotu głowy w moją stronę i należy stać cały czas w postawie zasadniczej**.

Stwierdzam, że pod względem merytorycznym jesteście przygotowani dobrze.

Sprawdzę teraz wasze umiejętności metodyczne. Wszyscy występujecie w roli szkolonych. „**Kapral Łoi - rozpocząć naukę pierwszego zagadnienia**”. Kapral Łoś odpowiada „**ROZKAZ**”, występuje przed sztyk i rozpoczyna nauczanie: „**BACZNOŚĆ**”, uczył was będę **zachowania się żołnierzy w wąskich przejściach, „SPOCZNIJ**”. Najpierw omówię, a następnie ćwiczyć będziemy 3 możliwe sytuacje:

- gdy w wąskim przejściu znajduje się grupa żołnierzy, a w jego kierunku zbliża się przełożony (starszy);
- gdy przełożony (starszy) stoi w przejściu, a podwładny (młodszy) zamierza je pokonać;
- gdy mijamy się z przełożonym (starszym). Przystępuję do pokazu i omówienia pierwszej sytuacji. Jeżeli zatem w wąskim przejściu stoi grupa żołnierzy, a do przejścia zbliża się przełożony lub starszy, wówczas pierwszy z żołnierzy, który zauważył zbliżającego się, podaje komendę „**PRZEJŚCIE**”. Na tę komendę wszyscy żołnierze cofają się i ustawiają w taki sposób, aby umożliwić przejście przełożonemu

(starszemu) oraz przyjmują postawę zasadniczą. Po jego przejściu przyjmują postawę swobodną. Czy małe pytania? (jeżeli nie mają pytań, przechodzi do praktycznego ćwiczenia). Stańcie w taki sposób, aby zablokować przejście. Ja odejdę kilka kroków do tyłu (dowódca drużyny odchodzi do tyłu, po czym zbliża się w kierunku ćwiczących), a następnie będę zbliżał się w waszym kierunku. Waszym zadaniem będzie zachować się tak, jak podałem w omówieniu (po wykonaniu tego elementu omawia ewentualne błędy i ponawia ćwiczenie).

Dość (dowódca plutonu przerywa dowódcy drużyny). Działanie instruktora jest prawidłowe. – **„Kapralu Żak - zademonstrować pokaz z omówieniem”**. Kapral Żak odpowiada **„ROZKAZ”** i mówi: *pokażę wam i Jednocześnie omówię sposób wejścia do pomieszczenia oraz meldowania się z bronią*. Wykonując tę czynność mówi: *zwróćcie uwagę, że drzwi otwieram lewą ręką; gdybym wykonywać tę czynność prawą ręką, bron zsunęłaby się i należałoby ją poprawić, co niepotrzebnie zajęłoby nieco czasu*. Po wejściu do pomieszczenia przyjmuje postawę zasadniczą, wykonuje skłon głowy i mówi: *„Panie poruczniku, melduję się na rozkaz”*. Po załatwieniu sprawy przyjmuje postawę zasadniczą (jeżeli stał w postawie swobodnej), oddaje honory przez skłon głowy, wykonuje zwrot w tył i opuszcza pomieszczenie.

Dowódca plutonu przerywa i omawia: *pokaz z omówieniem prowadzony był poprawnie, „WSTĄP”*.

Zgodnie z moimi wytycznymi mieliście się zastanowić nad zabezpieczeniem materiałowym zajęć na swoich punktach nauczania. **Dowódca pierwszej drużyny podać swoje propozycje**. Dowódca drużyny odpowiada: *2 hełmy, 1 karabinek, 1 pistolet maszynowy*. Dowódca plutonu dodaje: *na tym punkcie nauczania przygotować jeszcze plakietkę służby dyżurnej*. Kapral zaś odpowiada **„ROZKAZ”** (dowódca plutonu sprawdza w ten sposób pozostałych dowódców drużyn).

Dowódca plutonu, kończąc instruktaż, mówi: Kapralu Żak, w związku z tym, że podczas poprzednich zajęć mieliście pewne problemy, prowadziliście zajęcia chaotycznie i nieefektywnie, opracujecie bardzo szczegółowy plan pracy. Opiszcie dokładnie każdą czynność i każdą możliwą sytuację. Pozostali dowódcy (instruktorzy) mogą opracować plany pracy według własnych decyzji, ujmując w nich elementy najistotniejsze. Plany pracy przedstawić do zatwierdzenia jutro do g. 14⁰⁰. „BACZNOŚĆ”, „Do pododdziału - ROZEJŚĆ SIĘ”.

Przedstawione propozycje należy traktować jako wzorcowe. Mają one pomagać w każdorazowym opracowaniu - według indywidualnych potrzeb prowadzących zajęcia - odpowiednich konspektów. Można zatem pisać je krócej lub bardziej szczegółowo. Instruktaże do zajęć - zależnie od przygotowania dowódców drużyn (instruktorów) - można odpowiednio skracać lub jeszcze bardziej uszczegóławiać. Można też - według decyzji przełożonych - wykorzystywać dany konspekt kilkakrotnie, co zaznaczono w jednym z nich.

Szczegółowość zaproponowanych instruktaży do zajęć spowodowana była tym, iż w praktyce istnieje problem „spływania” ich - szczególnie na najniższym szczeblu dowodzenia. Powoduje to niepełne i często niedokładne przygotowanie dowódców drużyn (instruktorów) do prowadzenia zajęć

BIBLIOGRAFIA

1. Płk prof. dr hab. Jan Bogusz: **„Dydaktyka wojskowa”**. MON, Warszawa, 1983 r.
2. Ppłk mgr Leszek Jaworski: **„Nauczanie musztry”**. „PWL” z 1994 r., nr 2, s. 74; nr 3, s. 68; nr 4, s. 69; nr 5, s. 63; nr 9, s. 58.
3. Ppłk mgr Leszek Jaworski: **„Jaka metodyka?”**. „PWL” nr 6 z 1994 r., s. 66.
4. Ppłk mgr Leszek Jaworski: **„Musztra w nowym regulaminie”**. „PWL” nr 7 z 1994 r., s. 67.
5. Ppłk mgr Leszek Jaworski: **„Interpretacja postanowień regulaminów”**. „PWL” nr 12 z 1994 r” s. 64.
6. Ppłk mgr Leszek Jaworski: **„Rola dowódcy plutonu w czasie zajęć z musztry”**. „PWL” nr 10 z 1995 r., s. 67.
7. Ppłk mgr Leszek Jaworski: **„Nauczanie musztry”**. Dodatek do nr 10 „PWL” z 1995 r.
8. Ppłk mgr Leszek Jaworski: **„Interpretacja regulaminu musztry SZ RP”** - cykl artykułów (44) na łamach „Polski Zbrojnej” (od 8.11.1994 r. do 16.02. 1995 r.) 9. Mjr mgr inż. Artur Karbowinski: **„Przygotowanie żołnierzy do złożenia przysięgi”**. „PWL” nr 4 z 1995 r., s. 53.
10. Mjr mgr inż. Artur Karbowinski: **„Jaki poradnik metodyczny”** „PWL” nr 9 z 1995 r., s. 47.
11. Mjr mgr inż. Artur Karbowinski: **„Projekt poradnika metodycznego”**. „PWL” nr 12 z 1995 r., s. 67.
12. Ppłk dypl. Tadeusz Kędziora: **„Chwyty bronią”** „PWL” z 1994 r., nr 10, s. 54; nr 11, s. 64.
13. Ppłk dypl. Tadeusz Kędziora: **„Zachowanie się żołnierzy w szyku”**. „PWL” nr 2 z 1995 r., s. 71.

14. Ppłk dypl. Tadeusz Kędziora: „**Metodyka nauczania musztry**”. „PWL” nr 3 z 1995 r., s. 54.
15. Ppłk dypl. Tadeusz Kędziora: „**Musztra zespołowa drużyny**”. „PWL” nr 5 z 1995 r., s. 66.
16. Ppłk dypl. Tadeusz Kędziora: „**Musztra z pojazdami**”. „PWL” nr 9 z 1995 r., s. 60.
17. Ppłk dypl. Tadeusz Kędziora: „**Baza szkoleniowa do zajęć z musztry**”. „PWL” nr 12 z 1995 r., s. 6418. Ppłk mgr inż. Marek Knychala: „**Przestrzeganie regulaminów w procesie dydaktycznym**”. „PWL” nr 5 z 1994 r., s. 66.
19. Por. inż. Adam Mazurek: „**Instrukcja do służby wartowniczej**”. „PWL” nr 4 z 1994 r., s. 73.
20. „**Metodyka nauczania musztry**”. Podręcznik (Wydanie drugie - poprawione). Szkol. 583/78, s. 103-152.
21. Kpt. mgr inż. Zbigniew Perkowski: „**Instrukcja do zajęć ogólnowojskowych**”. „PWL” nr 1 z 1994 r., s. 73.
22. Mjr inż. Jerzy Piwowar, mjr inż. Jerzy Prech: „**Apel w pododdziale**”. „PWL” nr 8 z 1994 r., s. 62.
23. „**Regulamin ogólny Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej**”. Szt. Gen. 1426/94.
24. „**Regulamin musztry Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej**”. Szt. Gen. 1427/94.
25. Ppłk mgr inż. Jan Steć: „**Jak wdrażamy nowe regulaminy**”. „PWL” nr 8 z 1995 r., s. 62.
26. Płk mgr Edward Taszakowski: „**Interpretacja regulaminu ogólnego SZ RP**” - cykl artykułów (39) na łamach „Polski Zbrojnej” (od 27.10.1994 r. do 13.03.1995 r.)